

Eesti NSV Kultuurikomitee ja loominguuliste liitude häälekandja

26 1989 SIRP ja VASAR

PRESIDENT KONSTANTIN PÄTSI AUSAMBA TAASAVAMINE TAHKURANNAS

Taasavatud ausamba rekonstruktsiooni autorid on arhitekt Andres Mänd ja skulptor Mati Karmin, teostajad «Ars Monumentaal» ja Pärnu KEK.

Eesti Muinsuskaitse Seltsi poolt asetati ausambale pärja seltsi esimees Trivimi Velliste.

Presidendi pojapoja Matti Pätsi pere: abikaasa Valli, poeg Madis, Matti Päts, lütar Madli.

URMAS OJASTE, ARNO SAARE, HARALD LEPPIKSONI JA TÕMU SOO FOTOD

Sel pühapäevahommikul viisid kõik Eestimaa teed Tahkuranda. Kilomeetrite pikkuseks veninud autokaravan, tuhanded ja tuhanded inimesed nagu veeniredest sünnitatud jõgi. Mis imevägi tõmbas neid sinna kõrvalisse paikale!

Oli rahvapidu keset tänavust pillavat päikest.

Oli rahva pidu: me tegime selle ära!

Seisin ausamba lähedal ja vaatasin nurgelise näoga meest barjefil. Pöörasin pilgu sammast ümbritseva inimmere poole, kelle piirid kadusid kaugale puude varju. Mida võisid need tuhanded parajasti mõelda sellest nurgelise näoga mehest, oma esimesest ja seni viimasest presidendist? Liigne küsimus! Milleks apteekrikaalud — kes oli Päts, kes Tõnisson, kes Laidoner! Vajame kogu meilt võetud minevikku, et tunda ennast uuesti rahvana olevikus.

Ja siis hüüatas orator: et ei tuleks seda ausamast veel kord avada!

Sõnad kosisid nagu sihisev lõök. Mu vaimusilmade ette ilmus teine pilt. Teine rahvakogunemine, palju tagasihoidlikum, palju argisem. Vanalinna päevade algus kivisel Raekoja platsil. Lapsed tantsivad improviseeritud laual. Üks väikepoiss pööratab jalga vastu lava. Pööratab kentsakalt, vapustavvahvalt. Nagu poleks keegi kusagil veel nõnda vahvalt pöörutanud.

Kõrval lehviva sinimustvalge värvid läksid mahedamaks, tahtsin minna lava juurde, pisikesel mehel käest kinni võtta ja talle vaikelt öelda: kui hea, et sa olemas oled, kui hea, et sina ei pea veel midagi teadma poliitikast.

Pool sajandit on meid võõrtanud loomulikust olemisest, ikka mingid pinged, mingid vastuolud, mingid krabid, samas suutsime isegi juba mullata anekdoodi üle — Tallinn muidu tore linn, ainult liiga palju eestlasi... Selle poole sajandi jooksul on toimunud veretu kuritöö, mille ohvriks on nüüd mõlemad pooled, kes täiesti ebanormaalsel teel teineteise kõrvale seatud. Mis aitavad kõiksugu hilised prioriteedid ja parteedid!

Tahkurannas kuulutati julgeid sõnu. Ägedaid sõnu pillutakse vastasleeristki. Kas pole praegu mõlemad nagu vehklejad rajal, kelle jõulised torked raiuvad esialgu õhku! Edaspidi!

Tahaks kah julge olla, aga kui oled pool sajandit seda ebaloomulikku elu elanud...

Pühapäev lõppes Pärnu «Endlas» meie vana hümniga. Rahvas seisis saalis püsti:

...su üle Jumal valvaku!

Olgu tõesti kõik head vaimude ealt ja hingelt noortega, kes julgevad.

Järgmisel õhtul sammusin mööda Raekoja platsi toimetuse poole. Iidse Raekoja ees jälle lauldi ja tantsiti. Astusin ligi — võõras keel. Poolakad! Tuntud kultuuritegelane, väikesekasvuline paljaspäine habemik ulatas võluvale poolatariile roosi ja oma habemes suu. Inimesed lausa patatasid heakskiidust.

Kui meil endil on kord loomulik olemine, küllap oleme siis päris loomulikud ka kõigi teiste keelt kõnelejate saatusekaaslaste suhtes selles ainsas maailmas.

VALTER HEUER

NÄDALAKIRI

Folkloorifestival «Baltica», mida UNESCO egiidi all tegutsev Rahvusvaheline Folkloorifestivalide ja Rahvakunsti Organisatsioonide Nõukogu (CIOFF) korraldab Balti liiduvabariikides alates 1987. aastast, on jõudmas järgjega Eestisse.

Me ei kavanda suurejoonelisi lavastusi, ei taotle kommertslikke eesmärgi ega taha korraldada tavapärasest nõukogulikkust rahvaste sõpruse paraadi. «Baltica '89» tahab olla inimkeskne, enam sisemisele folklooritunnetusele ja kultuuritraditsioonide järjepidevusele kui välisele ja vaatamängulisusele orienteeritud. Eesmärgiks on hoida, elustada ja arendada paikkondlikke ja rahvuslikke kultuuritraditsioone, kindlustada rahva ajaloo ja kultuurimälu, samal ajal ausse seades rahvusliku ja kultuurilise pluralismi ideaalid. Me propageerime folkloori, samuti rahvapäraseid autentsetes vormides, sellisena, nagu nad elasid mineviku traditsioonilises kultuurikeskkonnas või elavad veel praegugi seal, kus põlvkondade järjepidevus ei ole veel katkenud. Mõistagi ei saa festivalil taastada autentset esitussituatsiooni ja konteksti, mistõttu folkloorikavade ülesehitus ja raamid jäid iga rühma enda valida. Kuid püüdeks on säilitada vähemalt laulude ja pillilugude ehtne kõla ja tantsude võltsimatu stiil, nii palju kui see tänapäeval veel võimalik, olgu siis vahendajaks elava traditsiooni tundjad või arhiiviallikad. Mitte lavalist treenitust, vaid sisemist vabadust ja loomulikkust on taotletud ennekõike. Kui tänapäeva tsivilisatsioonis seatakse esikohale tegevuse ja loomingu lõpptulemus, siis traditsioonilistes kultuurides väärtustatakse enam tegevust ennast. Oluline on laulmine ja muusitseerimine, mäng ja liikumine ise. See sünnitab elurõõmu, kosutab vaimu, loob ühistunde. Seda folkloori olemuslikku külge on püütud arvestada ka festivalipäevade sisustamisel.

Iga rahvas, olgu suur või väike, annab maailmale oma kordumatu kultuurikogemuse. Eesti kultuuri eriline koht tuleneb eestlaste päritolust, ajaloost ja geograafilisest asendist. Ta seob omavahel ajas ja ruumis kaugeid kultuure, ühendab erinevaid kultuuriareale, keeli, etnose. Ida ja lääs, soomeugrilased ja indoeurooplased, muinasaegsed ja uemad kultuurikihistused puutuvad siin kokku ja kombineeruvad ainulaadselt, moodustades eesti kultuuri unikaalse fenomeni (idast rääkides mõtleme loomulikult eelkõige Ida-Euroopat, samuti Põhja-Aasiat, kuhu ulatuvad soome-ugri rahvaste juured ja sidemed).

Lähtunud ühisest algkodus, mis uurijate arvates paiknes kuskil Uurali jalamil, on soome-ugri hõimud esiajaloolisel ajal asustanud laialdasid maa-alasid Uuralitest Läänemere rannikuni, kuhu meie esivanemad jõid läänemeresoome aluskeele umbes viis tuhat aastat tagasi. Hiljem on üksikud soomeugrilased sattunud erinevate rahvaste ja kultuuride mõjusfääri, nende omavahelised sidemed on nõrgenenud ja osalt katkenud. Osa soome-ugri rahvaid on tänaseks assimileerunud ja me teame nende olemasolust vaid vanade ajaloolike allikate põhjal, teised on hääbunud või hääbumas meie silme all. Kolmandad on olemas ja tahavad rahvana püsima jääda. Nende hulka kuuluvad ka eestlased. Tunne end kuuluvat Põhja-Euroopa areali rahvaste hulka, kellega oleme aastasadade jooksul kultuuriliselt integreerunud, samal ajal unustamata, et oleme soomeugrilased, vähemalt senikaua, kuni kõneleme eesti keelt. Siit tulenebki meie missioon sõlmida kokku ajaloo keerises katkenud lõngad üksikute soome-ugri rahvaste vahel ning vahendada nende avaramaid kontakte teiste rahvastega, ühtlasi vahetades vastastikku kasulikke impulsse oma keele ja kultuuri säilimiseks ja arendamiseks, mis ühesajnsas võõras kultuurikeskkonnas kergesti hääbuda võivad.

Soome-ugri kultuuri nomen tervikuna oma mitmekesisest kokkupuudest, eri kultuuride sümbiooside ja erinevate arengusuundade näol on erakordselt põnev nähtus, mis alles ootab põhjalikumalt kultuuriajaloolist ja teoreetilist lähtimõtestamist. Rahvusvaheliste folkloorifestivalide mõte on eelkõige saada vahetuid kultuurielamusi, avardada esteetilist kompetentsi ja rikastada intellektuaalselt teiste rahvaste kultuuride tundmaõppimise kaudu, leida erinevustes ühiseid, üldinimlikke algeid ja ühtlasi teadvustada ning aktsepteerida rahvuslike iseärasuste olemasolu, õppida neid tundma ja austama.

Festivali «Baltica '89» embleem kujutab eestlaste ning meie sugulas- ja naaberrahvaste muistse mütolooilise maailmapildi üht kesksemat kujundit — maailmapuud, mis seob kolme maailma — ülemist, maapealset ja maa-alust ning seondub ühtlasi ka eestlaste kunagise eluaseme — püstkoja teljega. Embleem sümboliseeribki meie kodu, tema sisetust ja ühtlasi seost kogu maailmaga, kuhu ta kuulub, eelkõige aga meie keelesugulaste — soomeugrilaste ning naaberrahvastega kahel pool Läänemerd, kelle kultuuride seotus Eestimaa ja eestlaste vahendusel ongi «Baltica '89» põhikontseptsioon.

Festivalile on oodata 22 külaliskollektiivi, neist pooled on välismaalt. Külalastajad võivad näha kuulda rootsi, norra, iiri, saksa, poola, vene, läti, leedu, soome, ungari, saami, liivi, ingeri, mari, mordva, udmurdi rahvalaule, tantsu ja pillilugusid. Rootsi ootame ka eesti rahvatantsurühma «Kassari» ja eestirootslasi. Kahjuks jäävad tulemata kutsutud Kanada eesti ja indiaani rühmad. Eksootilise värvilaiguna kaunistavad festivali loodetavasti Boliivia indiaanlased. Eestist osaleb 75 ansambli ja pillimeest, kokku ligikaudu 1900 folklooriharrastajat.

Festival algab 4. juulil hõimupäevaga, mil avatakse soome-ugri rahvakunstinäitus Pireta Näitusepeviljonis ning tullaakse kokku laulma-tantsima Rocca al Mare vabaõhmuuseumi. Avapäeval, 5. juulil esinevad külalised Raekoja platsil ja vanalinnal teistel platsidel. Vabaõhuesinemised jätkuvad linnapäeval, 6. juulil, mis lõpeb ühiskontserdiga linnahallis. Lastepäeval, 7. juulil esinevad Tallinnas eesti lasterühmad, külalised aga sõidavad rajoonidesse, maapäeva pidustustele, mis leiavad aset üheaegselt seitsmes eri paigas ja kannavad ka erinevaid nimetusi: «Viru särus», «Setu leelopäev», «Viljandimaa virred», «Pärnumaa pirand», «Saaremaa suvesimman», «Jõgeva kiigepidu», «Kõhtla-Järve suvesubrik». Samal päeval esinevad eesti rühmad Tallinnas vanalinnal vabaõhulavadel, lõpetades ühise simmaniga Raekoja platsil. Festival lõpeb 9. juulil Tallinnas rongkäigu ja lõppkontserdiga «Dünamo» staadionil.

Festivalile järgneb 10.—13. juulil rahvusvaheline teaduskonverents «Rahvamuusika tänapäeval» (viitakse läbi «Eesti Projekti» saalis, Lenini 8). Kõne all on traditsioonilise muusika tänapäevaseis, nüüdisaegsed uurimisaspektid ja -meetodid ning folkloorismi probleemid. Konverentsi haarab ligikaudu sama areali rahvaid nagu festivalgi ning seondub paratamatult niisuguste aktiivsete teemadega nagu kultuuripoliitika, kultuuride integratsioon ja rahvusküsimus.

INGRID RÜÜTEL

Marimaa pealinn Joškar-Ola (=Punane Linn) asub Väike-Kokšaga jõe kaldal ja on hoopis ülimalt roheline. Kahjuks kandis selle revolutsiooniline nimi Kokšaisk lisamääratlust Tsarski, mille tõttu kaotati ka toponüüm. Muus osas eslotsa kaotusi polnud ja niihästi maride kui ka teiste Nõukogude Liidu piiresse jäänud soome-ugri rahvaste keel ja kirjandus arenesid hoogsalt edasi. Enamik neist loeb oma rahvuskirjanduse alguseks XIX sajandit, kuigi kirjalikud mälestusmärgid on paljudel tunduvat vanemad. Näiteks komi keele esimene allikas on vanapermi tähestikus u. 1375. a. kirjanandud 144-sõnaline piibli tõlke katkend, Novgorodi kaseto-hust ürikuist on leitud vepsa keelt. 1930-aastate raudrullaga käis neist rahvastest üle vahest veel rängemalt kui mõnest suuremast. Emakeelsed raamatud hävitati, koolid sulleti, intelligents kirjanikega eesotsas kadus enamasti sinna, kust tagasi ei tulda. Talude hävitamise ja külade laostumise tõttu suurenes elanike vool linnadesse, mida ergutas veel tööjõu värbamine kõikvõimalikele ehitustele. Linnades aga kulges assimileerimisprotsess märksa kiiremalt ja seetõttu on meie vähemad sugulusrahvad tänaseks kriitilises seisus. Väga suur osa neist on kaotanud oma emakeele oskuse. Keel aga on kultuuri, mälu, põlvkondade järjepidevuse kandja. Teistest erinevas seisus on muidugi ungarlased ja soomlased ja üldisel taustal ka meie, eestlased. Ometi, kui soomlaste esindaja ütles, et 5,3 miljonit soomlast annab aastas välja 2000 uut raamatut, siis võrreldavates arvudes jääme neist lootusetult maha.

Igatahes oli soome-ugri kirjanike rahvusvahelise kohtumise korraldamiseks viimane aeg ja tänu Mari ANSV Kirjanike Liidu esimehe (kes on ühtlasi ka Mari ANSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees) initsiatiivile, Vene NFSV Kirjanike Liidu toetusele ja kokkukulnute huvile sai üritus 22.—27. maini teoks ja isegi NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe Nikolai Rõžkovi tervituse osaliseks.

Piduliku osa tavapärastest tervitustest, kohtumistest, pärjapanekutest, külastamistest ja väljasõitudest olid huvipakkuvaimad kaks teatrietendust (klassika ja kaasaeg) M. Sketana nimelises Mari Riiklikus Teatris ja väljasõidud mari kahe erineva keeleala — niidu- ja mäemaride — keskele. Põhiliselt olid need etnograafilised ekskursioonid, ent tutvustasid niidumari-de juures lisaks ka mari kirjanduse rajaja, represseeritud, likvideeritud ja rehabiliteeritud S. Tšavaini sünni- ja elupaika. Etnograafiast, täpsemalt rahvarõivaist selgituseks niipalju, et ehtne vana rõivas, mida nägi muuseumis ning osalt ka vanade inimeste seljas, on üpris tuttavaliku geomeetrilise ornamendiga. Noorte seljas hakkab sisse murdma vene rahvarõivaist pärit taim-, eriti õisornament ning kapronkultuur endiste siidlintide asemel. Sellest on kahju, sest ka ornament on ürgne sõnum, mille esiemad saadavad tänasesse ning homsesse.

Asjast, mille pärast kokku oli tulnud, räägiti kolmel päeval. Tervitused ja üldsõnalisemad esinemised jäid vähe-musse, põhiliselt räägiti probleemidest ja valupunktidest, milleni meie sugulusrahvad on viidud nuri-pidise rahvuspoliitika, keele, kultuuri ja elukeskkonna hävitamise ja kakskeelsuse propaganda abil.

Tõsi, soome-ugri rahvaid on maailmas kokku ainult 30 miljonit, millest 21 miljonit läheb nelja suurema arvele, ainult kahel on oma iseseisev riik ja ülejäänuid on üksnes Eesti vähemalt NSV seisuses. Juba ANSV-des on määravaks Vene Föderatsiooni keel ja

ENESE-LEIDMINE ON VEEL VÕIMALIK

meel, rääkimata veel väiksematest administratiivsetest üksustest. Paljude kirjanike suust kõlas mõte, et ennekõike peaksid meie rahvad tugevdama omavahelisi sidemeid ja nõudma eluõigust oma rahvuskeeltele. Rahvuskoolid tuleb taasluua, mitte piirduda üksnes oma keele ja kirjanduse õpetamisega emakeeles, muidu ei ole võimalik rahvusteaduste ega rahvusliku teaduse areng. Tõstatati küsimus ka väikeste rahvusgruppide õigusest oma keelele ja kultuurile, rahvuse põhiasurala abist väljaspool seda asu-vaile rahvuskaslastele, sugulaskeelte õppimisest rahvuskoolides, sõnastike ja grammatikate koostamisest keelehuviliste tarbeks, võõrkeelte süvaõppest, et saaks suunata rahvuslikku kaadrit täiendusõppele ka välisvahetuse korras, kohalike kirjanike liitude ümberkorraldamisest keeleprintsipiil, autonoomsete vabariikide ja veel vähemate üksuste rahvuslikele kirjanike liitudele vajalikust õigusest uusi liikmeid vastu võtta ise ja kohapeal, mitte Moskva kaudu ja reaalselt vahendusel, vajadusest koguda oma rahvaluulet, mida on seni tehtud ainult möödunud sajandil ja käesoleva alguses soome ja ungari teadlaste poolt (ka meie Mihkel Veske on sellega tegelnud).

Kuigi kõik osaleda lubanud polnud saanud — puudujaid oli eriti välismaa osas —, olid esindatud siiski paljud soome-ugri rahvad: soomlased, ungarlased, eestlased, marid, komid, permikomid, udmurdid, vepslased, karjalased, ingerlased, mansid, mordvalased, tšuvašid. Kaks Tallinnas stažeerivat väliseestlast keeleteadlast esindasid vastavalt Rootsi ja Kanadat.

Refereerigem ka mõningaid mõtteid esinemistest. Mari professor K. Sanukov rääkis, et 1930. aastail ei tohtinud ülikoolis rääkida mari keele kuulumisest soome-ugri keelte hulka. Kes seda ei salanud, olid vaenlased, agendid, Soome, Ungari või Eesti spioonid ning need represseeriti. Toonase intelligentsi hävitamise tõttu on maridel praegu esimese põlvkonna intelligents,

kellest paljude lapsed ei oska enam mari keelt, rahvuslik eneseteadvus on hävitatud. Ka omavahelised asjad pole päris korras. Vahepeal nimetati mäemaride keelt murdeks ega trükitud selles enam raamatuid. Mari filosoofia doktor V. Solovjov märkis, et linnades hävib mari identiteet kergemini, seal on mari abikaasad elavahel ja lastega kasutusel enamasti vene keel. Baškiarias asuvate maride esindaja L. Jarmingina kurtis, et seal pole võimalik oma-keelseid raamatuid trükkida ega isegi neid osta. Mordva kirjanik A. Aljoškin selgitas, et mordva kirjandus tekkis juba XIX sajandi 20. aastail, suuline pärimus on palju vanem, kultuurilised mõjud ei pärine üksnes Venest, vaid ka Volgamailt ja Idast, millega olid tihedad sidemed XII—XIII sajandil. Teine mordvalane I. Kalinkin kurtis kirjandusse tulevate noorte vähesust, mis seondub keeleoskamatusel. 70 aasta jooksul pole tekkinud ühtki linnakirjanikku. Udmurdi kirjanik A. Šklajev tõdes, et ühe keele, ühe rahva kadumise algab inimkonna kadumine. Ainus vepsa kirjanik A. Petuhov kirjutab vene keeles, kuna tema sõnutsi on vepsa kirjakeel kadunud ja seda püütakse praegu kuidagi viisi elustada veel säilinud vepslaste seas. Tatari kirjanik R. Buhharajev tõi tervitusi oma kolleegidelt ja rõhutas, et loodusökoloogiat ei saa olla ilma kultuuriökoloogiata. Mansi kirjanik J. Sestarov kurtis, et koloniaalpoliitika on hävitanud tema rahva elupaigad ja rahva enda. Järel on veel 8000 inimest, kellest pooled on unustanud oma keele, mansi keskmine palk on 26 rubla kuus, keskmine vanus meestel 42, naistel 46 aastat. Suurem rahvas ei mõista väiksema valu: hante on rahvusrikkonnas 3—4 korda rohkem kui mansid ja needki on juba õppinud massiga suruma. Sestarov küsis ka, miks pole kokkutulekul Užgorodi ungarlasi. Komi Kirjanike Liidu esimees G. Juškov rääkis rahvuslikust ärkamisest, et seal kõrvaltaiga hävitamisest, nn. mitteperspektiivsete küladeta saatusest. Möödunud sajandil tõstsid vene kirjanikud esile mitte kunagi orjuses olnud komide rahvuslikku väärikust, nüüdseks aga on see kadunud. G. Juškov lisas veel: me elame Vene NFSV-s. Millest see on moodustatud? Kas ANSV on vabariik tegelikult või paberil? Komipermlane F. Istomin rääkis, et neil oli juba enam kui 1000 a. tagasi kõrge kultuur, mida kristianiseerimine asjatult püüdis hävitada ja rahva hinge alla suruda. Ometi sündis ainulaadne permi puukultuur. Kaasani katedraali ehitus komipermlane, nende tehtud olid ka Oistrahhi viiulid. Alles koloniseerimine on selle puukultuuri hävitanud, keskamekonnad laastavad metsa ja jätvad palgid mädanema, aga ikka öeldakse,

(Järg 5. lk.)

Joškar-Olas (vasemalt): L. Peet, A. Valton, L. Jarmingina, V. Viljandi, A. Jüžokain, A. Kesmejev, H. Mürk, I. Karajev.

Teie nägemine ajalooteaduse seisust üldse?

Ajaloo ühiskondlik positsioon on kõrge siis, kui rahvuslikud pürgimused ja hoovused on tugevad. Nii oli Eestis ja Soomes ning mitmel pool Euroopas XIX sajandi teisel poolel kuni Esimese maailmasõjani ja eriti 1920.—1930. aastatel. Eesti iseseisvuses nähti rahva ajaloolist missiooni. Ajalootunnetust seoti Eesti rahva identiteediga. Nii on ka praegu.

Pärast sünged stalinismi- ja stagnatsiooniaegu on jälle tõstatatud küsimus ajaloo tähtsusest. See on ka mõistetav, kuna sentents *historia magistra vitae* kehtib ka täna.

Ajalugu peab taas kujunema elutarkuse allikaks, ent ta saab seda osa täita ainult siis, kui ajalooramatud tõepoolest peegeldavad tõe. Alles siis saab ta õpetada elu, alles siis avaneb ajalooteaduse pragmaatiline tulevikku suunatud roll.

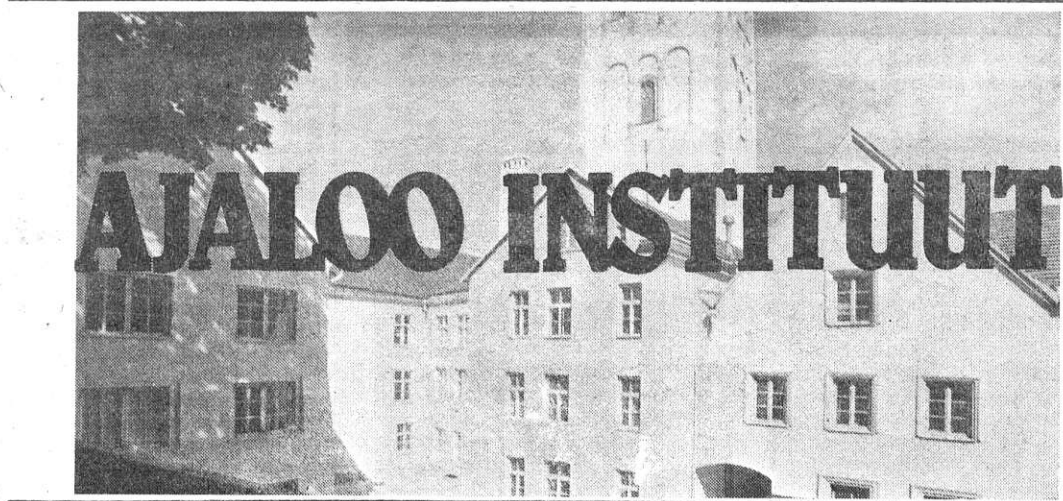
Tõepärane ajaloopilt on ehitus, mis ei saa kunagi valmis. Iga ajaloopilt, -käsitlus, -uurimus, kui õige ka aktuaalne ta omal ajal ka ei oleks, kaotab paratamatult aja jooksul oma värvikuse, ei vasta enam ajaloolaste ja rahva ettekujutustele ega teadmistele, mis tingimata muutuvad ja täienevad. On ju öeldud, et iga põlvkond kirjutab ise oma ajaloo. Ja seda ta tõepoolest teeb — nii hästi oma tegude ajaloo kui ka mineviku jäädvustamise, kirjutatud ajaloo mõttes. Kuid ajaloo kirjutamine on läbi aegade olnud raske ja keerukas ülesanne. Sellest kirjutab tabavalt suur prantsuse ajaloolane Mart Bloch oma raamatut «Ajaloo apoloogia ehk ajaloolaste amet» sissejuhatuses juba aastail 1941—1942: «Sest ajalugu ei ole üksnes edasimüüv teadus. Ta on ühtlasi oma lapsepõlves olev teadus. Nagu kõik need, kelle uurimisobjektiks on inimvaim, on ta välja astunud ratsionaalse tunnetuse väljale. [...] Ta püüab tungida lõpuks pealispinna alla, pärast legendi või retoorika ahvatlusi tagasi tõrjuda tänapäeval veel ohtlikumad õpetatud rutiini ja terve mõistuse rüüses varjatud empirismi märgid. Mõnedes olulistest meetodid probleemides ei ole ta jõudnud veel kaugemale esimestest sammudest. Ja sellepärast Fustel de Coulanges ja juba enne teda Bayle kahtlemata ei eksinud päriselt, kui nad nimetasid teda «kõige raskemaks kõigest teadustest»». Selles seisukohas on tõetera kahtlemata olemas.

Muidugi ei mõtle ükski tõsine ajaloolane, et see ajaloopilt, mille Eesti ajaloolased on viimastel aastakümnetel loonud, on lõpule viidud ja ammendav. See vajab jätkuvat täpsustamist ja korrigeerimist, arvesse võttes aja nõudeid, muutunud sotsiaal-poliitilist olukorda ning uusi allikmaterjale. Igal sammul märkame, et rahval on suur ajaloojanu, vajadus oma juuri ja isennast paika panna, end tunnetada muutuv maailmas. See on globaalne nähtus, aga meil praegusel ärkamise ja lootuste ajal on ta eriti eredasti väljendunud.

Millised on uue ajaloopildi loomise võimalused?

Kuni NLKP XXVII kongressini oli mitmetest ajaloo põhiprobleemidest võimatu kirjutada. Mõnel ajal kehtestati administratiivne pooltõde ja vale, mis jõudis paratamatult nii teaduslikesse väljaannetesse kui ka ajalooõpikutesse. EKP Keskkomitee XI pleenumil rõhutas V. Väljas selgelt, et ajaloo mõistmise ühekülgsusest on võimalik vabaneda vaid ühel teel: avalikustada kogu tõde, saada lahti stalinliku sise- ja välispoliitika õigustamise krampist.

Ajaloolased on enamasti alati oma rahvale võlgu. Aga eriti viimase kahe aasta jooksul on aeg üha kiirenevas tempos esitanud neile raskeid ja tõsiseid küsimusi. Uued uurimis-

— MIS TEOKSIL, MIS KAVAS

ülesanded pole jõukohased ühele teadusasutusele, käesoleval juhul Eesti NSV TA Ajaloo Instituudile. Nad on lahendatavad vaid vabariigi kõigi ajalooteadlaste ühistööna.

Väga palju on räägitud ja kirjutatud nn. valgete laikude uurimisest. Aga seda ülesannet käsitatakse vahel ka päevakajaliselt ja kitsalt. Asi ei seisne valusa üksikküsimuse ütreeritud esiletõstmises, mis võib paratamatult kaasa tuua üledramatiseerimist ja -politiiseerimist. (Selles avaldub mõistagi kompensatsioon nii mõnegi probleemi varajasema ebaõige käsitlemise eest.)

Palja ümberhindamisega ajalooteaduses kaugele ei jõua. Seda näitasid 1950. aastad, mil tegeldi rõhutult just mineviku ümberhindamisega. Vaja on asjale läheneda üldise, objektiivse ajaloopildi loomise se'ukohalt, tegelda konkreetse uurimistööga, süveneda faktidesse. Loomulikult pöörates põhitähelepanu sõlmküsimustele, sellistele nagu on 1939.—1940. aastate sündmused. Nii sugusel uurimistöö on kaks väljundit. Esimeseks on üldkäsitlused, see tähendab, ajaloolaste töötlemuste üldistus, kokkuvõte, mis rahvale esitatuna kujundab üldist ajaloopilti. Aga üldkäsitluste aluseks peavad tingimata olema monograafilised eri- ja süvauuringud. Monograafiate ja üldkäsitluste tasakaalustatud vahekorras sõltub ajalooteaduse tulemus ja kvaliteet. Fundamentaalsus ajalooteaduses ei seisne mitte niivõrd mitmekülgsetes mahukates väljaannetes, vaid just süvauuringutes. Sellisele seisukohale on asunud Ajaloo Instituudi nõukogu, nähes just selles uutmise sisu oma erialal.

Kuid õige on ka, et aeg ei oota. Seepärast oleme leidnud, et kiirendamiseks meie tööde lugejani jõudmist, on otstarbekas anda välja väikese mahuga trükkiseid Eesti ajaloo oluliseimate küsimustes. Lähema paari aasta jooksul kavatseme koostada ja avaldada väike-trükkiseid järgmistel teemadel: Rahvusriigi kujunemine Eestis 1917—1920; Eesti Vabariigi rahvusvaheline seisund ja vä-

Rahva ajaloohuvi on viimasel aastatel väga suur. Toime- tus on saanud mitmeid kirju, milles tuntuks huvi TA Ajaloo Instituudi tegevuse ja perspektiivide vastu. Rühmita- sime probleemid ja küsimused ja palusime neile kommentaari Ajaloo Instituudi direktori ajaloodoktor RAIMO PUL- LATILT.

lispoliitika 1939; Eesti sõjavägi 1939—1940; Kaitselahingute päevil Eestis (1942. a. kogutud mälestuste kogumik koos kommentaaridega); Landeswehri sõda; dokumentide kogumik «Eesti 1933—1940» jmn.

● Ajaloolasi on süüdistatud otseses ajaloo moonutamises. Mida on ette võetud selle vastu?

Uutmine avas AI kollektiivile uued võimalused. Meie Instituudi Teadusliku Nõukogu seisukohad selles osas avaldati ka «Rahva Hääles» (14. 06. 1988). Juba uutmise esimesel aastal korraldas AI kohtumise Stalini tõlgi, ajaloodoktor V. Berezkoviga, kelle esinemine ja järgnenud diskussioon aitas orienteeruda järsult muutunud olukorras. 1988. a. kevadel korraldati Instituudi algatusel meie vabariigi ajaloolaste ühis- nõupidamine, ümmarguse laua nõupidamisi ja diskussioone sellistes olulistest küsimustes nagu 1940. a. pööre, Eesti Vabariigi sotsiaalmajanduslik ja poliitiline areng, Suur Isamaa sõda, sotsialismiperioodi uurimise Eestis. Eraldi brošüüri- na ilmuvad 1940. a. sündmus- tele pühendatud diskussiooni materjalid, milles osalesid ka nendest vahetult osavõtjad. Instituudi teadurid on aktiiv- selt aidanud täpsustada 1918. a. sündmuste kulgu, Eesti Vabariigi tekke probleemistikku, avalikustada nn. Molotovi—Ribbentropi pakti ja selle sa- lajast lisaprotokolli. Veel käes- oleval aastal ilmub dokumenti- de kogumik «Molotovi—Rib- bentropi paktist baaside lepin- guni (märts-oktoober 1939)». K. a. talvel toimus Ajaloo Ins- tituudi baasil koordineerimis- nõupidamine, millest võtsid osa juhtivad spetsialistid NSV Liidu Teaduste Akadeemia Üld- ajaloo Instituudist ja Lätist

ning Leedust. Kõrvuti teiste üldajaloo probleemidega aru- tati ka MRP-ga seotud küsi- musi. Terviklikku mõtestamist ja hindamist vajavad 1939.—1940. aasta ajaloo sündmused. See on võimalik siis, kui luuak- se ajaloolastele juurdepääs NLKP Keskkomitee, Välismi- nisteeriumi, Kindralstaabi ja Kominterni arhiivimaterjalide- le. Loodame, et rahvasaadikute kongressil loodud A. Jakovlevi juhitav komisjon aitab leida lahenduse. On ju selge, et 1939. aasta sügisel Eestile, Lätile ja Leedule pealesunnitud vastas- tikuse abistamise pakti sõlmi- mine ja nende põhjal Balti riikidesse saabunud Nõukogu- de väed etendasid olulist osa järgnevate sündmuste kulge- misel, eriti nõukogude võimu kehtestamisel 1940. a. suvel. Tuleb jõuda selgusele, milline oli Zdanovi, Võinski ja Deka- nozovi roll Baltikumis jne.

Teose «Eesti talurahva aja- lugu» III köite ettevalmistami- sega on antud printsipiaalne hinnang küüditamisele 1941 ja 1949 ja ka kollektiviseerimise- le, mida Stalini isiku kultuse ja stagnatsiooni ajal ei saanud avaldada. Instituut on aktiiv- selt osalenud omaaegse Eesti Akadeemia ajaloolise rolli määratlemises ja tema koha taastamises meie teadusloos, seegi oli stalinismi- ja stagnat- siooniaastail mõeldamatu.

● Kuidas on lood nõukogu- de ühiskonna ajaloo uurimise- ga?

Praeguseks on teadvustatud, et alates 1920. aastate lõpust kalduti NSV Liidus sotsialismi rajamisel kõrvale V. I. Lenini ideepärandist, mille tulemuse- na kujunes tegelikkuses välja deformeerunud sotsialism. De- formatsoon kajastus ka tea- duses, eriti ühiskonnateaduses. Objektivne ajaloo uurimine oli sisuliselt võimatu. Loomu- likult oli see kutseliste ajaloo- laste hulgas hästi teada ning põhjustas teatud teemade välti- mist, probleemide ühekülgsust või sihilikult ülelibisevat kä- sitlust, ka hinnangutest hoidu- mist. Selline lähenemisviis kät- kes juba iseenesest ajalookäsi- tuse moonutamist (seda tuleb eristada teadlikust ja sihilikust võltsimisest). Samal ajal tegid

paljud nõukogude perioodiga tegelevad ajaloolased siiski tõsist tööd faktilise materjali kogumisel, analüüsimisel ja üldistamisel piires, mis oli mõel- dav kuni 1985. aasta aprillini valitsenud ühiskondlik-poliiti- lises situatsioonis.

Saades tuge partei uuendus- kursilt, on nõukogude ühiskon- na ajaloo uurimisel tekkimas võimalused adekvaatseks aja- lookäsitluseks. Kõige üldise- malt öeldes on hädavajalik avada sotsialismi deformeeri- mise põhjused, nende konk- reetsed ilmingud ja tagajärjed Eesti ühiskondlik-poliitilises, sotsiaal-, majandus- ja kultu- rielus. Seda kõike tuleb teha argumenteeritult, mis nõuab tagasipöördumist algallikate juurde, nende kriitilist läbitöö- tamist, uute allikate, sealhul- gas ka mälestuste kasutamist. Oma osa sellesse töösse peavad kahtlemata andma majandus- ajaloolased, õigusajaloolased jt. Kui nimetada konkreetseid pe- rioode ja teemasid, tuleb mai- nida Eesti industrialiseerimist, põllumajanduspoliitikat ja ag- raarküsimuse lahendamist, rah- vastikupoliitikat, rahvussuh- teid, võimu- ja valitsemisorga- nite ning administratiivaparaa- di koosseisu ja tegevust. Uues- ti on vaja käsitleda Suure Isa- maasõja ajalugu. Oleme asu- nud uurima 22. Territoriaal- korpuse ajalugu. Uut läbitööta- mist, täpsustamist ja hindamist vajavad veel mitmed küsimu- sed: üldine sõjaline ja poliitili- ne olukord Baltikumis sõja eelõhtul, Tallinna kait- selahingute ajalugu seoses maa- ja merejõudude koostöö- ga, kõrgema sõjaväelise juht- konna tegevus ja tema vead Baltikumi sõjatandril, eestlased tööpataljonides jt. probleemid. Seni on ajaloolaste töodes täiesti kõrvale jäänud järjest tähtsamaks muutuv ökoloogili- ne aspekt.

Eesti ajaloopildi mitmekesi- tamiseks on vaja temaatiliselt laiendada ja mitmekesistada uurimistööd. Hiljuti olid uuri- misülesanded asetatud õige kitsalt sotsiaal- ja majandus- ajaloo raamidesse: talurahva, tööliisklassi, klassivõitluse aja- lugu jms. Laiendama temaatika peab, kuid vajalikke tee- masid ja suundi on väga palju, kaadrit aga napilt. Väikesest territooriumist ja rahvaarvust hoolimata on Eesti ajalootea- duse harude nomenklatuur niis- sama suur ja uurimist vaja- vaid probleeme niisama palju kui suurrahvastel.

● Milline on teie hinnang kodanliku Eesti ajaloo uuri- mise seisule?

Tuleb tunnustada, et Eesti Vabariigi ajalugu käsitleti pik- ki aastaid tendentslikult ja enamasti mustades toonides. Tookordses majanduselusel nä- ti peamiselt vaid allakäiku, kriisi ja depressiooni, sise- poliitikas vaid terrorit, vägival- da ja fašismi; välispoliitiliste küsimuste valgustamisel peeti Eestit kas Inglismaa poolkoloo- niaks või fašistliku Saksamaa tahtetusel vasalliks; kultuuri- elu käsitlemisel otsiti kramp- likult argumente kodanliku kul- tuuri mandumise teooria tões- tamiseks. Kuigi mõnedki too- kordsed lihtsustatud seisuko- had on juba ületatud, on aja- loolaste esmane ülesanne asja-liku ja objektiivse uurimistöö põhjal — laskumata idealisee- rimisse — määratleda kõnes- oleva suhteliselt lühikese, ent silmapaistvalt intensiivse aja- looperioodi tõeline koht eesti rahva ajaloolises arengus. On vaja analüüsida, kuidas see väike riik eksisteeris ja arenes Euroopa riikide süsteemis 1920.—1930. aastail, millised olid arenguraskused ja millised arengut soodustavad tegurid, millised olid objektiivsed vas- tuolud.

Tähtsaks tööks kujuneb siin Arhiivide Peavalitsuse algata- tud temaatiliste dokumentide kogumike väljaandmine Eesti Vabariigi perioodist Ajaloo Instituudi teadurite juhenda- misel.

(Järg 12. lk.)

KADRIORUS TÄHISTATI «PALLASE» ÕPPEJÕU JUUBELIT

Eesti Kunstnike Liit korral- das Kadriorus Eesti Kunsti- muuseumis kunstiteaduste doktori professor Voldemar Vaga 90. juubelile pühenda- tud teaduslike ettekannete päeva. Esimese tunni kestel tuli auväärt professoril vastu võtta õnnitlusi oma kunagis- telt õpilastelt, kes nüüd ise õpilaste kaudu tema õpetust edasi viivad. Paljude teiste kõrval tervitas juubilari sü-

damest tulevate sõnadega professor V. Vaga kunagise õpetaja, kolleegi ja sõbra professor A. Tuulise abikaasa Liidia Tuulise.

Teaduslike ettekannetega esinesid kunstiteadlased Mart Eller teemal «V. Vaga kui kunstist kirjutaja», Evi Pih- lak — «V. Vaga kui kunst- nik», Jüta Keevalik — «Kunstniku asend XIX sa- jandi Baltimaades» ning Mart

Kalm — «V. Vaga arhitek- tuuriteadlasena».

Kunstimuuseumis avati näitus professori loomingust. Välja on pandud 17 joonistust ja akvarelli ning teaduslikke publikatsioone tutvustav eks- positsioon.

Sünnipäeval, 29. juunil ava- takse ulatuslik kunstinäitus Tartus Kivisilla galeriis.

P. KALDOJA (ETA)

● Kus te olite juunisündmuste ajal? Kas ajakirjanikud olid eelolevatest sündmustest informeeritud?

Mina olin parajasti Apteegi tänavas habemeajaja härra Seemanni juures. Üldiselt olid Eesti Vabariigi ajakirjanikud toimuvatest sündmustest hästi informeeritud, 1940. aasta juunisündmustest ei teadnud toimetusselimehed midagi. Võib-olla Tammer teadis. Kui Ždanov saabus Tallinna, andis politsei korralduse, et meie toimetuse tänavapoolsed aknad suletaks, kuna Ždanov sõitis mööda Pikka tänavat Nõukogude saatkonda. See käsk tekitas hämmeldust — niisugust polnud kunagi varem antud. Midagi rohkeamat me ei teadnud. Habemeajaja ütles mulle, et Vabaduse väljakule olevat tulnud mingisugused inimesed tööd ning leiba nõudma. Ajakirjanikuna värsket uudist aimates, jooksin Vabaduse väljakule. Aga rongkäigu saba liikis juba Kiek in de Köki juurest Toompea poole. Tegin pealtvaatajana kaasa kogu teekonna Toompealt Kadrioru. Et see revolutsioon oli, seda ma ei arvanud.

● Sõjaperiood teie elust on teie enese ja ka teiste meenutades rohkem läbi kirjutatud. Tööpataljonist on aga hakatud alles viimasel ajal täit tätt rääkima.

Sõda mind otsesesse tapatõesse ei viinud. Mind päästis halvatus. 1941. aastal olin kurikuulsas tööpataljonis, külmetamise ja alatoitluse tagajärjel lamasin kuus kuud järjest haiglas, mõlemad käed ja jalad halvatud. Olen sellest kirjutanud oma raamatus «Kiindumused». Halvatusest pääsesin jalule üksnes tänu arsti inimlikule hoolitsusele. Meid oli palatis neli noort meest ühe ja sama hädaga, neist kaks surid, üks jäi lonkama, mina sain ainsana terveks. Pärast haiglat saadeti mind koguni õppepataljoni seersantide kursusele. Otseselt lahingutegevusest ma osa ei võtnud, 1944. aasta jaanuaris sattusin haavata saanud Aado Slutski asemel rindelehe «Punaväelane» toimetusele.

● Pärast sõda jätkus jälle ajakirjanikuamet?

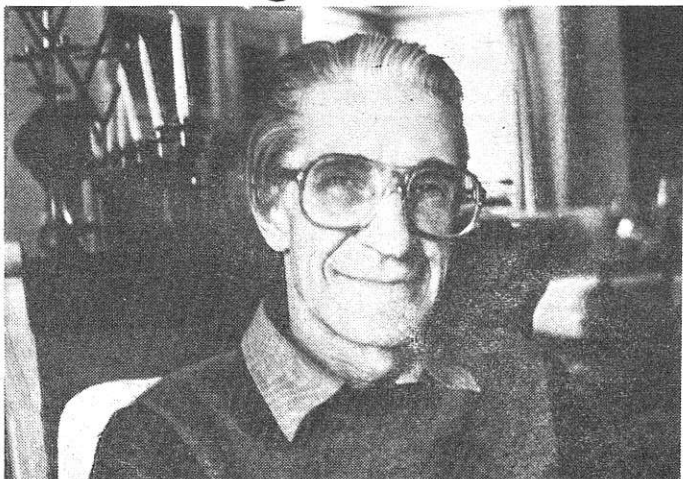
Poliitosaakonna ülem Arnold Raud tahtis mind suunata Moskvasse sõjakooli. Oli tükk tegemist, et sellest pääseda. Asi lahenes Tallinnas, kus Oskar Urgart Kirjanike Liidu sekretärina minu sõjakoolist vabaks rääkis. Demobiliseeriti mind 1946. aasta sügisel, suvel aga määrati juba «Sädeme» toimetajaks. Muuseas, käskkirjaga olen ma olnud määratud ka «Sirbi ja Vasara» toimetajaks, tegelikult pole aga seal päevagi töötanud. Nimelt kutsuti mind 1946. aastal Keskkomitee büroole ja öeldi, et «Sädeme» kõrvalt hakkad toimetama «Sirpi ja Vasarat». Protestisin ägedalt — olin ju ise alles algaja kirjanik ega arvanud end kompetentseks «Sirpi» toimetama. Barbarus mõistis ainukesena minu protesti ja toetas mind — ilmselt mõjusalt. «Sädet» toimetasin 1949. aastani, mil hakkasin vabakutseliseks. 1950. a. veebruaris veensid Alle ja Jakobson mind «Loomingu» vastutavaks sekretäriks hakkama.

● Nii et 1950. aasta märtsi-pleenumi ajal olite teie «Loomingu» tööl?

Jah, mäletan hästi, kuidas tollane toimetaja August Alle tuli ühel hommikul tööle ja ütles, et nüüd on vana intelligentsi peanuppude mahavõtmine lahti läinud. Ta oli sellest kuulnud eelneisel ööl August Jakobsonilt, kes viibis pleenumil.

Arvan siiski, et intelligentsi tagasikutsamine ei alanud 1950. aasta pleenumist — see oli vaid kogu eelneva kulminatsioon. Asjad hakkasid peale 1946. aastal ajakirjade «Zvezda» ja «Leningrad» kohta käiva otsusega. Ma ei taha öelda, et see oli otseselt isikutevahe-

KÖNELUSI

KALJU SUURE FOTO

MÖÖDUNUT MEENUTADES

Jutuajamine RALF PARVEGA

line võitlus, aga eri suundade, erinevate kirjanduslike maitsetega inimeste lahknevus sellest aastast algas küll: laias laastus öeldult olid ühed eluläheduslased, teised vaimuläheduslased. Aeti segi esteetilised kategooriad poliitiliste kategooriatega. Algas vulgaarsotsioloogia rünnak. Esimesena sattusid löögi alla Kersti Merilaas ja Debora Vaarandi — kui lüürilised anded, proosas aga Juhan Peegel oma «Saaremaa motiividega».

1940. aastate teine pool on mees mingi painava unenäona: neid surmapatte oli mitmesuguseid, milles kord üht, kord teist stüdistati. Näiteks olid Rasmus Kangro-Pool, Karin Kask ja Sergei Levin kodanlik-esteeditsevad ja kodumaatud kosmopoliidid, oma jao said ka need, kes nende kaitses sõna ütlesid. Pingeid süvendas tugevalt Maks Laosoni artikkel 1949. aastal.

1950. aasta jaanuari alguses toimus Kirjanike Liidu konverents, kus Semperilt oli põhietekanne ja minult kaasaruanne lastekirjandusest. Löögi alla sattus Semper, konverentsil oli ridamisi inetuid sõnavõtte tema pihta. Ometi ei osatud isegi siis veel midagi katastroofilist ette näha. Kui me jaanuari lõpul ühes kupees Aurora Semperiga Moskvasse sõitsime, oli temagi optimistlikult häälestatud ega osanud Semperile midagi veel hullemat karta. Moskvas pleenumil küsis aga leedulane Kostas Korsakas minult: «Mis asja te seal Eestis ometi teete, kuidas te käitute Tuglase ja Semperiga...» Mina olin lihtsameelne, ütlesin, et neid kritiseeriti ja muud ei midagi. Küllap oli Korsakas elutargem.

VIII pleenumist algaski see pikkade ränkade koosolekute aeg, arutu vastastikkuse süüdistamine, vaen, umbusaldamine, Kirjanike Liidust väljajähtmine. 1950. aasta aprilli lõpul oli loovliitude parteiorganisatsioonide ühine koosolek, kus kuulati ära tollase Keskkomitee propagandaosakonna juhataja asetäitja Endel Jaanimäe hirmuäratav ettekanne, sellele järgnesid ründavad sõnavõtted. Kõikku süüdistati seal 50 inimest, kes olid kõik kas kodanlikud natsionalistid, neile kaasatundjad või muidu taunitavad.

● Kas ka teie loomingust leiti vastuvõtmataid noote?

1946. a. lõpul sain ühe armastusluuletuse pärast endale ajalehes epiteedi «buduaari-poeet». Seda olen ma oma elus küll kõige vähem olnud. Üldiselt taandusin noil aegadel lastekirjandusse, ajuti tegin satiirilisi värsse sõjaõhutajate pihta. 1950. aastal avastati minu ankeedis mõned iluvead, neid arutati parteikoosolekul, kus mind isegi fašistiks nimetati. Minu kaitses astusid välja Juhan Smuul ning Eduard Männik, nende sõna kallutas koosoleku otsuse siiski palju pehmemaks, kui võinuks oodata.

Eraldi otsus ilmus 1951. aastal ukraina luuletaja Sosjura kohta, kes kuulutati natsionalistiks. Kohe kaitses ka meil hoolega otsima oma Sosjurasid. Kirjastuse klubis toimus suur koosolek, kus «rahvuslikus piiratuses» süüdistati tervet rida poeete, mindki teiste seas. Ühes «Rahva Hääle» luigejatekirjas, teame küll, kuidas neid organiseeriti, süüdistati mind esteeditsemises ja oma ideelistest positsioonidest loobumises — jutt oli kauni lõunamaareisi põhjal tehtud lüürilisest tsüklist «Luuletusi Krimmist». Debora Vaarandi ja Juhan Smuuliga koos sain tapelda ka veel selle pärast, et oma lapsepõlvest liiga ilusasti kinjutasin.

Miks ma seda räägin? Mitte selleks, et endast märtrit teha, vaid et näidata, kuidasmoodi töödeldi, kasvatati, sunniti ja suunitleti meid sel ajal. See oli meetod ja selle tagajärjeks kujunes loominguline ahtus, stampmõtete versifitseerimine, vaimne loidus ja väärdumine. Pärast Stalini surma surve lõdvenes ja alates 1954. aastast hakkasin uuesti täiskasvanuile kirjutama.

● Teie luuletuskoogu «Avatud väravad» ilmus 1958. aastal. Millal on põhiosa koogu luuletustest kirjutatud?

Põhiliselt 1956. aastal. See aasta oli ju tegelik murdejoon, kust alates tekkis vabama hingamise aeg. 1956. ongi minu mälestustes õnnelik aasta, siit alanud esimese sula aeg tõi kaasa avarama mõtlemise, nõnda et ka hilisemadel stagna-aastatel sellist enda allasurumist ei lastud enam sündida, kirjanike iseteadvus ja väärikusetunne olid ausse tõusnud.

● Olete tuntud Alle-uuri. Millal algas teie tutvus? Enne sõda hakkas Kirjanike

Liit Tallinnas oma osakonda looma, ka mina kuulsin n.-ö. noorte aktiivi, keda koosolekutele kutsuti. Seal tutvustati mulle Allet. 1943. aasta suvel olime koos Volga-äärse sõjameeste puhkekodus, kust sai alguse meie lähem kontakt. Mu esimene Alle-käsitlus ilmus 1952. aastal «Sirbis ja Vasaras», järgnes pikem eessõna tema «Valitud töödele». Siis tegi kirjastus ettepaneku kirjutada «Eesti kirjameeste» sarjas Allest monograafia. Selles raamatus on aga kümneid parandusi, mis ei kuulu autorile. Need on põhiliselt vägisõnalised hinnangulised epiteedid, mis lisati juurde pärast seda, kui mina olin korrektoori läbi lugenud. Tegin selle kohta avalduse Kirjanike Liitu, asja arutati ka Keskkomitees — aga mis see enam aitas, raamat oli sellisena juba lugeja käes. Vanad retsiidivid püsisid ometi.

● Kas eesti kirjanduses on Alle kõrval veel kedagi, kelle vastu te niisama suurt uuri-jahuvi tunneksite?

Loomulikult Johannes Semper. Olin esimene, kes kogu Semperi loomingust läbilõike andis. See ilmus tema 70. sünnipäevaks «Loomingus» peal-kirja «Meie Semper» all. Monograafiani ma siiski pole kahjulks jõudnud — minu aeg kipub nüüd juba napiks jääma.

Kirjandusloolised huvid tärkasid mul üsna varakult, õpilaspäevil käisin Linna Keskraamatukogu lugemissaalis Kirjandusajakirju lugemas, samuti huvitusin ajakirjade-ajalehtede varasematest aastakäikudest. Ka mul endal oli siis juba kena ja hoolega valitud raamatukogu. Sellest ajast säilib minu kogus ka üks erilise saatusega raamat — antoloogia «Arbujad». Andsin selle lugeda noorele kaaspoetile Ivar Paulsonile, kes hiljem emigreeris ja 1966. aastast on manalamees. Teos jäi tema kätte, tuli sõda ja me kaotasime teineteist silmist. Kui ma Lilli Prometiga abiellusin, avastas, et «Arbujad», mille eeslehel minu nimi, on Lilli raamatute hulgas. Selgus, et Paulson oli luulekoogu omakorda Lillile lugeda andnud, tema võttis selle sõtta kaasa, raamat jõudis ära käia Tatarimaal, Leningradi blokaadis ja tuli lõpuks kodumaale ja meie ühisesse koju tagasi.

● Te olite seotud ka Barbaruse ja Semperi kirjavehete käsikirjaga, mis miskipärast seniajani pole lugejateni jõudnud.

Semper kirjad avastasini tegelikult mina ORKA-s 1956. aastal. Ajasin taga Alle jälgi ning äkki sattusin hoopiski Barbaruse arhiivile. Tean, et Nigel Andresen oli tundnud huvi Barbaruse sõjaeelse arhiivi vastu, ei leidnud seda ja arvas, et arhiiv on sakslaste ajal hävitatud. Leitnud toime-kud sisaldasid Barbarusele saadetud kirju Vildelt, Kitzbergilt, Tuglaselt, Underilt, Adsonilt, Allet, mitmetelt kunstnikelt ja muidugi tohtu hulka kirju Semperilt. Teatasin kohe Semperile oma leiust. Ta oli üllatunud, ja küsis: «Kas seal midagi vünget ka kirjas on — see ju meeste omavaheline kirjavehetus.» Rahustasin, et esmapilgul silma ei hakanud, kuid Semper pani siiski kirjad pitsati alla. Tema juubeli puhul avaldati katkendeid neist kirjadest Barbarusele kogumikus «Johannes Semper 75». Semper palus, et teeksin neist valiku — andis mulle selleks volituse kaasa ja minu juuresolekul võeti lakkpitsatid lahti. Kirjavahetuse tervikliku publitseerimise eest hakkas hoolt kandma Paul Rummo, ta lõpetas nende trükkiks ettevalmistamise juba 1979. aastal. Ka mina olen kirjavehetuse toimetuse kolleegiumi liige, juba kolm inimest tollest kolleegiumist puhkavad mulla all — Aurora Semper, Paul Rummo

ja Nigel Andresen, kirjavehetus pole aga siiani ilmunud. Miks avaldamine viibib, selle seiga müstifitseerimisele vastaku ametmed.

● Kas on teil ette tulnud veel mõni selline südant soojendav arhiivileid?

Allega on seotud sama põnev leid. Alle käis 1921. aastal ETA korrespondendina Poolas. Mind huvitas, kas Poola ajakirjanduses leidub sellest käigust mingisuguseid jälgi. Rääkis Varssavis Poola Kirjanike Liidu oma otsingutest, muu hulgas mainisin ka Alle noorusarmastust Vilnos. Paar päeva hiljem ütles Kirjanike Liidu välisosakonna sekretär mulle ootamatult, et viib mind kokku daamiga, kes teab Alle armastust Reginat. Nii kohtusingi Maria Poniatowskaga, kelle vend oli olnud Reginaga abielus. Regina elas Toruńis, tema juurde polnud meil enam aega sõita. Pani Poniatowska saatis mulle mõne aja möödudes suure hulga fotosid. Olen need publitseerinud raamatus «August Alle ja teised», samuti «Keeles ja Kirjanduses». Saatsin talle terve küsitluslehe Regina jaoks, ent vahepeal saabus kurb teade Regina surmast, tema vastused jäidki saamata...

● Te olete viljelnud väga palju žanre: luule, lastekirjandus, memuaarid, satiir, dramaturgia, kirjandusloogu, reisikirjad jm. Esimesel kohal on vist siiski luule. Kriitika on hinnanud teie viimast luulekoogu kõigist varasematest paremaks. Kas jagate seda hinnangut?

Jah, «Õnnevalu» on elu kogunud inimese raamat. Ta väljendab stagnaaja surutist ja valulemist, ka ökoloogiaprobleeme, linna ebasõbralikkust inimese vastu, küüditamise heiausust jm.

● Kas luule elab teie nii palju edasi, et võib oodata uut kogu?

Varsti peaks ilmuma minu lüürikalavimik «Kõik kulgeb iseenda kaudu». Selles leidub ka rohkesti hilisluulet — kuni 1987. aastani. Tulekul on uus värsluugu lastele. Päris viimasel ajal ma luuletusi kirjutatud pole, kirjutatan midagi muud.

● Ja mis see on?

Raamat, mida praegu kirjutatan, on ühelt poolt perekon-nalugu, teiselt biograafiline, kolmandaks on ta mõtisklus-te, arutuste, ajalooliste kõrval-lepõigete, ajalooelike mõtes-tamise raamat.

● Meie jutuaamine käib rahvakongressi viimasel päeval. Tean, et olete päevast päeva ja tund-tunni järgi-nud kongressi käiku. Milliste tunnete ja mõtetega seda tei-nud olete? Ja milliste tunne-tega homsesse päeva vaatate?

Kõikusin kongressi jälgides ikkugi aeg lootuse ja masenduse vahel. Ühelt poolt rõõmus-tas, et meil on siiski tarku, mõtlevald inimesi, teiselt poolt aga jäi kongressist mulje pigem kui massimiitlingust, mitte kui parlamendist. Tundsin mu-ret, mis saab meie IME-st — on ju see kõige tähtsam küsi-mus. MRP arutamist vähe-masti ei lükatud tagasi, IME aga oli lõpuni kahtluse all. Indrek Toome sõnavõtt oli vä-ga sisukas ja oleks pidanud veenma igaüht, auditoriumi suhtumine polnud aga sugugi kõike mõista püüdev. Meie de-legatsiooni põhiosa oli täiesti ülesannete kõrgusel, võr-ratu oli Klara Halliku esinemine. Suurt tööd tehti ilmselt ka väljaspool kongressisaali. Koga-ni ja Jarovoi esinemine ei üllatanud: see on sihilik kiilu-tagumine kahe rahvuse vahe-le, ja kui kedagi süüdistada rahvuslike pingete meelevald-ses üleskõitmisel, siis küll üksnes interinde teatud esin-dajaid.

Et IME on vähemalt üldot-suse projektis sees, teeb kaht-lemata rõõmu. Mis aga edasi saab, siin ma paneksin kahe-kordse küsimärgi.

Vestluse vahendas
ENE VEIPER

INIMESE TEEKOND ISEENDA

JUURDE

Selle arvustuse kirjanek, küll arvustaja enda poolt algatatud, on päris hullusti viibinud. Aeg on kulunud hoo-võtuks ja kõhklemiseks. Kõige rohkem on seganud see, mis ärgitaski end retsensendi pakkuma — «Maapao» lugemisel kogetud elamus, kohutamine tavatult huvitava inimesega ja paeluvate inimsuhetega, riikkalt mõtestatud maailm ja elu. Soov kirjutada (ennäe, raamat sinu jaoks!), mis tabamatult hetkel kõhkle-miseks takerdub: nagunii ei oska sa ütelda, mida tundsid ja kogesid kõige olulisemat. Ja kui oskaksidki — pakuvad need lugejarõõmud ikka üldisemat huvi? Lugeja ja arvustaja omavahelised arusaamatused siis, võiks ütelda. Iseenesest ja põhimõtteliselt mitte liiga üllatavad, aga oma intensiivsuses siiski kuidagi nõutuks tegevad. Lugeja andis küll arvustajale nõu sõna võtta, aga kui too tõepoolest kirjutada üritab, ei ole lugejal küllalt tarkust kõrvale astuda, et vabastada ruum ilukirjanduse ja kriitika traditsiooniliseks suhtlemänguks.

Friedebert Tuglas, kes on minu põlvkonna lugejate jaoks «Maapaoga» seotud hoopis tihedamalt ja mitmeplaanselt, kui see romaani tekstist otsepidi esile tuleb, on Isadora Duncan tantsu meenutades kirjutanud: «See tunne tegi õnnelikuks, nagu teeb ikka väga suur kunst.» Kui Tuglasele on õigus, kui oleme temaga nõus selles, et suurest kunstist osasaamine võib inimese õnnelikuks teha, tuleb siinkohal karta ette, et ütleb, et ka Ilmar Talve «Maapagu» suurde kunsti kuulub. Muidugi on see ainult ühe lugeja kogemus, aga nimelt sedasama pakkus tsiteeritud üldistuses tõestumaterjaliks ka Tuglas. Ei usu, et keegi hakkaks siin ja praegu Tuglast tõsimeeli ümber lükkama. Iseasi muidugi, kui korrektselt pidada tema asendamist kellegi teisega, kes niisamuti usub, et on hiljuti suure kunstikokkupuuteis olnud. Sebastian Alkmanil, «Maapao» peaja ja minategelasele, kelle teekonnast iseenda juurde see romaan jutustab, on sõber Mihkelsoniga alata vaield-mised vaielda (ja alati on need kõnelused väga sellel nõudlikul tasemel, mis on Tuglase mõtteilmaga ette antud). Küll ei näe mingit põhjust arvata, nagu võiks kunstirõõmu tunnustamine Alkmani ja Mihkelsoni vahel lahkelisid tekitada. Küllap on Alkmani mõistmiseks, tema isiku paljumõõdulise reaalsuse viimiseks (lugejale ja tema kujutlusele jääb selles asjas toimumisruumi küllalt) oluline tähele panna teinimese loomumast vajadust elust rõõmu tunda. 1908. aasta sügisel uuesti Pariisi jõudnud, märgib ta oma «ajaraamatusse»: «Ma tulin siia juba nagu koju ja tahtmisega töötada pingsamalt kui enne. Ja seda kirjutades on mul mingi optimistlik aimus, et mind ootab midagi, ma võin siiski midagi teostada, millest ma rõõmu võin tunda» (I, 145).

Seda joont oleks huvitav jälgida läbi terve romaani — Sebastian suhetes õppimisega, tööga, naistega, iseendaga, eluga. Ning mitte üksnes huvitav, vaid ka oluline, peategelase ja raamatu eripära mõistmiseks vajalik. Paneme tähele kas või ainult seda, kui palju rõõmu on Sebastiani jaoks armastuses — eesti kirjanduse taustal lausa üllatavalt ja ootamatult palju ning ehtsat. Alkmani naissuhetes

valitsevat päikesepaistet seletab armastusekäsitus, mis ei lähtu ühiskondlikust ja religioosest traditsioonist, vaid inimese loomusest ja olemusest. Mitte abstraktsete printsiipide järgimine, vaid kahe inimese kohtumine, suhte

ILMAR TALVE. MAAPAGU I-II. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund 1988.

märksõnadeks hellus, lojaalsus, solidaarsus, vastastikkune inimlik toetus üksindusele vastu hakkamisel. Eesti kirjanduses on nendest suhetest niiviisi mõeldud ja unistanud mehed Leo Anveldi romaanides ja novellides — rohkem ei tulegi pikemalt mõtlema meelde. Sellesse elumõistmisse kuulub ka protest raskemeelsuse ja sentimentaalsuse vastu elus ja kirjanduses. Vahemeremil rännates teeb Alkman ümbruse kohta tähelepanekuid, mis samavõrra iseloomustavad teda ennast, tema tunnetamist, loomingule ja harmoonilistele inimsuhetele orienteeritud loomust: «Niisiis: teatud distants, vahemaa, jahedus ja elurõõmus kergus on sinises valguses ja sinise päikese all nii loomulik. Mitte kõigesse nii surmõiselt suhtuda, mitte kõike nii raskelt võtta, mis aga sugugi ei tähenda, et peaks olema naiivne» (I, 216).

Pärast pikka vaikimist ilukirjanikuna («Juhansonil reisis» ilmusid 1959) on Ilmar Talve kirjutanud romaani, mis kroonib kirjaniku loomingut ja tõuseb hästi nähtavale kohale uue eesti kirjanduses, mille tervikpilti meil, tõsi küll, veel ei ole. Kui need raamatud ja ilmumisaastad — 1959 ja 1988 — kõrvuti seada, selgub kohe, et tegemist on ühe kõigi aegade kummalisema vaiki-misega eesti kirjanduses. Kahe teineteisest üpris erineva ekstraklassi teose vahel kaks aastakümnet ilukirjanduslikult täitmata aega — näiliselt täitmata aega («Maapagu» on kirjutatud aastatel 1980—1987)? Tõenäoliselt on kirjanik ise selle kohta min-geid selgitusi andnud, aga siinkirjutaja ei ole neid luge-nud. Jääb siis üle lihtsalt hämmeldunud olla: imelikult ja imelised on kirjaniku teed! «Minu loometegevus sarnaneb üldsegi väga teadusliku tööga», olen lugenud Talvet tsi-teeritavat, konteksti ennast tundmata. Kas tohib siit järeldada, et kõik on üks ja seesama, et teaduslik kirjutamine omakorda sarnaneb ilukirjandusliku loometegevusega ja võib seda asendada, nii et seletus olekski nagu käes? Ei tunne teaduslikku loomingut,

(Algus 2. lk.)

et nende panus üleliidulisse fondi on väike. Ungari professor P. Domokos suhtus, et oleks vaja ühist suhtluseelt, et vältida mitmekordseid tõlkimisi, samuti oleks vaja bibliograafilist teatmiku kõigi soome-ugri kirjanduste kohta. Loodaval assotsiatsiooni peaks kindlasti olema oma infokeskus. Väliseesti keeletead-lased L. Peet Rootsist ja H. Mürk Kanadast rõhutasid identiteedi säilitamise täht-sust ja märkisid, et selleks tuleb ka vaeva näha, sest kakskeelsuselt on tee üks (suur)keelsusele väga kerge. A. Valton arvas, et kunagi edaspidi peaksime jõudma nii

mis seisab I. Talve romaanide kõrval. Aga ikkagi ei taha uskuda, et seletus oleks nii lihtne. Kirjaniku ja peategelase mingit keerukamat laadi suhtetuses, mida kannab inimese eneseotsing, oma eluvaate sügavam tundmaõppimine ja avaldamine, on «Maapagu» selgesti hästi isiklik ja isiku-line raamat.

Muidugi on «Maapagu» ka ideeromaan ja küllap on loomulik, et seda praegu eelkõige ideeromaanina loetaksegi, märksõnadeks pagulus, maapagu, pagulane. See kõik on Talve romaanis olemas ning aeg ise otskui nõuab nendest asjadest rääkimist. «Maapagu» on jutustus inimesest, kes teab ja usub, et konfliktis võimuga on inimesel alati võimalus valida. Ise on ta valinud vabaduse, mis aga tähendab maapagu. Need seosed on Sebastianil alati meele, siin on üks romaani mõt-terefrään. Seejuures on aga kindlasti oluline tähele panna, et Sebastiani maapagu ei ole lihtsalt poliitiliste olukor-dade tagajärg, ei tulene üks-nes lepitamatust konfliktist võõra võimuga. Kas ei avaldu pagulasstaatus valimisel ja eriti selles püsimisel ka Sebastiani loomus? «Minu jaoks aga ei ole lihtsat elu, mul pole kunagi olnud valida (I. U. T.), ja kui olekski, ma poleks seda valinud. Jääda Virumaale, kasvatada kartuleid ja lapsi — muidugi, muidugi, aga mitte mina!» (II, 84). Enesehinnang, mis üheksal juhul kümnest nii elus kui kirjanduses ülitse-misena kõlaks, mitte aga siin ja Sebastiani lausutuna. Ta on meid veennud oma olemas-olus ja ehtsuses, ei ole kaht-lust, et ta toimib loomuse jär-gi. Küllap sobib nimelt siin meenutada ka Madeleine'i ot-sustust Sebastiani kohta: sa oled rändaja, nomaad, ränd-lind, mitte maapagulane.

Need viited ei ole esitatud ideeromaani pisendamiseks «Maapaos», küll aga hoiatu-seks võimalike otselugemiste vastu, mis praegu just maapao-teemaga seoses kerged tulema on. Ideeromaan on olemas seda kindlamalt, et ta on lähedalt seotud kultuuriloolise romaaniga. Kui «Maapao» aine ja vaatlusala oli sissejuha-tuse lugemisel selgunud, oli põhjust imestunud olla. Kui enesestmõistetav teema eesti kirjanduse ja rahvuskultuuri jaoks — ja kui pikalt selle enesestmõistetavuse realiseerumine siiski viibinud on! Ei olnud siis ka sugugi ootama-tu, kui sama küsimuse juurde jõudis romaani kolmandas osas «Felix Ormussonist» inspireerituna ka Sebastian ise. Eelis-tuse annab ta oma arutlustes

sellele tema arvates olematule autorile, kes kõike kirjeldab juhtunu ajal või siis vahetult pärast seda. I. Talve on «tüü-pilise» nooreestlase enesevaat-lused ja intiimse päeviku su-juvalt sidunud pagulasaastate üldpanoraami esitamisega. Sebastian Alkman on selgesti ja rõhutatult tema ise, aga te-mas on ka üldistus. Ta esin-dab põlvkonda ja selle hää-mastavat kultuuritahet, mille puudumist või tühjajooksmist on kõhe kujutledagi. Sebas-tian Alkman seisab võrdsena oma «korrekse ja natuke tär-geldatud sõbra» Mihkelsoni kõrval ja sugugi mitte seepä-rast, et meil oleks põhjust ka-helda «Maapao» Mihkelsoni ja eesti kirjanduse klassiku Frie-debert Tuglase identites. Tundub, et Tuglas on Alkma-nile ja «Maapaole» palju and-nud, hoopis rohkem, kui võiks selguda Talve romaani kõrvu-tusest Tuglase mälestuste ja reisikirjadega. Kas ei ole nii, et suurel määral just Tugla-se-kogemuse kaudu paigutub «Maapao» tekst väga sujuvalt kindlasse aega ja kultuurikon-teksti? Kõigest sellest järeldub ka, et «Maapao» vastuvõtt võib lugejati ja miks mitte ka põlvkonniti suuresti erineda nimelt selle järgi, kui mõju-valt hakkavad kaasa mängi-ma lugeja varasemad suhted ja kogemused selles ainerings. Salapärase «prantsuse daami» ja Arthur Waldese loo fantaa-iaiküllane ja vaimukas lahti-kirjutamine võiks sobida siin-se lugejasuhte äärmuslikuks näiteks. Need leheküljed on kirjutatud lugejale, kes teab eelnevat või kes on nõus eel-nevat teada saada.

Aga enne kõike on «Maapa-gu» ikkagi romaan inimese teekonnast iseenda juurde. Väsimatult maailma uudista-des, uurides ja tunnetades ei lakka Sebastian Alkman vaa-tamast iseendasse, ei kaota sügavat huvi inimloomuse ja -suhete vastu. Ta liigub aina edasi, aga mitte selleks, et valmis saada. Ning «Järel-kiri» on peale muu oluline ka seepärast, et näitab niisuguse elusuhte püsimist. Muidugi tõuseb nimelt see üldisem ja integreeriv aspekt lugemisel peamiseks. Nõnda võime jul-gesti kõnelda ka filosoofilisest romaanist, mille olulisteks märksõnadeks üksindus, vaba-dus, armastus, surm, peaaegu kõik omavahel tihedas põi-mingus koos. Sebastian Alk-mani üksindusekäsitus on ainu-laadne terves eesti kirjan-duses — ka selle poolest, kui orgaaniliselt inimese katsed oma olemist mõtestada siin liituvad elatava elu endaga. Üksinduse kui probleemi tä-hendust ei kahanda, pigem ikkagi kasvatab see, et elu-praktikas ei ole Alkman üks-iklane, et tegemist on traagikata, teadvustatud, võiks ehk isegi ütelda et «ületatud» üks-indusega.

Niisugused on mõned põgu-sad märkused raamatust, mi-da tahaks soovida võimalikult kiiresti võimalikult paljude lugejate kätte ka siin Eestis. Kultuuri maapagu on ju ome-ti lõppenud?

ÜLO TONTS

ENESELEIDMINE ON VEEL VÕIMALIK

kaugale, et nõupidamise kee-leks oleks mõni soome-ugri keeltest. Ta avaldas arvamus-t, et niihästi USA, Euroopa ühendus kui ka sovetiseeri-mine sisaldavad endas kul-tuuride hävitamise eeldusi. Ometi ei kahjusta ühe kultuu-ri säilimine teisi. Ta tegi ette-paneku luua soome-ugri kirja-nike rahvusvaheline assot-siatsioon kohe käimasoleval kokkutulekul. Seda vajavad eriti väikesed rahvad, kes ei suuda ükski enda eest seista. Kõik soome-ugri rahvad pea-vad kohe lahendama rahvus-

kooli küsimuse, seda rahvuse igas asupaigas. Kirjanikud peavad seda nõudmist toeta-ma, sest lugejate kaotab kir-jandus mõtte. Allakirjutanu rõhutas tõlkesõnastike ja grammatikate koostamise va-jadust. Soomlane A. Konkka märkis, et igal inimesel on õi-gus väljendada oma mõtteid emakeeles. L. Laulajainen tõi tervitusi Soome Kirjanike Lii-dult, ühtlasi ka koopia Hä-mest leitud vähemalt 1000-aastasest linnukujust. Viima-sele istungile saabus mari-kunstnik I. Jambergdov imeli-

ANDRES JAAKSOO Hans Christian Anderseni preemia määramise žüriisse

OHUTSI ASJAOSALISELT: IBBY (Rahvusvahelise Noorsookirjan-duse Nõukogu) Nõukogude rah-vusliku sektsiooni presidium, ku-hu ka ise kuulun, delegeeris mu-ühel häälel laste Nobeli pree-miaks peetava Hans Christian Anderseni preemia määramise žü-riisse. Presidiumi istungil olid arutlusele ka kandidaadid, keda esitada preemia saamiseks (kir-janik ja kunstnik) ning keda suu-re panuse eest lastekirjanduse edendamisel (kirjanik, kunstnik, tõlkija) esitada IBBY (au)-teenet-diplomi (IBBY Honour List) saamiseks. Kuna meie vabariigi Kultuurikomitee eksperdid ega Kirjanike Liit polnud Eesti-poolseid pakkumisi teinud, asja-osalistega telefonitsi kahjuks kontakti ei olnud võimalik saa-da, tuli süda rindu võtta ning omapoolne pakkumine teha.

Preemia kandidaatide ümber tekkis tõeline vaidlus. Pakkusin välja ka omapoolse alternatiiv-kandidaadi. Et vaidlused ei too-nud tait selgust, jäi lõplik otsus seekord langetamata.

IBBY teenetediiploomi saamiseks esitasin Ellen Niidu. Presidium kinnitas selle kandidatuuri pea-aegu ühehäälselt (üks vastuhääli).

Presidium arutas läbi ja kin-nitas samuti teosed, mis esita-takse NSV Liidu poolt Janusz Korczaki nimelise preemia kon-kurentsi. Siingi polnud Eesti mi-dagi välja pakkunud. Kahjuks...

Ajaloo huvilistele!

Eesti elanikel on praegu 1939.—1940. aasta sündmustes orien-teerumine küllaltki raske, sest ajaloolased on vähe analüüsinud Eesti sisepoliitikat ja tõelislikku-mist 1939.—1940. aastal. Nende keerukate probleemide kohta on antud erinevaid hinnanguid.

Seda lünka püüab täita ajaloo-doktor, TPedi professor Olaf Kuuli. Tema sulest on ilmunud materjal «1939.—1940. aasta Ees-tis». Materjali sissejuhatuses märgib autor: «Käesolev töö peegeldab eelkõige autori nägemust sellest ajajärgust. Mõningal mää-ral olen püüdnud esitada ka omapoolse arvamusel olulisemate seni avaldatud seisukohtade suhtes.» Tõdes on ühildalt peatunud ka iseseisva Eesti rahvusriigi sünnil (1917—1920) ja Eesti Va-bariigi arengu põhjoontel (1920.—1939. a.). Lõppu on lisatud kirjanduse loetelu, mis sisal-dab väikese valiku artiklistest ja mälestustest 1939.—1940. aasta kohta.

Ikebana ja ennemuistsete etno-graafiliste toailustuste spetsialist Ene Eensalu on kirjutanud «Näa-rikroonid». Autor selgitab, et et-nograafilised toailustused on tra-ditsioonilise eesti rahvakunsti üks seni vähetuntud osa, mida võib edukalt kasutada tänapäe-va oludes kunsti ja käsitöö õpe-tamisel. See toob meid tagasi looduse juurde.

Asutused, ettevõtted, ühiskond-likud organisatsioonid ja teised, kel on soov saada nimetatud brošüüre, palume pöörduda Ohingu «Teadus» juhatuses kir-jastusosakonna poole (200 001 Tallinn, Harju t. 13). Info tel. 44 03 20 ja 44 68 54.

se munaga, millele olid maa-litud Mari maastikud ja mis pidi kuuluma sellele linnule, kes lendas kord Volgamaalt Hämmesse ning pöördus taas tagasi. Muna tegi ringi kõigi osavõtjate kätte vahel, kogu-des neist ühist soojust.

Assotsiatsiooni moodustami-seni kokkutulekul siiski ei jõutud, küll aga moodustati korralduskomitee Nikolai Rõ-bakovi eesistumisel. Leena Laulajainen ning Peter Domo-kosi tema kõrval. Eesti poolt kuulub sellesse komiteesse A. Valton. Järgmine soome-ugri kirjanike rahvusvaheline kokkutulek, mille ülesandeks jääb ka assotsiatsiooni loomi-ne, toimub kahe aasta pärast.

VALEERIA VII-LANDI

Sellest hoolimata, et Mikk Mikiver end teatrist mõneks ajaks palgata puhkusele võttis, pole tal hingatõmbeaega olnud — allakirjutatud filmilepingud ootavad täitmist, Eesti Teatriliidu juhi amet paneb omad mõõdapääsamatud kohustused ja rahvasaadikumandaat seob samuti. Et mitu ettevõtmist on lükatud, siis on juba ka avalikult küsitud: kus Mikiver on? Mees ise aga püüab kõiki kohustusi võimalikult sellises järjekorras hoida, et miski ei kannataks. Allpool ongi jutt ta töödest-tegemistest.

● Moskvasse rahvasaadikute kongressile jõudsid selle avamise eel Bulgaariast, mis oli seal teoksil?

Olime Bulgaarias filmimas, olen kaastegev M. Gorki stuudio kätel olevas töös «Sissekäik labürinti», mille režissöör on Valeri Griniov. Lugu kujutab endast mitmeseriaalist telefilm, kus peategelaseks arst-teadlane, kellel oma uute ideede tõttu ei lähe omades ringkondades kuigi hästi. Tekkinud olukorrad toovad talle meelde keskaja arsti ja filosoofi Paracelsuse, tolle katsumused ja eksirännakud. Üks kolmandik filmist on Paracelsuse lugu ja tema rolli ma filmis mängingi. Näitlejaülesandena on see päris huvipakkuv, ka kaastegev näitlejate seltskond on meeldiv. Sofias filmisime sünaagogi juures. Võtted olid ka Kuldsetel Liivadel, Albanas ja Baltiis. Bulgaaria episoodid on nüüd valmis, ka Moskva lõik, talvel oli osa võtteid ka Tallinnas. Meilt on selles filmis veel kaastegevad Rein Aren, Heino Mandri ja Mati Klooren.

● Ja Moskva rahvasaadikute kongressi muljed? Mida sa tahtsid oma kõnes ütelda, selle olemine juba avaldanud SV-s.

Moskvasse jõudsin 24. mail, kongressi avamise eelõhtul. Et saan olla vaid kolm päeva, oli meie saadikute korpusel teada, sest ITI kongressi aeg, millest ma tingimata pidin samuti osa võtma, oli teada juba rohkem kui aasta varem. Kahju, et saadikute järelvalimised Moskva suurfloorumi samale ajale nihutati. Aga mis puutub neisse esimesse kolme päeva Kremlis, milles ma osalesin, siis need olid küll üsna masendavad siis, kui hakkas selguma saali häälestus, suure osa saadikute ebademokraatlikud hoiakud. Hiljem selgus, et küllalt suur osa saadikuid oli valitud ilma vastaskandidaatideta — asjaolu, mis seletas nii mõndagi. Aga oli ka küllalt sellist, mis näitas muutunud aega ja annab alust lootale ning üritada midagi ära teha. Näiteks üllatasid mitmed julged sõnavõtted Ülemnõukogu Presidiumi aseesimehe ametikohale seatud Lukjanovi kandidatuuri vastu. Kui ma laupäeval Moskvasst lahkusin ja enne seda käisin Lukjanovile teatamas oma ärasoindust erialasele kongressile, siis ma küll arvasin, et näen meest, keda esmaspäeval ei

TULEB TÕINE SUVI

KÕNELUS

MIKK MIKIVERIGA

Soome režissöör Rauni Mollberg koos oma uue filmi peaosalise Mikk Mikiveriga.

valita. Olin Helsingis väga üllatunud, kui mulle teatati, et ta siiski valiti. Neil kongressi avapäeval sai mulle ka kohe selgeks, mis siiski tähendas ühe mehe tahe ja soov: Gorbatsšov on väga mõjuv isiksus, ta võib selle hiigelsaalia väga palju ära teha.

● Mida andis ITI kongress?

Minul oli ITI-l oluliseks ülesandeks järele uurida, kas Eesti Teatriliidul on võimalik astuda iseseisvana Rahvusvahelise Teatriinstituudi (ITI) liikmeks ja moodustada oma rahvuslik keskus. Helsingis siis kõnelesingi neist asjust ITI peasekretäri André-Louis Perinettiga, ITI Soome Rahvusliku Keskuse presidendi Ralf Långbackaga, Norra ja Rootsi inimestega. Palju oli abi Rootsi Rahvusliku Keskuse presidendist Vivica Bandlerist, keda tunnen 1979. aastast, kui Stockholm Linnateater Tallinnas «Norat» mängis ja ka tema siis meile visitiidi tegi. Ta on soomerootslanna ja huvitatud meie teatrite edaspidisest koostööst. Muide, ITI-l oli ka «Nora» lavastaja Jan Håkanson, kes septembris tuleb vaatama Eesti Draamateatri etendusi, et edaspidi mõlemale poolele sobival ajal tulla siia lavastama. Vivica Bandler konsulteeris meie rahvusliku keskuse moodustamise asjas ja soovitas seejärel meile veel mitte välja tulla oma soovivaldusega, vaid säilitada ka järgmisel kongressil (toimub kahe aasta pärast Istanbulis) vaatleja staatust. Vaatlejatema oli meid seekord kohal 11 inimest, keda soomlased oma kulu ja kirjadega sinna olid viinud. Nii olime võrreldes Nõukogude Liidu delegatsiooniga (viis liiget) koguni arvukamalt esindatud. Vaatleja seisus on vaatleja seisus — võidakse osaleda igal peaassambelil, kollokviumidel, komiteedes, ei pääse vaid sekretariaadi nõupidamistele. Nii et ega liikmeks oleks ei tea mis juurde anna. Aga ikkagi oleks oma rahvuslik keskus vajalik. Oleme seda

küsimust ka Moskvas selgitanud, sest praegune Nõukogude Liidu ITI keskus ei esinda õieti kedagi, mitte ühtegi rahvuskuulur. Pretsedent selleks, et ühes riigis on mitu rahvuslikku keskust, on aga olemas — Kanada on esindatud näiteks ka Quebeci prantsuskeelse keskusega ingliskeelse kõrval. Aga ilmselt ollakse ITI juhtkonnas ikkagi ettevaatlikud, nagu ollakse ettevaatlikud ka rahvuslike olümpiakomiteede vastuvõtmisega ROK-i. Ma arvan, asjad lahenevad normaalselt, ja jätsime oma avalduse esitamise Istanbuli kongressiks. Oleme ehk selleks ajaks ka ITI liikmeskonnas tuttavamaks saanud. Viimasest seisukohast on oluline, et sai Helsingis selgeks rääkida Põhjamaade teatrikomitee väljasõiduistung toimumise Tallinnas. See algab 25. augustil ja kestab kolm päeva. Korraldamiskulud tasutakse meie valuutas. Samuti selgus, et meie liitumise suhtes selle komiteega ollakse soodsalt häälestatud. Põhjamaade teatrikomitee kaudu saaksime õiguse osaleda kõigis nende korraldatavates üritustes. Kõige olulisemad on siin festivalid, nende jaoks tehtavad valikud, mis võimaldaksid tutvustada meie teatreid, aga ka korraldatavad seminarid, kursused jne. Ka selles organisatsioonis oleksime esialgu vaatleja staatuses, mille andmises olen päris kindel. Kui nii läheb, pääseksime otse liigi igasugusele informatsioonile ja sealne informatsioon hakkaks laekuma otse meile.

● Kuidas realiseerus Helsingis kongressi devils teatrist kui ühendavast sillast rahvaste vahel?

Seda püüti realiseerida kollokviumide kaudu ja workshop'is. Kollokviumil millenigi eriti ei jõutud, kuigi olid ka mõned huvitavad sõnavõtted. Tulemusriikas oli eri maade näitlejate workshop'i vormis töö «Kullervo» esitamine eri maade režissööride juhendamisel. Tulemused olid iseläadised ja huvipakkuvad, aga neist

oli juba eelmises SV-s avaldatud ülevaates juttu.

● Milline mulje jäi sulle Moskva kongressi lõpuosast, kui sinna tagasi jõudsid?

Selgus, et kultuuriprobleeme oli käsitletud väga vähe. Aga demokraatia ei jõua kuigi kaugele, kui puudub kultuur. Kultuuripuudus tuli esile ka saali paljudes reageeringutes. Ei mõisteta näiteks sedagi, kui inimene mitu korda sõna võtab, — ta ajab ju oma asja, tahab oma probleemi fookusesse asetada. Või siis ei osata ega taheta kuulata teiste probleeme. Mis endast kauge, seda nagu ei viitsita kuulata. Ja halvimal juhul hakatakse nende esitamise ajal koguni häälet tõstma. Ka Andrei Sahharovi viimase esinemise segamine ja katkestamine mõjus kultuurilt. Pärast seda näis igasuguse tõsisel probleemiga väljatuuleks lausa mõtetu.

● Mida toob sulle suvi?

Puhkus jääb väga lühikeseks. Olen seotud filmilepinguga Soomes, töö algab Lapimaal juuli keskel. Väiksemate ja suuremate vaheaegadega jätkub seda eeloleva aasta maini. Filmimine võib kujuneda huvitavaks, sest režissöörks on praeguse Soome üks silmapaistvamaid filmiloojaid Rauni Mollberg, kelle filmid «Maa on patune laul» (1973), «Milka» (1980) ja «Tundmatu sõdur» (1985) on menukalt linastunud paljudes maades. Nüüd tegemisele tuleva filmi pealkiri on «Sõbrad, seltsimehed», milles kujutatakse sõjaeelse ja sõjaajase Petsamo ja selle lähedal asetseva niklikaevanduse eluolu ja inimesi. Petsamo oli omaaegne Metsik Lääs, sest nikkel on sõjaks vajalik metall ja kergelt teenitava raha lootus tõi sinna kokku eriskummalisi inimesi — tööstureid, õnneotsijaid, pettureid, salakuulajaid, relvakaupmehi jne. Minul tuleb selles Joni Skiftesviiki ja Rauni Mollbergi käsikirja põhjal loodavas maailmas mängida filmi peategelast, kaevanduse omanikku Arno Juralat. Too on kosmopoliit, kes kasutab toodetavat

niklit võimu vahendina: ühele annab, teisele keelab. Tema juures käivad need, kes peavad sõda, ja need, kes valmistuvad sõjaks. Sellisena on Jurala roll mitmekesine ja mul tuleb filmis kõnelda mitte ainult soome, vaid ka rootsi, inglise, saksa ja vene keeles. Mis rahvusest Jurala ise on, filmis õigupoolest ei selgugi. Petsamot kujutavad võtted tehakse Põhja-Norras, kuhu ehitatakse Petsamot meenutav asula. Filmis on ligi 120 rolli, kogu näiteseltskond on rahvusvaheline. Minu naise Lisa rollis on Stina Ekblad Rootsist. Eestist teevad peale minu veel kaasa Ain Lutsepp, Jaanus Orgulas, Rein Aren, Rita Raave, Kersti Kreismann, Carmen Uibokant ja Maria Klenskaja.

Kogu filmi eelarvels on 14 miljonit manka ja projekti finantseerijaks Rootsi Filmiinstituut, kellele jääb ka teose levitamise õigus maailmas.

● Mida ütled sügisestest külalisetendustest Kanadas?

Sellekohane ettepanek Eesti Draamateatrile tuli Torontost, kus asja eestvedajaks on hr. Harri Kivilo. Viime sinna «Põlved värvid», «Väikese vallamaja» ja «Päikese poisid». Mängida tuleb ühe kolledži saalis, kus ka varem teatritendusi on antud. Esialgsete kavatsuste kohaselt toimuvad külalisetendused novembri keskel, iga lavastust mängime kaks korda: üks sama tüki etendus hommikul, teine õhtul, sest saal on väga hõivatud ja üür kallid. Töönaoliselt saan aga esinemispaigaga tutvuda varem, olen koos Evald Hermakulaga kutsutud Kanadasse 14.—21. augustini toimuvale seitsme kunsti nädalale, kus peame loenguid ja kõneleme teatritermiнологia probleemidest. Selle sõiduga täpsustuvad ka kõik muud külasõiduga seotud probleemid. Väliseestlaste juurde nende etendustega külaskäigule minna ongi kõige viimane aeg, soodsaim pinnas nende vastuvõtuks oleks koguni ehk olnud paar aastat tagasi, aga meie kultuurijuhid on selleks ettevõtmiseks olnud ka liiga passiivsed, liiga ettevaatlikud või liiga arad. Nüüd pole «Põlved värvid» enam nii noor etendus, kuid selleks puhuks ma talle ka mingit kosmeetikat tegema ei hakka. Las ta seisab enda eest sellisena, nagu ta on. Nii on aus.

● Kas teatri jaoks aega ka jääb, lavastamise mõttes?

Kui teatrist eemale jäin, olin algul päris rahul, nüüd on tahtmine teatrit teha jälle tagasi tulnud. Kutsumisi ja pakkimisi lavastamiseks on tulnud mitmelt poolt, ka Bulgaariast ja Moskvasst Maja-kovski-nim. teatrist, aga ma pole enam nii noor, et neist ahvatlustest kinni hakata. Eelistan tööd meie näitlejatega, kelle võimeid ma tunnen ja ka veel kasutamata potentsiaalseid jõuvarusid arvan teadvat.

Head töösüvel!
Vahendanud ENDEL LINK

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 25)

Nagu nähtub, ei olda Saksaamaalgi rahul algupärase dramaturgia hetkeseisuga. Rahuldamatust väljendavad eelkõige praktikud — lavastajad ja näitlejad. Dramaturgid omakorda pareerivad, et kui ilmub mõni tõepoolest hea näidend, ei osata selle väärtust kohe hinnata ja tähelepanuväärseid tekste jäävad tihti seisma, kuni need juhuslikult avastatakse. Nõnda juhtus Dorsti «Keelatud aia» (kirjutatud kokkuleppel Müncheni Kammerspiele'ga, kuid esietendus hoopis Sveitsis St. Gallenis) ja Salvatore «Staliniga» (ootas esitamistjärke Hamburgis, aga lavale jõudis Austria pealinnas). Sellises olukorras pole mingi ime, et järjest enam pöördutakse klas-

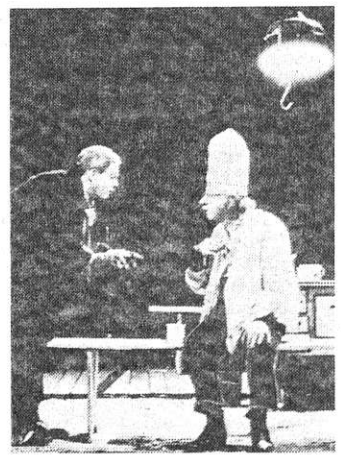
SAKSA TEATRI TIPUD

sika poole ja dramatiseeritakse proosateoseid, kasvab tõlkerepertuaari maht.

Parimaks välismaiseks näidendiks valisid kriitikud 6 häälega Jane Bowlesi 40 aastat tagasi kirjutatud «Aiamajakeses». Psühholoogilis-poeetilis laadi esindavat autorit tituleeriti pressis «USA lõunaoariikide Tšehhovaks». Taasavastuseks võib nimetada ka Julien Greeni komplitseeritud melodraamat «Lõuna», mis 3 häälega tuli koimandaks. Teda edestas noor prantslane Bernard-Marie Koltès, kes kahe näidendiga («Puuvillapõl-

dude üksilduses» 3X ja «Läänekai» 2X, sai kokku 5 punkti. Paremate hulka jõudis veel Joshua Soboli «Palestiinlanna».

Tõelise üllatuse serveeris parima lavastaja valimine, kelles osutus vähetuntud, 1952 sündinud Andrea Breth provintsilinnast Bochumist. 11 kriitikut, seega iga kolmas, asetas esikohale tema lavastatud Greeni «Lõuna». Teiseks tunnustati samuti üllatuslikult Kai Braak, kes Freiburgis tõi taas välja Thomas Strittmattari 1983 esietendunud «Juut

Aasta parimaks algupärandiks valiti George Tabori «Mein Kampf», mille Viini Akademietheater'is lavastas autor ise.

Levi». Kui kaks esimest peavad aastatega veel tõestama kuulumist superklassi, siis neile järgnevad on kõiki suurlinnades töötavad tunnustatud korüfeed. Eelnevaga võrdselt häält kogus kahe lavastuse eest Claus Peymann («Richard III») Viini Burgtheater'is 3X ja «Ritter, Dene, Voss» Akademietheater'is 1X). Võrdselt 2 korda märgiti ära Einar Schleeft G. Hauptmanni-tõlgendus «Enne päikesetõusu» Frankfurdis, Alexander Langi klassikaduubel Müncheni Kammerspiele's — Racine'i «Phaidra»/Kleisti «Penthesilea», Robert Wilsoni lavastatud Heiner Mülleri «Hamlet-masin» Hamburgi Thalia teatris ja George Tabori («Surnuparv» Münchenis ja «Mein Kampf» Viinis).

HANNES VILLEMSON
(Järgneb)

Esmamuljena võib Roman Baskini debüütfilm «Vernanda» tunduda lihtsalt hüperboliseeritud olmeelupiltide suvalise ja seotetu jadana. Filmi stsenaarium on üles ehitatud fragmentaarselt ning selgema-piiriline kogumulje tekib mo-saiigiprintsiibil alles teose lõ-pulkaadriteks. Eesti stsenaaristi-ka põhikarist — autorinägemu-se puudumisest — on «Vernan-das» üle saadud isegi veel protsentidega — selle filmi näol on esmakordselt kinoli-nale jõudnud ka Valton-eksis-tentsialist ning näib, et meie tugevamaid ja omanäolisemaid prosaiste on nüüd lõpuks jõud-nud oma elementi ka rahvus-likus filmikunstis.* Oeldakse ju, et esimene vasikas läheb ikka aia taha ning Tõnu Virve «Ringhoov» kinnitas oma halli ja ilmetu eklektilisusega seda väidet küllaltki veenvalt. Jääb vaid loota, et tuleviku jaoks kujuneb pretseedendiks just «Vernanda», mitte aga «Ring-hoov» («Viimne reliikvia» ja «Hundiseaduste aegu» kui Val-tonile olemuslikult kaugevõitu materjal on kirjaniku stsena-ristiteel tänaseks juba kindlas-ti möödunud etapp).

Filmi sündmustik põhineb ridamisi üksteisele järgnevatel lausnonsensidel, mis leiavad aset väljaspool aega ja ruumi paiknevas Vernanda-nimelises kummalisevõitu väikelinnas. Filmi esimeses pooles tunneb vaataja mõnevõrra veidruse-gust võõrutust, edasiste sünd-muste käigus saabub aga üha kindlamaks Vernanda-nimelise kummalisevõitu väikelinnas. Filmi esimeses pooles tunneb vaataja mõnevõrra veidruse-gust võõrutust, edasiste sünd-muste käigus saabub aga üha kindlamaks Vernanda-nimelise kummalisevõitu väikelinnas. Filmi esimeses pooles tunneb vaataja mõnevõrra veidruse-gust võõrutust, edasiste sünd-muste käigus saabub aga üha kindlamaks Vernanda-nimelise kummalisevõitu väikelinnas.

Linnapiilt ilmestavad detailid

* Märkimisväärt ka T. Tahveli diplo-matööd, Valtoni-ekraniseerin-gut «Kümme minutit võitleva ateistiga», mis oli arvestataval kunstitasemel. — Toim.

TOTALITARISM KÕVERPEEGLIS

MÄRKMEID FILMIST «VERNANDA»

ja misantseenid on «Vernan-das» üldiselt paika pandud funktsionaalselt ja mõjuvalt. Paiguti jääb siiski mulje, et autorid on teose puhtvälisele dünaamikale välja minnes fil-mi võimalikust filosoofilise-mast üldistustasandist mänge-leva kergusega lihtsalt üle li-bisenud. Lõputu paradoksi-ahel on jäetud täielikult aktsentu-erimata ega anna kogumul-jeks kandvat ega suggestiiv-semat tervikelamust. Diktatu-riühiskonna mudeli avamine

Sulev Luik filmi «Vernanda» peaosasena.

juhusliku väikelinna kaudu mõjub leidliku, üllatusliku ja efekitse, mitte aga vapustavalt avastuslikku kõlajõudu omava võttena. «Vernandat» täitvate metafoorkujundite tegelik sisu jääb vaatajale kätte mängima-ta, näidatakse küll nende ab-surdust, teostuse üldine pea-liskaudsus ei võimalda aga siiki ulatuda kaugemate jär-el-dusteni. Kui filmis näidatakse linna halvenevat segadust, ei tohiks see ometi vaatajale jää-da täpselt samavõrd arusaama-tuks, kui ta on seda tegelaste-le kinolinal. Tundub, et natu-ke konkreetsem ja süvenenum lähenemine oleks «Vernanda» puhul kogumuljele igati ka-suks tulnud.

Häirivalt mõjub ka filmi närviline rabeledus, seda eeskätt montaažis. Mitmedki intrigeerivad stseenid jäävad kuidagi poolikute ja lõpetamatutena õhku rippuma, tunduvad ju-huslike ja hakitutena (komis-

jonikauplus, vanahärrad rae-koja koridoris), teisel on vas-tupidi tunda ilmselt venitatust, konstrueeritust ja ülesoola-mistki (turuepisood). Vaadata on kogu seda kirevat tohuva-bohu ju omamoodi huvitav ja põnevgi, kuid mastaapsema üldistumudelinaga see grotesk-sete kaadrite kogusulam tege-likult toimima ei hakka. Ise-enesest leidlikud algelemendid annavad konkreetse kaadris kujundi kokku küll, siiski on tuntav mingi üldine loidus ja inertsus, millest film tervikuna ennast kuidagi lahti rebida ei suuda. Kui aga «Vernanda» põ-hiliselt õiged algkomponendid ka mõjule pääsevad, on tule-museks efektne ja särav show, lausa ebaeestlasliku lustiga mahamängitav vaimukas bu-fonaad. Ja paaril juhul seda «Vernandas» tõesti ka näeb (stseen mürsulehtris, jaama-hooneepisoodid). Nauditavai-maks stseeniks, filmi omamoo-di kulminatsiooniks on kaht-lemata aga vastuvõtt linnava-litsuses, kuhu võõras turist igasuguse muu lootuse kaota-nult «õigluse jaluleseadmist» nõudma läheb. Valitsushoone massiivsed sambad ja kuld-ses nimbussäras meelitroon näib ümbritsevast tuimast ja masendavast oleskelust üle olevat lausa mäekõrguselt, tundub, nagu hõljuks kogu linnavalitsuse hoone Vernanda kohal õhus. Raekoja painaja-lik atmosfäär hakkab kõlama sümbolise üldistusena, siin on autoritel veenvalt õnnestunud illustreerida totalitaarriigi ad-ministratiivaparaadi kõikvõim-sat seisundit tema poolt valit-setava «halli massi» suhtes.

Osatäitjate valikul on selgelt tunda lavastaja professionaal-set ja vilunud näitejuhtkätt. Eatu ja anonüümne Mees on Sulev Luige kehastuses linna nürimeelses õhkkonnas äärmiselt võõral ja intrigeerivalt, isegi ärritavalt mõjuv tege-laskuju, kes Vernandas valitse-vate hundiseaduste ja kohalike elanike vihjelise kõnemanee-riga kuidagi haakuda ei suu-da. Näitleja natuke ebamaine olek, nurgelised liigutused ja silmist peegelduv nõutus too-ivad tahtmatu assotsiatsioon-i tsiviliseeritud ühiskonnast pä-rineva turisti ootamatust vas-tasseisu sattumisest karmi nõukogude tegelikkusega. Lui-ge osatäitmine mõjub profes-sionaalselt nagu alati, näitleja suudab sümptaatseks mängida isegi hitlerliku kõrlõikaja,

ometi hakkas «Vernandat» vaadates Luigest kuidagi kahju. Kas tõesti ei leia eesti režis-söörid siis meie väljendusrik-kaimale näitlejale väärilist ja sobivat rolli? Kas peabki fil-minäitleja Sulev Luige loome-biograafia eredaima rollina ajalukku jääma Luuriku osa Grigori Kromanovi «Hukku-nud Alpinisti» hotellist, mis oli minu teada näitlejale kõigele lisaks veel ka esmakokkupuu-teks kinolinnaga üldse?

Särava karakterrolliga rõõ-mustab linnaosa osas maestro Jüri Järvet. Kuldepolettidega mundrikuub ja üleolevalt hea-soovlik naeratus, mida see taskunapoleon kavalalt habe-messe muheleb, loovad «Ver-nanda» säravaima rolliportree, mille kauge eelkäijana võiks samaväärsena meenutada teat-ristatist Käärikski Roman Baskini telelavastusest «Tema majesteed komöödiast». Linna-pea on Järvetile kahtlemata järjekordseks suurrolliks — ilmetu ja tühi inimene ige-riku sisemaailma tema grotesk-ses ja detailses täiuses nõnda vaatajale kätte mängida on tõesti kohane vaid ekstraklassi kõrgprofessionaalile.

Episoodiosalist buketi vak-likul on lavastaja lähtunud eelkõige tegelaskuju tüübist, linna elanikke on kujutatud välise lihtsameelsuse varju pei-tuvate salakavalate, jõhkrate ja oma enesekindlas juhmus-es lipipääsmatute inimrobotite-na. Esile võiks nende seast tõsta Heino Torgat komisjonikaup-luse müüja, Herardo Contre-rast hulguse. Vello Jansonit leivapoe müüja, Kaljo Kiiska reipa vanahärra ja Ilmar Tammurit jaamaülemat rollis. Näitlejate ansambel on ühtla-ja harmooniline, episoodi-osad antud üldiselt ekspressiiv-ses, kuid siiski veenvas tonaal-suses ning mõjuvad filmi üld-pilti küllaltki hästi haakuvate-na.

Suureks filmiks «Vernandat» siinkirjutaja pidada ei oska, kuid tema puhul rõõmustab fakt, et üle hulga aja on «Tal-linnafilmi» taas debüteerinud režissöör, kelles on selgelt tunda filmiliku maailmanäge-misega loojaisiksust. Nii stee-naariumist, Arvo Iho kaamera-tööst, Hardi Volmeri värvila-hendusest, Erkki-Sven Tüüri muusikast kui ka eripalgelis-test näitlejatest koosnevast osaliste galeriist on Roman Baskinil korda läinud vaata-jani tuua «Vernanda» näol oma igati isikupärane kujutusl totalitaarsest terroririigist. Eraldi ei oska siin ühtegi komponenti kiitma hakata, kuid ka «Vernanda» ise rää-gib rohkem kogukujundina, kui üksikulelementide vahendu-sel. Roman Baskini režissööri-isiksuse edasist arengut ja küpsemist loodaks aga kindlas-ti näha saada tema järgmistes filmides, mille proloogina on «Vernandal» kunagi ehk ka hoopis suurem tähendus, kui seda praegu üldiselt aimatagi oskame...

PAAVO PÖLDMÄE

«OOBERST REDL» («Redl ezre-des»; «Oberst Redl»). Režissöör István Szabó, stsenaaristid I. Szabó ja Péter Dobai, operaator Lajos Kolta, helilooja Zdenko Tamásy, monteerija Zsuzsa Csákány.

Osades Klaus Maria Brandauer (Alfred Redl), Armin Müljer-Stahl (ertshertsog Franz Ferdinand), Gudrun Landgrebe (Katalin Kubinyi), Jan Niklas (Christopher Kubinyi), Dorottya Udvaros (Clarissa), Hans-Christian Blech (oobert von Roden) jt.

Unqari/Saksamaa LV/Austria, 1985. 149 minutit.

Ligi neli aastat pärast ungari kineasti István Szabó ülemaail-mse tunnustuse saavutanud «Me-fistofelest» («Mephisto», 1981) jõudis ekraanidele tema järgmine tippfilm «Ooberst Redl», mis mitmete prestiižikate filmipree-miate kõrval pälvis 1985. a. Cannes'i festivalil žürii eriauhinnaga. Seda suure eelarvaga li-nateost filmiti nii Lääne-Berli-nis, Viinis, Ungaris kui Jugos-laavias ning tal on Szabó eelmise filmiga nii mõndagi ühist. Peale selle, et filmi tiitrites figureerib sama peaosatäitja, operaatori, kaasstsenaaristi, helilooja, mon-teerija ja Saksamaa-poolse pro-dutsendi (Manfred Durniak) ni-mi, on ka siin tegemist huvitava inimitiübiga, teistega vähe ar-vestava ja oma südameunniis-tusega vastuollu sattuva konfor-mistiga.

«Ooberst Redl» põhineb tõesti-sündinud lool, mis omal ajal pal-ju kõneainet pakkus: riigireetmi-ses süüdistatud Austria–Ungari vastuluureohvitseri Redli enese-tapp sõja eelõhtul. Redli juhtu-mit on palju uuritud ja sellest kirjutatud (J. Osborne, S. Zweig jt.). I. Szabó on rõhutanud, et filmistsenaariumi kirjutades ei taotlenudki nad selle ülesehitamist konkreetsetele faktidele. Ta on konstrueerinud ajaloo ins-pireeritud fantaasia, mida pole dokumentaalselt tõestatud, vaid mis on lihtsalt üks paljudest versioonidest Redli eluloo kohta.

Filmi nimisosaline Alfred Redl (Klaus Maria Brandauer) teeb oma madalast päritolust hoo-li-mata sõjaväelise karjääri. Kuigi see tähendab talle oma sünni-keskkonnast lahtilüütmist ning uue identiteedi otsimist ohvit-serivormi poolt pakutava maski tagant. Linatöös annab pildi in-mesest, kes kõvendab enda nõr-ka ja vastuolulist eneseteadvust, muutudes tagurlike ideede tugi-sambaks. Szabó on iseloomusta-nud Redli nii: «Redl ei võl luba-da endale ühtegi normaalset ja endastmõistetavat liigutust, sest ta tunneb häbi oma varasema elu pärast ja peletab selle oma mõ-tetest eemale. Teda juhib üksal-nus soov: olla vastuvõetav sel-lise inimesena, milliseks ta on enda loonud. Selle nimel on ta valmis täitma nende inimeste pi-simadki soovid, mis on tema ar-vates talle usaldatud.»

Niisuguse poliitilise muganeja portree toob meelde Bertolucci kunagise filmi «Konformist». Sel-les peaosas kehanud Jean-Louis Trintignant võtab samuti omaks vastuolulise, enda jaoks võõra totalitaarse ideoloogia. Tõelisuse vältimine ning vales elamine ongi nii «Konformisti» kui ka «Ooberst Redli» üheks põhiteemaks.

Just diskrimineerimise ning sellele rajatud ideoloogia kuju-tamine on Szabó filmi üks tuge-vamaid külgi. Kui teiste, kõrge-ma päritoluga ohvitseride moraal on mandunud, kui armees hakkab levima liberalismi vaim, saab võimu ja aristokraatlat imetlevast Redlist selle võimu üks fanaatilisemaid katsijaid. Ent sellele vaatamata langeb Redl lõpuks ikkagi poliitiliste intriigide ning omaenese vastu-olulisuse ohvriks.

Szabó kaks ja pool tundi kes-tev teos on laimatu, kuigi pisut kiretu ning raskepärane. Ta pole siin hakanud moraliseerima, vaid on teinud Redlist isegi sümptaatse inimese. Szabó näitab (nagu «Mefistofeleseski»), kuidas kindlustunde ihaldamine ning konformism võivad viia lihtsalt enesehävitamiseni. Redl totaalse eneseohverduse mõttetust illu-streerivad küllukalt põgusad fil-mikaadrid ertshertsogi tapmisest. Sarajevos ning sellele peagi järgnenud maailmasõjast. Redl patriotism ei suutnudki laguneva keisririigi kokkuvarisemist ära hoida.

ENN KALDA

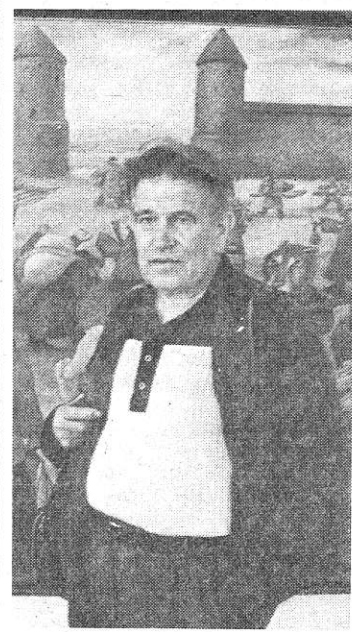
AARE ERMEL

KINGITUS FILMIARHIIVILE

Sel suvel kodumaa külustu-se ettevõtnute hulgas oli ka hr. Elmo Luuk Torontost. Ta tõi kaasa väärtusliku materjali meie filmiarhiivile, ta enda sõnusti kogu eesti rahvale, kelle saatust ja võitlusi kajas-tavaid haruldasi dokumentaal-filme ja muu materjalide hul-ka pikitud üksikpalu on ta osanud leida, hinnata ja kogu-da isegi sealsete kollektsoonää-ride raskesti juurdepääsetava-test erakogudest. Filmihuvi sai ta endaga kaasa Eestist, ent ka Kanadas, olles seal küll omandanud hoopis tehnikala-se kõrghariduse ja tegutsenud muul alal, ei jätnud filmi kiin-dumus teda maha. Nüüd on ta peale muu hinnatava doku-mentaalteoste kogu omanik. «Selle kokkusaamiseks ei ku-lunud mitte ainult palju aega ja raha, vaid selleks pidi ole-

ma ka pööraselt õnne.» lausub ta.

Siitpoolt vaadates on muidu-gi oluline, et üldse leidsid mees, kes oskab selliseid mi-nevikuväärtusi hinnata. Saa-dud filmid sisaldavad väärtus-likke löike Vabadussõjast, nende hulgas haruldasi filmi-kaadreid soomusrongide lahing-utegevusest Võnnu lähistel, soomusautodest lahinguposit-sioonidel jne. Oli tähelepanu-väärt, et Landesveeri vastu peetava võitluse 70. aastapä-vel võidi neid võitluste aegu meenutada kinos «Helios» kor-raldatud iseseisvusnädala seanssides ka elava pildi kau-du. Üleantus oli ka hulk Teise maailmasõja algust ja selle kulgu kajastavaid sõjaring-vaateid «Die Deutsche Woch-enschau». Eesti sõjaajaloolaste eriliseks huviobjektiks peaks

aga olema Elmo Luubi poolt temaatiliselt kokkupanud sõ-jasündmuste kroonika Eestist, võitlustest Sinimägede ja Nar-va joonel, Piirissaarel ja mu-jal. On ka löike läbiiviidud mobilisatsioonist, eestlastest põgenike laevadele asumisest 1944. aasta septembris.

Ent külalise tegi murelikuks fakt, et mitmed tema poolt Eesti Muinsuskaitse Seltsile lähetatud filmilõigud ei ole jõudnud ei adressaadini ega arhiivi. Kuhugi on kadunud ta varem lähetatud filmilõigud Tartu vangla massimõrvast ja Kuressaare lossis toimunud veretööst. On need tollis või kus, küsis ta mõtlikult ja pal-us see tingimata ajalehte panna. Poleks vist vaja, aga siiski tuleb korjata — iga jäädvustatud meeter doku-mentalistikat võib olla väärtuslik uurijatele ja ajaloo-le.

Praegune väljapanek Tarbekunstimuuseumis on vana-meistri kolmandaks isiknaituseks ning annab ülevaate Aino Alamaa tänaseks viiskümmend aastat kestnud tööst kunstivallas, mida iseloomustab äärmiselt lai haare. Ta on maalitud portselani ja klaasi, modelleerinud keraamilisi pisiskulptuure, kavandanud nahkehistoid, aga ka vaipu, valmistanud ehteid, liiksaks töö kostüümikunstnikuna mitmes teatris ning pedagogiamet.

Lõpetanud 1930. a. Riigi Kunsttööstuskoolis dekoratiivmaali eriala, jätkas ta veel ühe aasta vabakuulajana, täiendades end portselanimaali, metalli ning graafika kursosel. 1931. a. kutsuti noor kunstnik tööle Tallinna Töölisteatri. Ameti poolest kirjutas kostüümikunstnik ja näitleja, jäi ta viimasega seotuks ligi kümneks aastaks. Rööbiti teatritööga esines Aino Alamaa kunstinaistustel, eeskätt dekoratsioonikavandite ja õlismaalidega, esmaesinemisel RaKÜ II näitusel 1935. a. eksponeeris ta kahte dekoratiivset joonistust, millele 1937. aastast lisandus portselanimaal. Aino Alamaa debüüti kunstnikuna võib pidada igati edukaks, näituse arvustustes nimetatakse teda «lootust andvaks talendiks õlismaali alal», aga ka «tähelepanu äratanud noorema põlve portselanimaali jaoks». Niisiis kujunes kümnendi teisel poolel kunstniku loometöö pingeliseks, jaotudes teatri, maalimise ja portselani dekoreerimise vahel.

Aino Alamaa loominguga algus jäi aega, mil eesti tarbekunst oli saavutamas oma esimest tõusu. Ühel ajal, ent kumbki omal viisil, asusid portselanimaali ainevalda laiendama Aino Alamaa ja Adamson-Eric. Adamson-Ericu käreloomuse kõrval mõjuvaid Alamaa figuursed portselanimaalingud liiulilist. Neis on enam idüllilist intiimsust, saavutatud õrnade ja heledate toonide nüansseeringuga («Ema lapsega», 1937). Vor-

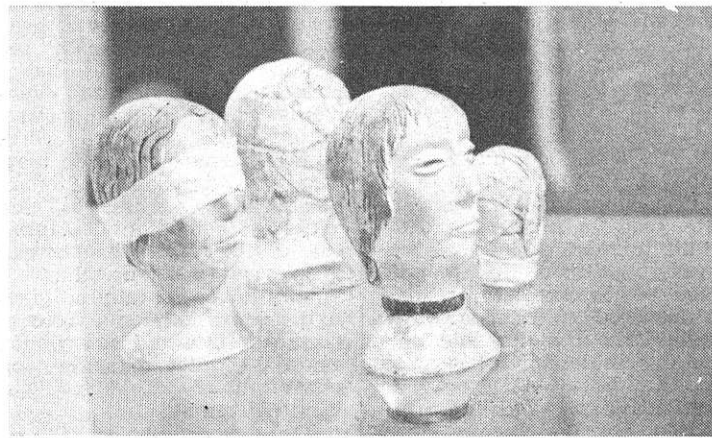
näeb harva nii ühtse kontseptsiooniga näitust kui praegune Mare Mikofi ja Jüri Arraku oma. Samasugune irooniline maailmavaatlemine ühendab kaks kunstnikku omavahel nii tugevasti, et tekib tahtmine uskuda selle näituse kauast ettevalmistus- aega. Kuid võta näpust, näitus valmis eksprompt tänu kokkulepitud välisnäituse arajajamisele, seega improvisatsiooniliselt.

Valiku pealiskaudsus, mis oli omane mitmele salonginäitusele esimesel poolaastal, väljapanekus küll ei avaldu. Kiitust väärivad normaalne õhuküllane kujundus.

Mare Mikofi kindel püsimine eesti skulptorite juhtgrupis on huviga jälgitav seda enam, mida enam me ootame skulptoritelt uut, ning skulptuuri tegeliku seisu taustal. Viis aastat tagasi esines M. Mikof samas ulatusliku portreenäitusega, nüüd värviliste šamott-, pronks- ja muus tehnikas skulptuuridega viimast kümnend aastast. Pole midagi kosta, ka sellises amp-luuses näitab M. Mikof ennast kupa ja huvitava meistri. M. Mikof kuulub seda tüüpi loojate hulka, kes välise ja sisemise sunnisti kantuna on loonud kahesugust kunsti — esinduslikku ja vabamat, kammerlikku. See on muudugi üldistavalt öeldud, aga sisuliselt peab paika. Esimese poole kuuluvad teadagi arvukad ülevad portreed, milles domineerib püüd harmoonilise ja ideaalse järele. Teine pool on temaatiliselt mitmekesisem, sisaldades vabaplastika kõrval pargiskulptuure ning samuti portreid. Aga kumb pool M. Mikofile endale lähedam on, polegi nõnda

AINO ALAMAA LOOMING

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS

Aino Alamaa. Grupp viimaste aastate loomingust.

Aino Alamaa. «Olgu jääv meie päike» (šamoti, 1962)

mi, värvi ja rütmi kõrval on üsna oluline koht ka kujutise assotsiatiivsusel. Selgema väljenduse saab kunstniku stiil taldrikus «Kaks poissi» (1939), mille figuurikäsitus on nähtud sugulust Natalie Mei tolleagsetes illustatsioonides esinevate stiliseeritud kujudega. Lihtsustatud, stiliseeritud joonistus ning nüansseeritud tonaalsus jääbki iseloomustama Aino Alamaa loomingut 1930.—1940. aastatel.

Kunstniku ampluaa laiendamist tähistab järjest süvenev huvi pisiplastika vastu. Aastail 1940—1946 valminud terrakotafiguurid on külateemalisi. Materjalipärasusest hoolimata on need sihvakad ja nõtked, erksaid rõhke lisavad savvi lõigatud teravad tahud märkimaks riidevolte («Naine lastega», 1946). Eelistades lii-

kumist näole on viimasele ka vähem tähelepanu pööratud. Ainsaks väljendusvahendiks on kunstnik seadnud endale plastilise vormi, loobudes täielikult glasuurimisest. 1946/47 valminud taldrikud kujutavad tööstseene. Maalitud juba tuttavas eskiislikus laadis, domineerivad pruunid ja rohelised toonid («Lambapügamine», 1947). Ehkki sõjajärgsetel aastatel oli töötemaline kompositsioon eriti aktuaalne, ei ole need pelgalt päevakajalised tööd. Usaldades vaistu, ühendab Aino Alamaa dekoratiivsust temaatikaga, dekoratiivsust enam esiplaanile nihutades. Küllap on dekoratiivsuse tähtsustamisele kaasa aidanud nii tegevus teatrikunstnikuna kui ka maalinguõpingud prof. A. Vabbe ateljees. Kümme esimest aastat Aino Alamaa loomingus kujunesid viljakaks,

omandades tähtsa koha nii kunstniku enese loomingus kui ka kogu meie tarbekunstis.

1940. a. kutsuti Aino Alamaa Rakenduskunstikooli portselanimaali õpetama, pärast mõningast vaheaega jätkas ta aastail 1946—1950 kompositsiooni ja akvarelli õppejõuna Kunstiinstituudis.

Kümnendi lõpul liikvele läinud «formalismi kummitused» ei jätanud puudutamata ka Aino Alamaa loomingut. Kriitikat sai kunstniku senine figuurplastika, mille tõttu ta pikemaks ajaks loobus selle žanriga tegelemisest. Sunnitud lahkuma õppejõu kohalt, asus Aino Alamaa tööle Kunstiinstituudi Kombinaadi portselanateljeesse. 1950. aastatel valminud serviisides on ajanootele vastav rahvakunstist pärinev lillkiri, mis graafil-

selt selge joonistuse ning oma-moodi kaunit kolavate sügavsinise ja kulla või telliskivipunase ja valge koloriidiga terviklikuks komponeeritud. See pinnalis-lineaarne laad jäi määrava eesti 1950. aastate portselanimaali arengut ning on niisugusena ka meie klassikasse püsima jäänud.

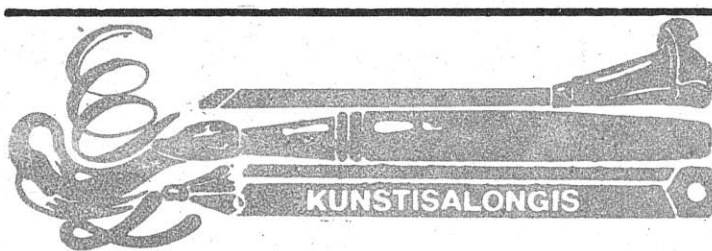
1950. aastate lõpul pöördus Aino Alamaa taas pisiplastika poole. Valmivad figuursed sarjad «Kolhoosi abistamas», «Väikesed abilised» (mõlemad 1958). «Väikesed isetegevuslased» (1959) ja üksikfiguurid. Teemast tulenevalt on need kirjeldavat laadi, sisulist külge täiendavate pisdetailidega, lapsi on kujutatud erinevates poosides ja eri tegevuse juures imetlust äratava tabavusega. Vorm on nüüd konkreetne ja viimistletud, laste vormide ümarust ning pehmust toonitab värv saviglasuuridele omane mahedusega.

1961. a. tähistab uue loomeperioodi algust. Järgmistel aastatel valmis Aino Alamaa rohkesti plaate-pannoosid eritehnikates. Madalreljeefi, mosaiiki, sgrafiitot kombineerib ta glasuuridega, 1967. a. liisandub madalkuumuse ergas värvipalett. Osalt väiksemad mosaiikililled, keskne kujutatav figuur aga suurem, moodustades nii taustaga sobiva kontrasti. 1970. aastatel valminud klaaspärlitega plaadid on ornamentaalsusesti stiliseeritud kujutava motiiviga.

1980. aastatel pöördub Aino Alamaa taas pisiplastika poole. Need, juba elukogenud inimese pilgu läbi antud olustikulised karakteristikud, on vanu figuure meenutava stiliseeriva vormikäsitusel. See on humoorikas galerii, kust leiame tabavate pisdetailidega nüansseeritud tüüpe.

Aino Alamaa on kogu oma pikal loomingul ajal jäänud truuks isendale, samuti täiesti puutumatuks välismõjudest. Oma inimkeskse, sisemiselt läbitunnetatud kunstiga on ta üheks killuks meie rahvuslikus kultuuris.

MERIKE ALBER

Jüri Arrak. «Esteedi lõuna» (õli, 1988)

lihtne vastata. Kaldun siiski arvama, et teine. Irooniline alge on tema töödele iseloomne algusest peale, tungides peene nüansina nagu märkamatu elustama portreede pingestatud tõsist. Värvilistes vabaskulptuurides on M. Mikof lahti läinud, nendes ei kammitse teda mingi seltskondlik ega kunstiline etikett: tuletagem meelde tema skandaalset minikompositsiooni «Sinine. Must. Valge» rahvusromantismi näitusest. Nii äärmuslikult küüniline suhe ainega jääb õnneks erandiks, figuurikäsitus paistab silma hoopis karaktersest ja tüüpilist sünteesiv laad rõhuasetusega groteskse ja iroonilise jäädvustamisele inimeses. M. Mikof on tõsine vaatleja, kelle oskuses tähele panna paradoksaalset on mõningat

lähedust varalähkunud Ülo Õunaga. Igapäevaelus võib leida M. Mikofi naituke pent-sikutele tüüpidele elava analoogi tänaval, kohtusaalis, ehitusel — erinevad (a)sotsiaalsed tüübid inspireerivad kujurit. Seejuures võluvad teda ainult meessoos esindajad, ja Mare Mikof on ise ka väga mehelik kunstnik, see on tema kunstnikuloomuses. M. Mikofi «väikese inimese» irooniline ego avaldub esmalt väljendusrikkas poosis ja ilmes, kuid selles inimeses puudub igasugune ilutsev sentiment ja lihvitud modelleering, see inimene pole ilus füüsiliselt, vaid vaimselt; isegi siis, kui surm on silme ees, kiirgab temast usku oma õigusse («M—16», 1988). M. Mikof naudib materjali, töö plastilise vormiga, olgu teralise šamoti või sileda pronksiga, muutub pidevalt uusi vormivõimalusi juhata-vaks vahendiks. Tulemuse vaba loomulikkus tekitab mulje, justkui ei avaldakski materjal kujurile mingit vastupanu. Selline mulje on petlik, kui jälgida M. Mikofi loometeed «Figuurist» (1977) ja «Ehmatajast» (1979) «Koonuste» sarjani (1988—89). Olmesatiirilise käsituseluga esimestes töodes on veel märgatav popi reflekteeriv kuma Marisoli vaimus, mis edaspidi areneb objekti olukorda täpselt mää-

Mare Mikof. «Ehmataja» (šamott, 1986)

ratlevaks ja teda psühholoogiliselt põhjendavaks nagu varem portreedes. Arglikust, materjali naturaalselt värvust jälgendavast värvilahendusest on M. Mikof jõudnud värvi julge kasutamiseni, tõestades, et värviga saab skulptuuris jälle ilma teha. Samamoodi viis Kai Koppel klaasikunstis uuele mõtteasemele värvitud klaasi. Huvitav on ka vaadata, kuidas Mare Mikofi kunst ajas liigub. 1980. aastate alguses saabunud suur veelahe kogu kunstis ei jätud tedagi puudutamata, kuid teda päästis retro ja uusmanerism, mis

pidid sisse juhatama postmodernistliku kunstisuundumuse skulptuuris. See aga ei toimunud, oma põlvkonnas suutis M. Mikof ühena vähestest tulemuslikult ümber orienteeruda kunsti teisenenud hoiakul-le ja need enda kogemustele allutada. Tunnistuse annavad siin polümateriaalne sümbolistiku käsitlusviisiga «Laud» (1984—87) ning «Koonused». Mäletatavasti täiendas M. Mikof geomeetrisel kujundiga oma töödest esmakordselt J. Soansi portreed. Et ta pole abstraktses vormis eriti tegelnud, paistab ka välja, kuid konkreetset hetkel on «Koonused» väga iseloomulikud oma ajastut dokumenteerima, taas tootes ajaloole orienteeritud kaasaegse skulptuuri traditsiooni.

P. S. Teen ettepaneku lähitulevikus korraldada näitus «Koonused». Põhjendus — selle vorm on jooksva kümnendi eesti kujutav ja tarbekunstis populaarsemaid rändkujundeid, moodne semiootiline märk.

Jüri Arraku väljapanek koosneb Kunstifondi kogusse kuuluvatest tödest; neid on korraldaval erinevatel näitustel eksponeeritud, mitut moodi analüüsitud ja kiidetud. Seetõttu vist polekski põhjust neist jälle kirjutama hakata, kui J. Arraku loomingus ei tõstatuks uuesti avarama kultuurilise tähendusega küsimus nende tööde mõistmisest, massipubliku puhul. J. Arraku kunst on läbinisti sümbolistlik, täis kõikvõimalikke vihjeid ning osutusi antiigist piibli ja keskaegse linnafolkloorini, unbewusstse Ängste seguneis faktiliselt asetleidnud sündmustega. J. Arrak

● Viimaste aastate jooksul olete mitu korda Hiinas käinud, maikuus saabusite taas sellelt maalt. Mis oli seekordse sõidu põhjuseks?

Sanghai linnas oli väljas minu personaalnäitus, see oli mul kolmas näitus Hiinas. Varem olen oma töödega esinenud Xianis ja Chungqingis. Seekord panin Shanghai kunstihingude muuseumis välja kolmkümmend viis pilti. Hiinas olin kogu näituse kestel, pidasin ka kaks loengut, teemaks lääne kunst ja kitsa- maitse lääne graafika. Loengud toimusid sealse kunstihinguse, kuulamas oli palju noori hiina kunstnikke ja kunstipilasi. Muidugi illustreerisin oma juttu slaididega, sest kunstist rääkimine on võib-olla vee- rand, võib-olla ainult üks kümnendik sellest, mida suu- dab edasi anda pilti.

Kuidas ma oma töödega Hiinasse sattusin? Esimesel korral läksime Hiinasse ametliku kutse peale väikese Kanada kunstnike delegatsiooniga, olin siis kunstihingude Ontario Artists' Society president. Pidasin tookord kolm loengut ja ilmselt mu jutt neile meeldis, sest mind on nüüd järjest ta- gasi kutsutud. Ma olen iga kord läinud ning alati tore- date muljete ja toreda enese- tundega tagasi tulnud.

Maikuus oli ju Hiinas üliõpi- laste ülestõus käimas, olin tu- gevalt nende meelsuse ja vai- mustuse sees. Ma ei kohanud ühtegi hiinlast, kes oleks selle liikumise suhtes olnud skepti- line, õlgu kehtinud või käega löönud. Kõik aplodeerisid sel- lele südamest ja — teate — kõik olid sellise toreda ilmega, kõigil naeratuse näol. Võiks vist öelda, et nad olid samuti mee- lestatud kui praegu inimesed Eestis.

Hiinas on äge tsensuur ja see on esimene asi, millest nad lahti tahavad saada. Korrupt- sioonist ja mustast turust püüavad nad samuti eemale.

Hiinlasi on 1,2 miljardit, kui nende ühiskonnas ongi mõni väike probleem, siis saab see rahvaarvu tõttu kohe auto- maatselt tohtu suureks. Hiin- lased ise peavad üheks suureks ja valusaks probleemiks liiku-

imponerib visuaalselt palju- dele — see on ilmselt fakt, aga omaette sotsioloogiliseks uurimistööks võiks kellelegi olla just publiku küsitlemise- anketeerimise varal selgusele jõuda, kui paljud tema kunsti laiemasse kultuurikonteksti oskavad paigutada, mõistavad tema sümbolite tähendust, al- legoorilisi motive jne. Nüüd- ses, tagasivaatavas ajas on Jü- ri Arraku looming omandanud erilise aktuaalsuse omapärase sisujuhina kohalike ja rahvus- vaheliste legendide maailma. Teoretiseerijad on seni mööda läinud J. Arraku maalikultuu- rist, mis läbi aastate on püsi- nud muutumatuna. Siinkohal tahan tähelepanu juhtida vaid ühele maalile käesoleval näi- tusel, see on valminud 1988. Tõtt- öelda teeb mind ettevaat- likuks juba selle pealkiri — «Esteedi lõuna». Tegemist on üsna põhjalike muutustega kunstniku senises arusaamas värvist, vormist ning isegi pil- di struktuurist maal. Kõik on teinud teatava sammu es- teetilise suunas: laua taga istuv figuur mõjub siluetina; temal, nagu ka kõigil esemetel ruumis puudub vari. Värvila- hendus liigub popilikult dekora- tiivsuse poole, rajanedes erk- satel, peaaegu puhastel tooni- del. Akna taga seisvad varju- kujud on aga tunduvalt lähe- dasemad inimestele J. Arraku varasematelt maalidelt. Kom- positsioonitervik on sellisest vastandite koostamisest häiri- tud, ehkki töö ise intrigeerib kaugeltki mitte ainult temas- se peidetud konflikti pärast. Ehk teeb kunstnik nii kum- marduse noorpõlve ANK-ile või viipab ühtäkki noorele de- kadentsi põlvkonnale.

HARRY LIIVRAND

KUNSTNIK RUTT TULVING HIINAS

misvabaduse puudumist. Kui hiinlane tahab Hiinas ringi sõita, peab ta kusagilt saama mingisuguse sellekohase temp- li, rääkimata siis juba sõitu- dest väljapoole maa piire. Kõi- ge suuremaks probleemiks on vahet ikkagi sõnavabaduse puudumine. Valitsus näib teadvat, et kui sõnavabadus tuleb, siis keerab see suur elevant teise külje.

● Kuivõrd palju tunneb Hiina kunstnikkond kaasaeg- set lääne kunsti, kas hiina kunst on sellest mõjutatud?

Hiinlased on väga töökad ja võtavad kõik uue väga kiiresti omaks. Noored tunnevad lääne kunsti muidugi paremini kui eakad kunstnikud või kunsti- teadlased.

Läänes on kunstnikuks ole- misel hoopis teine tähendus kui Hiinas. Siin võid sa näi- teks maalima hakata ja nime- tatakse end kunstnikuks. Hiinas on kunstnikuks saamise teel palju sõelumisi. Lapsed pan- nakse juba algkoolis eriklassi- desse, gümnaasiumi lõpetanu- test pääseb võib-olla ainult üks kandideerima provintsi kunstikooli. Provintside kun- stikoolidest sõelutakse omakor- da need, kes saavad võimalu- se õppida kõrgemas kunstiaka- deemias. Sellist asja nagu koo- list väljalangemine Hiinas ette ei tule, sest õpilased on igal pool väga hoolikalt valitud.

Minet läänelikkuse poole lä- heb minu silma järgi Hiinas väga kiirelt ja kergelt.

Sanghai kunstnike aastanäi- tusel oli näha palju läänelikku abstraktset kunsti ja mõtle- mist.

● Kuidas teie näitus vastu võeti?

Suure huviga. Püüdsin sel- gitada oma positsiooni ja filo- soofiat, hea kunstnik saab ta- valiselt lennult aru, mis on su-

probleem, millega sa kunstis tegeled. Minu püüdeks on oma graafilistes töodes taasluua se- da ilu, mis on olemas ühes an- tiikses, vananevas asjas. Kunst- niki küsimused olid muidugi spetsiifilised: näiteks kuidas ma värvi segan, kuidas plaati üles ehitam, missuguseid aineid ja materjale kasutan.

● Kuidas on Hiinas lood kunstnike töövahenditega?

Asi on selles suhtes väga, vä- ga vilets. Kultuurirevolutsioo- nist, mis kõik lääneliku hävi- tas, on ju möödas vaid küm- mekond aastat.

Hiina traditsiooniline graa- filine väljendusviis on puulõi- ge. Selle kõrvale on tulnud uus tehnika: paberist lõigatak- se välja kujundid ning liimi- takse plaadile. Kui plaat on kuivanud ja hästi tugev, siis kasutatakse seda kui puulõi- get, mille peale rullitakse vär- vi ja millelt trükitakse käsitsi, mitte masina või pressiga.

See on väga algeline ja ris- kantne viis, aga kunstniku käes tuleb see kõigele vaata- mata tore välja. Mulle impo- neerib hiinlaste puhul väga, et nad oskavad ka mitte millest- ki midagi teha.

Varem oli hiina maal ja graafika tugevalt vene kom- munistliku kunsti, sotsialisti- ku realismi mõjutatud. Nüüd on nad sellest kaugelt üle saa- nud, aga ikkagi armastavad hiina kunstnikud oma piltidel kujutada loodust ja taluini- meste igapäevaseid töid ning tegemisi — õunte korjamist, loomadega õiendamist. Talutöö on hiina kunsti paljukasuta- tud ning idealiseeritud aine.

● Kas kunstis võib leida iroonilist pilku Hiina tänapäe- va või lähiminekku ühiskon- nale?

Ei osanud märgata. Neil po- le tsensuurivabadust olnud ja

sellist võimalust pole ilmselt tekkinud.

● Rutt Tulvingu nimi ja teda tutvustav artikkel ole- vat Hiina kunstientsüklopee- dias?

Enamikus riikides on välja antud oma kunstientsüklopee- diad, seal on harilikult nime- tatud ka inimesi, kes on selle riigi pinnal kunsti alal midagi teinud või saavutanud. Hiina kunstientsüklopeedias on ar- tikleid Euroopa kunstnikest, kanadalase ja eestlasena olen seal ainuke.

Hiina kunstnikega olen tihe- dalt läbi käinud. Siin teises toas seal on ühe tänapäeva Hiina kuulsama kunstniku Seo Juni kalligraafia. See on Hiina mõistes ei ole mitte ilukiri, nende kalligraafia on mõttega, sisuline kiri. Kalligraafia mār- gib oskust end sisukalt ja pilt- likult väljendada. Hiina kalli- graaf on nii kunstnik kui ka poeet. Hiina keelt tundmata on seda kunsti raske mõista. Näi- teks lauset «Kevadisel ajal õit- seb palju värvilisi mägestiku- lilli» kujutab kalligraaf nii, et hiinlane näeb sellel pildil kohe mäge ja kirjusid lilli, sõna «mäge» võib olla kujutatud na- gu mäge ja sõnad «kirjud lil- led» nagu lilletäpid. Seo Jun käis oma kümne meetri pik- kust kalligraafiat, millel on ku- jutatud katkend poeemist «La- hing Jangtse jõe ääres IV sa- jandil», ka Kanadas tutvusta- mas. Seo Jun on ka maalinud ja graafikat teinud.

Teine tuntum nüüdisaja Hi- na kunstnik on Shang De Zhou, ta on oma näitustega palju väljapool Hiinat esinenud, Ameerika Ühendriikides ja Kanadaski. Ta on väga hea portretist ja maalija.

Kui üks hiina kunstnik soo- vib teist kunstnikku austada,

siis ta kingib talle nimelise templi, millega kingisaaja saab soovi korral oma töid signee- rida. Selline tempel on üks väike skulptuur, mille põhjale on graveeritud austatava nimi. Kunstnikud ei tee seda skulp- tuuri harilikult mitte ise, vaid see tellitakse skulptori käest. Mulle on aegade jooksul mitu niisugust templit kingitud, mi- nu nimi on hieroglüüfidesse tõlgitud silpide kaupa.

Seo Jun ja Shang De Zhou elavad Xianis, mis on kultuuri poolest vahet kõige nimekam Hiina linn. Xian oli mitu tu- hat aastat Hiina pealinn, Pe- king on Hiina pealinn olnud ainult poole sajandi ringis.

Xiani külje alt leiti too kuu- lus terrakotta sõjavägi. Enne meie ajaarvamist maeti Hiina keisrid koos oma sõjaväega. Umbes Kristuse aja algul lei- sid hiina filosoofid, et kui põ- letada savist sõdurite nagu ku- jud ja matta neid vaimus, on see keisri hingele niisama hea. Umbes kahe tuhande aasta eest tehti seda esimest korda, sa- vist põletati arvatavasti kaks- kümmend kuni kaksikümmend kolm tuhat sõdurite näo järgi voolitud kuju koos sõjariistade, hobuste ja vankritega. Kui kei- ser suri, pandi tema sõdurite kujud ümber keisri haua seis- ma. Sõdurite kujud on igauks oma nägu ja vastavalt sõjaväe- lisele auastmele on meestel ka juuksetutt kas keset pealage, otsmikul või kuskil külje peal. Sõjariistad ja vankrid, mis olid puust tehtud, on kunagi tulekahjus hävinud.

Xiani ümbrus on kuiv ja lii- vane, liivatormid matsid aja- pikkudele savist sõjaväele. Nii umbes viisteist aastat tagasi sattusid talumehed oma põllul kaevates mingitele imelikele kujudele, hakati neid kaevama ja avastati terve sõjavägi. Ka- vavastööd käivad ikka edasi, väljakaevatud kujusid käivad vaatamas turistid. Kujud on nii hästi säilinud, nagu oleksid nad alles eile tehtud.

RUTT TULVINGU kodu-Torontos mai lõpus 1989 käis juttu ajamas MALLE ALEKSIS

PRIIT PÄRNA TAIE SOOMES

Valik Priit Pärna kunsti ühes tema joonisfilmide prog- rammiga rändab juba talvest saadik mööda Soomemaad (ja mitte ainult). Näitusteseeria algas Tampere, kus 17. veeb- ruarist kuni 15. märtsini toi- mus Soome ühes mainekamas, Tampere Moodsa Kunsti Muu- seumis Priit Pärna kunsti ala- tulust ülevaatenäitus. Ekspo- neeritud oli 168 joonistust ja graafilist lehte, 30 karikatuu- ri ning hulgaliselt raamatuil- lustratsioonide originaalleh- ti. Sama ekspositsiooni võis 5. maist kuni 25. maini Turus Galleria Titanikus näha, kus kunstnik kingitusena galeriile teostas tema kohta tavatu suuremõtmelise maali (pil-

dil). Praegu on osa eksposi- tsioonist avatud Taanis Oden- ses, seal näidatakse samal ajal ka kunstniku filme. Juulis saab kogu ekspositsioon jälle Soomes kokku, millises muu- seumis või galeriis just, on praegu veel ebaselge.

Priit Pärna näitustele on Soomemaal reageeritud ka kirjasõnas. Tampere Moodsa Kunsti Muuseum andis välja- paneku puhuks välja esindus- liku, rohkete reproduktiooni- dega ning soome- ja inglis- keelse tekstiga kataloogi. Tu- ru näitusele reageeris aga üli- latuslikult Soome leviajakiri «Apu», kus 20. numbris teiste populaarsete tegelaste (Walesi

prints Charles, esimese inime- sena mehest naiseks opereeri- tud George alias Christine Jõrgenson, Soome kaunitari Åsa Lövdahli) kõrval pikemalt juttu ka Priit Pärnast ühes suure, ülelehe fotoportreega. Mida öelda selle kohta? Aga seda, et vähemalt üks eesti kunstnik on end Soomes kor- ralikult läbi löönud.

P. S. Maikuus jõudsid Soo- mes, Rootsis, Norras ja Taa- nis üheaegselt müügile Priit Pärna huumoriraamatu «Ta- gurpidi» tõlged, väljaandjaiks kirjastused W. Söderström (Soomes) ja L. Frick (Skandi- naaviamaades).

JAAK OLEP

ARHITEKTIDE LIIDUS

Arhitektide Liidus selgusid Pärna turuhoone arhitektuuri- võistluse tulemused. Tegemist oli väga huvitava teemaga, mis on võrreldav aasta tagasi toimunud Pärna «Endla» teatri konkursiga. Turg kavatakse rajada vana- linna kaitsetsooni Leniniallee Riia maantee ja Rinki tänava va- helisele alale — selle vastu jääb projekteeritud kaubamaja. See- ga saab turuhoonest linnakesk- se üks dominant. Samas peab ka turuteenindus ja -tehnoogia lai- matult funktsioneerima. See kõik seadis arhitektide ette tõsise üles- ande.

Osalt ehk seetõttu ning ka põh- jusel, et samal ajal toimus rida suuremaid arhitektuurikonkurs- se, jätkus energiat ja tahtmist sellel huvitaval konkursil kaasa- lõõmiskes kahjuks vaid kahe ar- hitekti.

Mõlemad laekunud tööd lähtu- sid ideelahendusest muinsus- kaitsealastest soovitusel jälgida planeeringus vana bastioni kon- tuure.

Zürri koosseisus M. Kais (Pär- na linna peaarhitekt), Ain Padrik («EKE Projekti» peaarhitekt), Tiit Kaljundi («Tsentrosojuzprojekt»), Jüri esimees T. Abner (ETKVJ juhatus aseesimees) ja Zürri sek- retär M. Sein («Tsentrosojuzpro- jekt») otsustas I ja II preemia jätta välja andmata just tehnolo- giiste puuduste tõttu. III pre- mia vääriliseks tunnistasid võist- lustöö «Mars Uitor» — autor ÜLO PEIL ning ostupreemia anti töö- le «J. R.» — arhitekt REET VALK, insener JAAN LAKS. Arhitektuur- sel pretensioonikas, paraaditseev, silmatorkavalt omanäoline töö «J. R.» oli kahjuks eiranud va- nalinna naabrust. Ülo Peili võist- lustöö oli intsiimsem ja terav- meelem, oma asjaliku lihtsuse- ga mastaabilt «pärmulikum», ar- hitektuurset vormilt kontakt- sem. Tähtsusetu pole fakt, et Ülo Peil on ka «Endla» teatri juurdeehituse konkursi esikoha- töö autor.

Bruno Luki nimega seostab meie aeg kõigepealt autoriteetset ja erakordsete teadmistega pedagoogi ning omaaegset Eesti väljapaistvaimat pianisti ja ansamblisti. Tema vaimust ja aastakümneid kestnud õpetajatööst on meil sündinud mõiste Bruno Luki koolkond. Et niisugune nähtus olema on, seda tunnistab klaverimängu suhteliselt kõrge tase Eestis, samuti meie pianistide esinemistele antud hinnangud maailma eri paigus. Räägitakse kõigest kõlakuultuurist, omapärasest, intellektuaalsest lähenemisest teostele, selgelt väljatöötatud faktuurist, peenest pedaalivõtmise kunstist. Bruno Luki muusikakultuuri lätend on au kartust äratavad: õppis ta Berliinis Leonid Kreutzeri ja Paul Hindemithi juures. L. Kreutzer oli omakorda Annette Jessipova õpilane. A. Jessipova oli õppinud Theodor Leschetitzky juures, kes omakorda oli Carl Czerny õpilane. Czerny, nagu teada, õppis Beethoveni juures... Veel kord tõestas sellele, et Suur Muusika ei saa tekkida tühjale kohale. — kunstitra ditsioone hoitakse ja arenda takse läbi põlvkondade. Pi sut lihtsustatult võib ka öel da, et Bruno Lukk ühendab endas saksa muusikakultuuri traditsioone eesti ja vene klaverikooli saavutustega — liht susteratult seepärast, et Bruno Lukk ei sobi tegelikult mitte mingisugustesse raamidesse: tema isiksus on terve elu arenenud muutunud, otsinud ja omandanud uut...

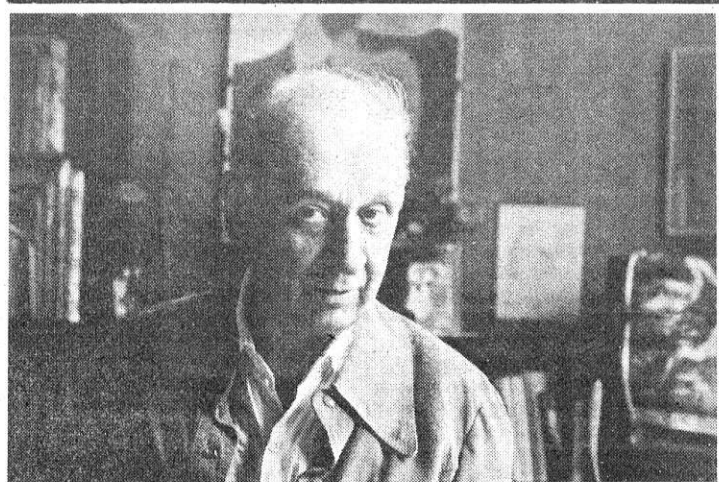
Neliakümne viie aasta took sul on professor õpetanud ja ellu lähetanud 84 noort pia nisti üldse on 1944—1989 TRK lõpetanud 390 klaveri eriala üliõpilast. See on elu töö millele meie Konservat ooriumis pole võrset. Siin kohal ei ole märgitud lõpet aiaid, keda B. Lukk on pida valt abistanud konsultat siooni korras, samuti tööd Muusikakoolis mida pro fessor on aastaid teinud.

Ta on kustumatu mulje äätnud kõikidesse oma õpilas tesse — tema vaimuõud paneb tööle ka klaverimängusse varem pealiskaudselt suutu nud õpilased, temast tundides lähtuv energia on see, aga vahel see lausa põletab. Kõi gis meis, Bruno Luki õpilas tes, on midagi temast — see kostab kõigepealt klaveri kō last, on aga sageli ka vi suaalselt tajutav mängu vii dist. Tõepoolest fantastiline on B. Luki klaverirepertuaari tundmine. Ta valdab seda — alati võib ta tundides ette mängida ühe või teise lõigu, vajamata selleks nooti. Ja ta teeb seda nii suure sisendus iouga ainult temale omasel viisil, mängides sealjuures nii hästi, et õpilastes tekib soov kõike täpselt järele teha. Ta püstitab tunnis enamasti mitu ülesannet korraga ja nõuab siis kohe ka nende täitmist.

Üks olulisemaid mõisteid Bruno Luki töös on olnud teadlikkus. Teadlikkus kõigest — häälejuhtimisel, sõrmede valikul, pedaalil võtmisel, teo se vormilisel ülesehitamisel, teadlikkus harmooniast. Muusika on noodist noadini mõtlemine — ütleb Bruno Lukk — ja tehnikat tuleb omandada ainult muusikalise mõtte kaudu, mitte vastupidi. Kui õpilane tunnis vale noo di mängib, siis põhjendab professor kohe, miks nimelt seal seda nooti olla ei saa ja miks helilooja teisiti kirjutas. Autoritekti austamine ja selle lugemisoskus on inter preedi professionaalsuse alus — ka nii võiks sõnastada professori kreedo.

Bruno Luki tundidesse ei hilineta ja sealt ei puu duta. See ei tule kõne allagi... Ja veel ühest tema haruldast pedagoogiandest — oskus saada ning jääda oma õpilastele heaks sõbraks ja kolleegiks kogu eluks. Võib

BRUNO LUKK 80

KALJU SUURE FOTO

öelda, et Bruno Luki õpilas sed ei vahetu, vaid neid tuleb kogu aeg juurde. Õpetaja õpilase vahekorras oskab ta samm-sammult üle viia sõpra de-kolleegide suheteks...

Istun professori kodus peatse juubilari vastas. Professor hoiab, et jutujamiseks jääb vähe aega — varsti algab järgmine tund üliõpilasega ja see ei tohi hilineda. Aega siiski jätkub, et saada vastused mõnele küsimusele.

● Kuidas tunned ennast ja millele mõtled oma suure juubeli eel?

Viimastel aastatel on minu tervislik olukord aeg-ajalt kõi kunud ja seoses sellega on olnud raskusi. Haiglas olen viibi nud võrdlemisi pidevalt. Suu repärased arstid (Soonets, Lind pere, Maimets, Lipp, Gross, End, Suits ja teised) oskavad ravida ja aidata, kui häda käes. Tänu nende ennastsalgavale hoo litsusele ja professionaalsele meisterlikkusele suudan siiski teha ka oma pedagoogilist tööd. Noorte õpetamine ja suunamine, klaverimängu üksikasjade ja sala duste seletamine ning selgeks tegemine, muusika edasiandmise oskuste arendamine on kee ruline, pingeline, kuid vaimus tav töö. Eriti tore, kui näed, kuidas noored hakkavad mõist ma, arenema ja oskama teha üldistusi. Edu ja positiivsed taga järjed selles töös pakkusid ja pakuvad mulle alati kõige suu remat rõõmu ja õnnet. Kas või Heljo Sepp, Erna Saar, Hil ja Olm, Vahke Vahi, Leelo Kō lar, Ago Russak, Mall Sarv, Eugen Kelder, Riina Viljanen, Mart Lille, Arbo Valdma, Matti Reimann, Vardo Rumessen, Toivo Nahkur, Ivo Sillamaa, Kalle Randalu, Lauri Väinmaa, Lembit Orgse, Signe Kübar, Tanja Sme lova, Mart Ernesaks, Toomas Vana, Risto Laur...

Kontserttegevuses on kõige suuremaks rõõmuks olnud duo ga tegelemine ja partnerina esi nemine teiste kunstilistestega.

Viimase ajani ei tundnud ma mitte mingisugust huvi poliitika vastu ja püüdsin alati, kui selli sed küsimused tekkisid, neist kõrvale hoida. Praegu olen ma täiesti selle mõju all, olen ha kenud rohkem lugema ajalehti,

eriti «Rahva Häält» ja «Edasit». Mul on hea meel, et meil on head juhid — väga arukad ja intelligentid inimesed — Väl jes, Toome, Rüütel, Lauristin... Loodan IME-le, loodan, et Ees timea ise saab hakata oma asju ajama ega ela enam imperiu mi diktaadi all. Loodan, et järgmised põlvkonnad saavad inimväärsemat elu elada, et Eesti saab kord jälle suverään seks...

● Mida arvad tänapäeva kultuurielust Eestis? Muu sikas tundub olevat praegu allakäik?

Ma loodan, et see on ajuti ne nähtus. Rõhk ja pop võivad ju olla, aga nad ei tohi üle pea kasvada. Teised muusika liigid ei pea selle pärast kannatama.

● Aga kui rahvas tahab ainult popi, rokki ja laulupe dusid?

Siis tähendab, et muusikaline kasvatus on ühekülgne ja vale!

● Mida arvad meie muusi kalisest haridusest ja haritu sest?

Konservatoorium on üle koor matud, õppeplaanid suures osas ajast ja arust. Tahetakse inimesi teha lühikesi aja jooksul üli haritlusi. Ei saada sellest aru, et haridus tuleb eluajal, aga mitte viie aasta jooksul. Meie instru mentalistid tegelevad liiga vä he erialaga, pianistid ja keelpil limängijad peavad oma alal töötama vähemalt 8 tundi päe vas. Peab jätkuma armastust, fa natismi — peab töötama kohu tavalt, et kogu aeg nuputada ja kannatlikult istuda oma ülesan nefi taga — siis jõutakse ka tulemusteni...

● Kas leiad eeliseid vanas konservatooriumi süsteemis?

Kindlasti — tol ajal oli noor tel inimestel rohkem aega te gelda meisterlikkuse arendami sega. See ei tule ju iseenesest ja see ei kuku taevast... Ei saa ka öelda, et noortel inimestel, kes astuvad konservatooriumisse, ei oleks huvi. Aga ometi sellest üksi ei piisa...

● Mida arvad klaverimän gu praegusest seisust Eestis?

Võiks öelda, et olukord on rahuldav. Meil on nii noorte kui ka keskeas inimeste hulgas kõr getasemelisi muusikuid, kes an navad eluõigust meie pianistli kule kultuurile — aga klaveri mängu üldine tase on praegu meil siiski madal. Sest noored ei taha tööd teha. See tendents on juba keskkooli osas. Kui kuu lata eksameid — üksikud tipud on, aga üldiselt — vähe on tööd tehtud, vähe on harjuta tud. Ei ole tõelist huvi, ei ole tõelist armastust, tegeldakse kõr valiste asjadega, sõidetakse pal ju ringi (tavaliselt mitte seoses erialaga). Tean seda oma õpi lastest. Martti Raide oli kooriga sel semestril Itaalias ja hiljem Soomes ja Rootsis. Kuhu jääb harjutamine?

Võib-olla praegune Eesti muu sika elu areneb üldse liiga ühe külgse ja kitsas suunas, kus muusikategemise võimalused piirduvad ainult koorilaulmise propagandaga. Praegu pianistli ku kultuuri edasiarendamine on väga suures ohus. Ja sellele peak sid meie eesti kultuuritegelased tänapäeval rohkem mõtlema. Muusika peab arenema laiemalt, mitte ainult ühel või paaril kit sal erialal... Väga oleks vaja mitte ainult Kooriühingut, vaid ka pianistide (instrumentalistide) ühingut, mis hakkaks kõrgemal tasemel tegelema instrumentaal muusikaga. Uuel tasapinnal tu leks hakata organiseerima inst rumentalistide kontsertelu, mil lega Filharmonia tegeleb võrd lemisi hajuvalt ja huvitult. Ja se da mitte ainult Eestimaa laste muusikakoolides, vaid ka mujal — kõigepealt mõtlen ma kon takte teiste maadega.

● Nüüd sulle isiklik kü si mus — ka sa ise ka veel mängid?

Harjutan nii palju, et saaksin enam-vähem viisakalt ära män gida kontsertide saatepartiisid teisel klaveril.

● Vanasti oli sul tavaks igal hommikul kella 8-st harjutada?

Praegu enam ei ole.

● Aga enda jaoks sa mu sitseerid?

Ei, endale ei musitseeri ma enam üldse. Kui, siis ainult sel leks — nagu ma juba ütlesin —, et hoida ennast vormis. Aga ise musitseerida — oma mängust ei saa ma enam mitte mingisugust inspiratsiooni või naudingut. Ma kes kuulan plaate või lähen kontserdile, et kuulata seda, mis mind huvitab või mis mind haa rab.

● Milline on plaad, mille paned praegu peale?

Arrau, Brendel, Schnabel, Kempff, de Larrocha, Gilels.

● Keda heliloojatest pead kõige lähedasemaks?

Kitsalt klaverimängu seisuko hast kõige kõrgem kategooria: Bach, Mozart, Schubert. Järgnev ad Schumann, Liszt, Debussy ja Beethoven, ka Prokofjev. Ees ti heliloojatest — Pärt, Tubin ja Eller.

● Kolmveerand sajandit on muusika olnud sinu elus peamine. Millega seda sele tad?

Seda ei saa seletada. Olen nõus Tšaikovski sõnadega, kes on öelnud: muusika algab sealt, kus lõpeb sõna. Ja ma ei saa kirjeldada neid tundeid, mis te kived musitseerides või muusi kat kuulates...

Täna, sinu sünnipäeval kell 17 koguneme me kõik — Si nu rohkearvuline austajas kond, Sinu õpilased — Rae koja saali, et Sind õnnitleda. Ka kirjasõnas soovime — tu gevat tervist, raugematut jõu du ja uusi kordaminekuid. Me vajame Sind veel palju deks aastateks.

Sügav kummardus Sulle, Maestro!

Sinu õpilaste nimel
TOIVO NAHKUR

FESTIVALILE PÄRNUSSE!

Afiiš ütleb — I rahvusvaheline monofest Pärnu '89. Teisipäeva sel pressikonverentsil mõtestas Toomes Velmet teate lahti — see on ühe mehe ja ühe pilli festival. Mees on maailmamai nega muusik, Moskva konservat ooriumi professor ja 30-aastase staažiga interpreet Mihhail Homitser. Ja tema pill on tšello. Niisiis on Pärnu muusikasüved, mis juba Oistrachi-festivaliga üleliidulist tähelepanu äratasid, oma nägu muutmas. David Oist rahhi mõistagi ei unustata — igal viiendal suvel toimub endistviisi temanimeline viiulipidu. Ent nen de vahel üritatakse uutmoodi. Esimene julge, kes võitis sisus tada seitse kontserti ja selle kõr val veel juhatada meistrkursu sed, ongi Mihhail Homitser.

Ajavahemikus 1.—9. juulini esitab ta Pärnus 20 suurteost, andes nii tšello repertuaarist mõ jusa läbilõike: Vivaldiist Sallise ja Sakhidini. Publikul, kes ehk tšellolaga liiga vähe kokku puutu nud, et selle imelise pilli väljen dusvõimalusi aimata, ei maksa kohkuda. Sest M. Homitserile on festivalil toeks palju häid muu sikuid, nii et vaheldusrikkus on tagatud.

Ava- ja lõppkontserdil musit seerib M. Homitser ERSO ja Peeter Liljega. 4. ja 5. juulil on tšellist laval koos Ostrobothnia kammerorkestriga (Soome), mida juhatab Juha Kangas. 2. juulil esineb ta trios Jugoslaavia muu sikute pianist Arbo Valdma ja klarnetist Nicola Srdičiga ning 6. juulil koos Valo-kvartetiga Soomest. 8. juulil võib osa saada maestro soloõhtust, mille ta an nab koos pianist Valeri Pjasseti kiga. Kammerkontsertides teevad kaasa ka M. Homitseri õpilased T. Velmet ja Urmas Tammi.

Kava tutvustades ütles M. Ho mitser, et tugines seda koostades kolmele vaalale: asendamatule klassikale (Beethoven, Brahms, Schubert jt.), püüdele propagee rida meil vähetuntud väärtteo seid (Blochi «Schelomo», Offen bachi Divertissement) ning otsida oma teed nüüdismuusikas (A. Sallinen, T. Sakhidi).

Festivaliga kaasnevad meistri kursused on mujal maailmas ta valine ja ennast ammu õigusta nud töövorm. Pärnu festivalil kat setatakse sellega esmakordselt Liidus. «Jälle on Eesti teistest liiduvabariikidest ees», kiitis M. Homitser. Õppima tulijaid on Novosibirskist, Saraatovist, Tad zikist, Usbekist jm., loodetavasti ka meilt. Avaldus tuli ka New Yorgi noorteorkestri 10 tšellistilt, kes aga viimasel minutil tundu matu linna olmet kartma löid. Asjata, sest festivalilinn andnuks parima. Ainukesed sponsorid, kes sellele muusikasündmusele öla alla panid, ongi Pärnu linn, Üleliiduline Muusikaühing ja ESTO-muusika, — taas kord kin nitus kurvalt, et süvamuusika tähendust enamasti ei mõisteta. Juftu kokku võttes toonitaski T. Velmet, et poliitikaga on praegu kerge profiiti lõigata. Ja väga raske, ent äärmiselt oluline on hoida vee peal süvamuusikat, kunsti, mis kunagi pole dotat sioonita läbi saanud.

Igaüks, kes kontserdile tuleb ja pileti ostab, toetab üritust. Muusikud usutavasti võlgu ei jää.

TIINA MATTISEN

NAISKOORID PÕLVASSE

Sellel nädalavahetusel jõuab Eestimaa suvepidude järg Põlva malle: 1. ja 2. juulil pidutsevad Intsikurmu lauluväljakul Eesti naiskoorid.

Laulunaised peavad Põlvasse jõudma enne laupäeva keskpäe va, sest proovidega tehakse al gust juba kl. 12. Samal ajal hak kavad samme seadma ka B- ja C-rahvatantsurühmad. Pooleks proovidega algab ka pidu püha like avakontsertidega Põlva, Rā pina ja Kanepi kirikus, kus ast ub üles kuus valikkoori.

Kl. 21 saab Intsikurmus algu se RAHVAPIDU rahvatantsijate ja -pillimeeste, pasunakoorida, meeskoori, «Forestalia» ning Za rassai, Ogre ja Petseri külalis taidlejate õsavõtul, loota on ka

esinejaid Soomest ja Ungarist. Rahvapidu lõpeb jalakeerutusega suveöö.

EESTI NAISKOORIDE LAULU PÄEV peetakse 2. juulil. Kl. 15.30 püütakse päikesest laulu peotulele sädet Põlvamaalt pärit Jakob Hurda sünnipaigas. Tuli ees, sammutakse rongkäigus Int sikurmu, kus kl. 17 algab laulu päeva kontsert. Tulla on lubanud 65 naiskoori, lisaks veel tantsi jad, pillimehed ja külalised sõ prusaaridest, kokku ligi 3500 osalist.

Naiste laulupüha aujuhtideks paluti Richard Ritsing, Lembit Verlin ja kodurahooni laulumem Regina Sokk. Üldjuht on Vahke Uibopuu, lavastaja — Olo Luht. REIN VILL

N eljas džässifestival Pärnus — seekord nime all «Jazz fiesta» — väl-
tas tervelt nädala (19.—25.
juuni) ja oli esinejate poolt
rekordiline. Lisaks omadele
astusid (endise) kuurortlinna
kaheksas eri kontserdipaigas
üles ka kümnekond ansam-
blit läänest. Fakt, mis džässi
nõukogude mõttelises mää-
rab stagnatsiooni (pigem põh-
jamineku) kestuseks 22 aast-
tat, ei tee Pärnut muidugi
veel Tallinna džässifestivalide
mantlipärijaks. Ometi olid
korraldajad pluss raugematu
hooga Herbert Muri kokku
saanud väga mitmekesise ja
tugeva programmi. Ning seda
enam tuleb kahetseda, et
Pärnu probleemid, üldine po-
liitiline väsimus ja kireva
kultuurisündmustiku kuhju-
mine kuulajate read nii hõ-
redaks jätsid. Oigemini —
publikut ju ikka oli, kuid nii
rikkalikust valikust võinuks
osa saada mitu korda enam
vaatajaid-kuulajaid. Olgu in-
tiimne lähedus kohvikus
«Võit», väheke akadeemilise-
mad teatrisaalid «Endlas» või
hoopis öiselt vabameelne
plaaž samba all — enesele
sobiliku miljöö võis leida iga-
üks. Kahe silma vahele pol-
nud korraldajail jäänud ka
üldhariv osa ja nii pakuti
neljal päeval videoprogram-
me maailmanimedest ning
meenutusi Pärnu eelmistest
jazzisüvenest, kahe sessiooni-
ga andis õpetust workshop ni-
mega Jazzkonservatoorium.
Festivali puhuks ilmus ka
«Jazz fiesta» infoleht, mis
mitmeid võõramaamehi eestla-
sele lähemale aitas tuua.

Et kodust asja toetama olid
tulnud n.-ö. kõik — «Kiige-
laulajast» Lembit Saarsaluni
— siis pakun festivalimelust
kilde vaid paari kaugema kü-
lalise näol.

Pianist ja helilooja Götz
Tangerding haaras koos här-
radega Chr. Stock (b) ja H.
Wiederhofer (dr) kuulajaid
märkamatu pihku. Ei mingit
efektiatust ega koketeriid,
piidid publikule silma teha.
Klaverilt lihtsalt hakkas voo-
lama nire, mis enesele teed
otsides (ja põnevaid sänge
leides) üha laiemalt ning
enesekindlamalt lahendusele
tülis. Hämmastav enesest-
mõistatus arenduses, suu-
naselgus... ja samas (lava)-
kunstnike kohta tavatu ta-
gasihoidlikkus. Ju see vist
aga andiski igale nüansile
topelt tähenduse. Isegi nende
pooltunnise etteaste ainsas
lõõkpilliosoles ei pruukinud

19. mail toimus Göteborgi
Suures Teatris «Giselle'i» esi-
etendus — tähelepanuväärne
meie jaoks, sest see oli kahe
eesti kunstniku — lavastaja
Tiit Härm ja dirigent Paavo
Järvi ühistöö rootsi balletitru-
pi ja orkestriga.

Tiit Härmile olid need kaks
kuud, mis kulutsid «Giselle'i»
väljatoomiseks, Göteborgi Suu-
re Teatriga sõlmitud töölepin-
gu finaali. Sügisel töötas ta pi-
kemat aega seal balletimeist-
rina teatri šefi, endise Soome
Rahvusteatri balleti esitantsija
Juhani Terasvuori kutsel. Et
töökontakt laabus hästi, tehti
ettepanek lavastada «Giselle».
Dirigendiks kutsuti Paavo Jär-
vi, kes aasta tagasi lõpetas
õpingud Philadelphias ja nüüd
tegutseb «Empire State Youth
Orchestra» peadirigendina New
Yorgi osariigi pealinnas Alba-
nys. Talle oli see esimene kord
juhata da muusikateatris. Eesti
kunstnike õnnestunud debüüt
(tantsijana on ju Härm välis-
maal tuntud, ka Rootsis, kuid
lavastajana tutvustas ta ennast
seal esmakordselt) tõi kumma-
legi uusi lepinguid.

● Milliseid kontakte õnnest-
tus luua ja mida on oodata
meie publiku jaoks?

T. Härm: Teatavasti on ju
Göteborg Rootsi mõjukas kul-
tuurikeskus ja seda oma sood-
sa geograafilise asendi tõttu.

PÄRNUS & ARAVETEL

Jazzkonservatooriumis arendab teemat Götz Tangerding.

Svingiv Encko Enqvist.
HENN SOODLA fotod

meister end metsofortest mü-
rasemaks ärritada — kogu
tormi ja tungi edastamiseks
piisas mõttekindlast kesken-
dumisest. Muidugi elavdas
kompositsioonide süvenev
hoog münchenlastegi trio vä-
list joont. Elegantne G. Tan-
gerding hakkas üha enam
meenutama kärmelt võrku
kuduvat ämblikku ja ka Chr.
Stocki kontrabassi välgkii-
reist akordidest sündinud vii-
sivedamine lähenes millelegi
ebainimlikule...

Jim Gilbert on siinmail en-
negi käinud, tunneb mõnevõr-
ra meie olusid ja inimesi
(mitte üksi muusikuid) ning
seepärast polnud tema Eesti-
aineliste lugude üle tarvis
eriti imestada. See kauget
Tulsa linna Oklahomas ko-
duks pidav lauljast misjonär
tegi oma tööd hästi, suhtles
saaliga eestigi keeles ja üldse
kasutas oma andeid sihipära-
selt. End ise klaveril saates
võis ta oma pöördumisi va-
balt fraseerida, anda hääle
tämbreile ja perfektselt dik-
tsioonile kõrvapaitavalt nau-
ditav koht. Seda, et tal gos-
pelilauljana juba 20-aastane
staaž, kinnitasid ka J. Gilber-
ti oskused nagu muuseumis hin-
gamist valitseda, sulavalt fal-
setile üle minna...

Stockholmi ansambel «Myn-
ta» mängis nii nagu ladina-

ameerika rütmidest huvitu-
nud eurooplased ikka — tar-
galt ja puhtalt, kuid siiski
selle ürgse lõbuta, mis asja-
omastele kaasa sündinud.
Tarvitses aga rootslaste pia-
nistil, New Yorgist laenatud
muusikaõpetaja Harry Si-
monil astuda suupilliga mik-
rofonil juurde ning alustada
bluusi, kui kõik paika läks.
Publik ärkas, Harry säras ja
edasi läks rootslastel bossa-
novagi mõnusalt vetruma...
Lõpetuseks rida korralda-
jail — nende valikul läks
selleaastane Grand Prix
Götz Tangerdingi triole Mün-
chenist.

PEETER TOOMA

Tänavu on siis sedamoodi, et
koos jaanipäevaga saabub ja ka
möödus meie selle aasta džäs-
sikõrgpunkt — lisaks fiestale
Pärnus toimus 25. juulil meie
teine traditsiooniline džässüri-
tus «Aravete jazz '89». Muide,
mis traditsioonisse puutub, siis
möödub tänavu 40 a. Tallinna
džässifestivalide traditsiooni al-
gatamisest (st. aastal 1959 —
enne kui Newportis), kuid kah-
jaks jääb selle kauaoodatud
ja -loodetud tähistamine rah-
vusvaheliste festivalide tradit-
siooni taastamisega järjekordselt
ära...

Niisiis, VI «Aravete jazz»,
seekord rõhuasetusega vokaal-
muusikale.

Festivali avas H. Zeigeri big-
bänd peaaegu sümboliks
saanud looga «Take the «A»
train». H. Zeiger on eesmärgiks
seadnud svingimuusika propa-
geerimise, ka seekordne kava
oli svingiklassikast. Sümpaatse
mulje jätsid koos orkestriga esi-
nenud vokaalgrupp «Evergreens»
ja orkestri solist Jutta Kareda.
«Evergreens» on saavutanud
meeldiva stabiilsuse ja häälestub
hästi. Pisut vajaka jääb lavalisest
vabadusest ja fiilingust, eriti
torkas see silma orkestri hea
svingi taustal. Nende parim
lugu oli kahtlemata Warreni
«Chattanooga Choo-Choo», kus
meeldiva soolo laulis Villem
Loonde.

Järgmisena tulid lavale Mart
Mikk, Laimis Racenaj, Henry
Laks ja Toomas Volkman ehk
Beer-shop kvartett. Nagu nime-
dest näha, on üks pool an-
samblit Barbershop-kvartetist,
teine aga uus — see tingiski
nimemuutuse. Aga viljeldakse ik-
kagi vana head barbershop-stii-
li. Kuna see koosseis on laul-
nud lühikest aega, jääb pisut
puudu ansambliühitlusest, muus-
osas on tõe juba head vilja
kandnud.

Seejärel oli lavallatusestine-
ja — koos Vello Mikuga tuli
lavale 1930. aastate varietee-faht

proua Inge Pöder. Oma tolle-
aegsete partnerite Viktor Ig-
natjevi ja Elmar Kruusiga (pia-
nistina toetas neid Peefer Karda-
na) esitas ta kaks toonast lõõk-
laulu: «Terve õõ ma muud ei
tee» ja «Kukume koos». Mõnus
ja stiilne episood!

Kuna pianist P. Kardna juba
lavali oli, mängis ta ka enda
eesti rahvalauluainelise kompo-
sitsiooni. Kahjuks ei suutnud
pianist seekord vormi hästi
koos hoida ja palast jäi pisut
laialivalguv mulje.

Kahe lühiepisoodi järel oli
esinemiskord Avo Tamme ja
tema ansambli käes. Kava koos-
nes tervenisti Avo enda loo-
mingust, erilist elevust tekitas
spetsiaalselt Aravete festivaliks
kirjutatud soome rahvalaulu töö-
lus «Humppe-fokstrott». Kuigi A.
Tamme on viimastel aastatel
stabiilselt esinenud, andis see-
kord tunda Pärnu-nädala väsi-
mus.

Ainuke, keda ka fiesta ei
paistnud väsitav olevat, oli
(nagu H. Muri tabavalt öelnud
«grand, but not old lady») Sil-
vi Wrait. Kuigi Aravete-kava
kattus Pärnus kuuluduga, suutis
ta siingi säilitada värske ja te-
male omase fiilingu.

Festivali eksootiliste elamuste
eest kandis hoolt ansambel
«Nokoko» Soomest eesotsas tu-
medanahalise solist-trumfari ja
juhi Georg Mensahiga. Kuigi
esinejad polnud rahvusvahelisest
tippklassist, meelditi publikule —
ansambli sadakond kaasavõetud
helipaati leidsid kähku uue
omaniku.

Päeva lõpuks debüteeris džäs-
sipubliku ees duo Tartust: voka-
list Anne Päril ja kitarrist Toivo
Sõmer.

Aravete kolhoosi noored on
suutnud Jaak Miku eesvedami-
sel luua toreda džässürituse;
festivalil valitses mõnus ja va-
be õhkkond. Meeleolu tekkles
aitas tublisti kaasa kunstnik In-
drek Tegelmani vaimukas kujun-
dus ja hästi korraldatud kauban-
dus (ka Aravetel juba tavaks
saanud plaadilet). Kõige lavali-
toimuva õnnestumises oli suur
osa Vello Mikul. Tema asjatund-
likud ja vaimukad kommentaarid
olid igati omal kohal, sidudes
päeva kenaks tervikuks.

Festivali lõppedes jäi vaeva-
ma mure — kas on mõistlik te-
ha meie ainukesed džässis suur-
üritused ühel ajal? Kõnelemata
liserakusist korraldajate, on see
ju lausa nonsens esinejate ja
publiku suhtes. Kumba valida!
Aga kui tahaks mõlemast osa
saada...

TIIT LAUK

GLASNOST GÖTEBORGI SUURES TEATRIS

TIIT HÄRMI JA PAAVO JÄRVI «GISELLE'i» DEBÜÜT

Nii et kontaktid selle linnaga
oleksid meile eriti teretulnud.
Hea uudis on, et «Estonia» ees-
otsas direktor Jaak Villeriga
on lootust osaleda Põhjamaade
direktorite nõukogus. Teiseks
on Göteborgi Suure Teatri
ballett andnud nõusoleku esi-
neda Eestis tuleva aasta mais
Skandinaavia ühe kuulsama
koreograafi Ulf Gaddi lavastu-
sega «Tango Buenos Aires
1907». Nad soostusid samal ajal
osalema ka meie järjekordsetes,
seekord arvata vasti juba tõelis-
tes nüüdiskoreograafia päeva-

des, etendades nii rootsi kui ka
ameerika koreograafide töid.

● Oled tantsinud Albertit
vist 24 hooajal, mis selles bal-
letis nüüd sind ahvatles kui
koreograafi?

Mida me selles balletis otsi-
me? Puhast ilu ja põlgust reet-
mise vastu, usku looduse taas-
tavasse jõusse, õiglusesse. See
on ka praegu väga tähtis ja
ajakohane. Giselle kannab en-
das kõlbelist puhtust ja kurju-
sest vabanemist. Mind võlub

selle kangelaste tundemaailma
mõõtmatus. Giselle ei tunne ei
ruumi ega aja piire, tema elu
on lõputu, imekaunis nagu ilu
ise.

Lõpuks loeme esimesi arvustu-
si, ruuminappusel vaid neid koh-
ti, mis puudutavad lavastust.

«Göteborg-Tidningen» (21. V
1989). Berit Swedberg «Glasnost
Storan'is».

...Tiit Härm «Giselle» on tra-
ditsiooniküllane ja ilus etendus,
tehtud hoole ja väsimatu usuga
klassikalise balleti võimalustes.
Video- ja ägedate kaameraka-

Viljandi linnkapelli staatus on
otsustatud: 1. septembrist on ka-
pell palgal. Seega on astunud üks
tõhus samm kultuuri ajutamise
suunas.

Mõiste «poolkutseline» peaks
tähistama töökoormuse ja palga
suurust, aga mängutase peaks
ikka täie poole pürgima. Väike-
linna nõudmisi ja võimalusi ar-
vestades on see vist küll ainu-
võimalik.

Kontserditegevuse kõrval
püüab linnkapell muusikaga
kaunistada linna ja maskonna
pidulikku sündmust. On ilme,

POOLKUTSELISEKS

et selleks peab kollektiivi reper-
tuar olema võimalikult laia
haardega — ei või see ju ühe-
nooliseks jääda. Seetõttu kavan-
dame koosseisu väikese kammer-
orkestri, vaskpilligrupi ning paar
vokalisti eeldusel, et pillimehed
vaidavad ka mitmeid vanu piile.

Konkurss toimub 1. augustil kl.
15 Viljandi Näidismuusikakooli
ruumes. Eriti oodatud on laiale
muusikahuvidega vilulidajad, tsel-
listid ja trombonistid. Konkursil
veel vanade pillide valdamist ei
nõuta.

Tööd linnkapellis on võimalik
hästi ühildada tööga meie laste-
muusikakoolis või mujal, samuti
saab vabalt jätkata õpinguid
kõrgkoolis (kaugõppe teel). Kor-
teri saamine on üldiselt alustel.

TÖNU SEPP

sutajate töötatud ajastul on lee-
venduseks, kui saab elamuse
etenduses elavate, lihast ja ve-
rest inimestega. — — —

«Svenska Dagbladet» (23. V
1989). Gunilla Jensen «Giselle
vene traditsiooni järgi».

...Traditsiooni armunud la-
vastaja on teostuses oma puu-
did. Siin valitseb Vaganova vaim,
mis sisaldab rohkesti pantomimi
ja vähem puht tantsu vene ma-
neeris. — — — Härm toonitab
moraalset aspekti. Talutüdruk
muutub kangelannaks oma mo-
raalse puhtuse ja patuvaba jõu
tõttu. — — — Raskuspunkt eten-
duses lasub teises vaatuses, ku-
na esimene on tegelikult pikk et-
tevalmistus vilide entree'le.
— — — Üks valguspunkte Här-
mi versioonis on Hilarioni välja-
paiste positsioon. Ivor Howard
kujundab nüansirohke karakteri
lootusrikkast armunut armuka-
deda kahtlustajani. — — —

«Göteborg-Posten» (21. V 1989).
Håkan Dahl «Võluv Giselle».

...Lavastus, mis jälgib vene
versiooni, on väga ilus ja puhas
ning kindlasti on eeldusi, et see
ahvatleb nii vanu kui noori teat-
risse kaua aega. — — — Lavas-
tama on kutsunud seekord Tiit
Härm Eestist. Seetõttu omandab
lavastus osalt vene «Giselle'i» tra-
ditsiooni, mis tulemusena on and-
nud väga puhta ja lihtsa jutusta-
miskunsti. — — — Töö on taga-
nud veeleval tasakaalu puhta
tantsukunsti ja teatralise vahel.
— — — Etendus juhataja on
kutsunud Paavo Järvi. «Giselle'i»
tõttu ei tervitse tal karta, et te-
da vaadeldakse kui oma isa poe-
ga. Tema panus oli täiesti isesei-
sev ja paremat dialogi orkestri
ruumist lavale ei saaks mõeldagi.

TIINA VABRI-
BARKAUSKAS

Me tituleerisime sotsialistliku ühiskonna ühkusega humanseimaks ühiskonnavoriks. Samas ruineeriti selles ühiskonnas halastus üksikindiviide ja eluslooduse ning viimase üksikobjektide vastu. Eluslooduse üksikobjekte e vaadatud mitte kui alamaid **ELUSolendeid**, vaid üksnes kui majandusobjekte ja rahva vara, mis tähendas tegelikult mitte kellelegi kuuluvaid väärtusi, millega kasuahnusele ja ametkondlikule mõttelaadile lõivu makstes hoolimatult ümber käidi. Sel ajal, kui tooreks ja julmaks tembeldatud kapitalistlikus ühiskonnas tegutsesid aktiivselt loomakaitseorganisatsioonid, nimetati meil eluslooduse üksikobjektide kaitset, halastust nende vastu kodanlikeks sentimentaalsuseks. Kaitsta ei saanud loomi kui eluslooduse üksikobjekte, vaid üksnes loomastikku kui rahvamajanduse osa. Eirati elementaarset tõde, et kaitstes iga eluslooduse üksikobjekti, kaitstakse kogu elusloodust, eluslooduse üksikobjektide hävitades aga hävitatakse elusloodust. Omistamata looduse üksikobjektidele eetilist väärtust, ei saa me seda omistada ka kogu elusloodusele, millela aga ökoloogiline eetika ja ökoloogiline mõtlemine on tegelikult mõeldamatu.

loomadest», sest teos propageerivat sentimentaalsust loomadesse suhtumises. Just stalinism oli see, mis likvideeris meie vabariigis loomakaitseorganisatsioonid kuni praeguse perestroikani, mil need on taas moodustatud.

mitte üksnes marksismi-leninismi moonutamata lätete juurde, vaid ka A. Schweitzeri humanistliku õpetuse poole.

Saksa DV-s on A. Schweitzeri elu-ees-aukartuse juhtimõtet kõrvutatud Marxi ja Lenini õpetusega. Meil oli A. Schweitzeri õpetus seni mõneti isegi tabu, seda koguni naeruvääristati üksikute küündimatu brežnevistlike filosoofide poolt. Tegelikult pole elu-ees-aukartuse mõttelaadis midagi vastandlikku tõelisele marksismile, küll aga stalinismile ja stagnatsioonimõttelaadile. Nagu öeldud, meie ühiskonna kriisi üldine käik ühtis teatud määral A. Schweizeri antud kultuuri allakäigu analüüsiga.

Naeruväärne on väita, nagu oleks A. Schweitzeri õpetus oma aja ära elanud. Kogeme järjest, et tal oli õigus. Saab järjest selgemaks tema õpetuse suurus, elu ise on seda tõestanud. Tõsi, A. Schweitzeri kultuuri allakäigu analüüsi olemine alati kui kodanliku kultuuri kriitikat tagant kiitnud. Nüüd tuleb A. Schweitzeri filosoofiat näha laiemalt, pe-restroika on andnud selleks võimaluse.

ka meile tundumaks ja oma-
semaks, loodame, et seda ha-
katakse õige peatselt meilgi
ellu rakendama kõigi selle
ühiskondlike konsekventsidega.
Seda tuleks pidada koguni olu-
liseks garantiiks stalinismi ja
stagnatsiooni vastu.

Kui me seisame elu-ees-auskartuse eetikast lähtudes alamate olevuste julma kohtlemise vastu, siis ei lasku me enam ialgi üksikindiviidide ruineerimiseni. Seetõttu tuleb Rahvarinde, ERL-i ja Eesti Muinsuskaitse Seltsi tegevuse kõrval näha ka loomakaitseorganisatsioonide tegevuse üllust ja tähtsust. Need, kes peavad loomakaitseorganisatsioonide tegevust praeguses ülitähtsate probleemide labürintis kõrvaliseks, on kahtlemata eksiteel. Ka eetika suhtes tuleb meil, «humaanselma» ühiskonna kodanikel, pöörduda eskuju saamiseks «julma» kapitalismiühiskonna poole. Vaadates rajataguste roheliste, loomakaitse- ja teiste laialdaste organisatsioonide võitlust loomade julma kohtlemise vastu, saab selgeks, et me pole välismaailmast kaugele maha jäänud mitte üksnes majanduslikult, vaid samavõrra (või rohkemgi) eetiliselt. Need, kes arvavad, et loomakaitsega võiks hakata algust tegema alles seejärel, kui kõik n.-ö. elutähtsad probleemid lahendatud, eksivad põhimõtteliselt ja põhjalikult. On aeg jõuda selleni, et tunnustada ka üksikisiku alama elusolendi elu ja kannatuste suhtes hukkamõistmist väärivaks.

ROBERT PÖLDSAM,
Jahieetika Rikkumiste ja Sala-
küttimise Tõkestamise Maleva
Vabariikliku Staabi komandör

(Algas 3. lk.)

Ühe mahukama uurimuse-
na, kus valgustatakse ka Eesti Va-
bariigi ajaloo mõningaid oluli-
si aspekte, valmib Ajaloo Ins-
tituudis lähemal ajal töölis-
klassi ajaloo kapitalismiperioo-
di käsitleva töö käsikiri (XVIII
sajandi lõpust aastani 1940).
Kuigi mõnedki tookordsed liht-
sustatud seisukohad on juba
ületatud, on ajaloolaste üks es-
masid ülesandid asjaliku ja
põhjaliku uurimistööga mää-
ratleda kõnesoleva suhteliselt
lühikese, ent intensiivse ajaloo-
perioodi tõeline koht Eesti rah-
va ajaloolises arengus. Selleks
on eriti vajalik töötada läbi
ministeeriumide ja majandus-
asutuste arhiivid.

● Kui kaugel on järg Eesti kultuuriajaloo uurimisega?

Tunduvalt on kasvanud eestlaste ja siinsete muulaste huvi meie kultuuri kujunemistee ja selle omapära vastu. 1987. aastal moodustatud kultuuriloo probleemkomisjoni töögruppides selgitati välja need perioodid ja kultuuriloo valdkonnad, mida seni on nõrgemini uuritud ja mis vajaksid praegu erilist tähelepanu. Sügavamat käsitlemist ootab keskaja kultuur. Rahvuskultuuri kujunemistee mitmekülsemaks tundmaõppimiseks on praegu eriti aktuaalne sügavamalt uurida just XX sajandi vaimset elu sajandivahetusest alates. Oluliste ühiskondlik-politiiliste muutuste tõttu alates 1917. aastast peaks praegu üks tähtsamaid uurimistemasid olema kultuuripoliitika. Vajame üldistavat käsitlust eesti haritlaskonna kui omaette sotsiaalspoliitilise grupi kujunemisest. Senisest hoopis enam tähelepanu vajab erinevate sotsiaalsete, etniliste ja professionaalsete gruppide argikultuur eri aegadel, samuti selle kujunemist mõjutanud kultuurikanalid.

Kujutava kunsti alal annaks ilmselt palju meie kunstnike loominguga ajalooliste tagamaade põhjalikum uurimine (Peterburi, München, Düsseldorf, Pariis, Helsingi) ja viidsesti kunstnike loominguga hindamine. Vähe teame ka meie rahvusliku kunsti levikust ja retseptsioonist. Kõiki neid ülesandeid suudame ilmselt lahendada koostöös loomeliitudega. Tuleb märkida mahajäämust muusikaajaloo vallas.

Seni puudub meil Eesti kultuuriajaloo terviklik käsitlus. Me pole osanud ega suutnud piisavalt näidata ei edasiminekut ega puudujääke meie rahva kultuuri arengus. Veel on palju teisi uurimissuundi, mida ei saa enam kuidagi ignoreerida. On ju lausa kummaline, et meil pole detailsemalt ja piisavamalt uuritud ei merenduse ega laevanduse ajalugu. Kahtlemata on vaja olukorras, kus Eesti ühiskond on tugevasti urbaniseerunud, uurida linnade, sotsiaal- ning rahvusvahemuste ajalugu. Tuleks arutada, kas Eestis töötavad ajaloolased saaksid kaasa aidata ka väliseestlaste ajaloo, emigratsiooni uurimisele. Ajaloopildi adekvaatsuse ja täiuslikkuse huvides on tingimata vaja uurida eri ajastute mentaliteeti. Teisest küljest on vaja uurida tehnika ja tehnoloogia ajalugu ning selle sotsiaalsed mõju.

Nõukogudemaa eri osades järk-järgult lõkkele löövad rahvustunded ja selle tagajärjel tekkinud rahvustevahelised vastasseisud on keskajal kiranduses peale esialgselt lahmivat kriitikat ja la "Appi, moid, rõõvataksel" jõudnud nüüd ka teoreetiliste üldistusteni. Üheks selliseks on ajakirjas "Novoe Vremja" nr. 22 ilmunud sotsioloog Ksenja Mjaja ja majandusteadlase Pjotr Gontšarovi artikkel "Lavlin langeb". Kui Mati Hint oma artiklis "Rahvusküsimust meil ja Moskvas" ("Vikerkaar" 1989. nr. 4 ja nr. 5) vastandab eestlaste arenenud rahvustunde impeeriumimõtetesile, siis kõnesoleva artikkel ongi suurepärase näide impeeriumimõtetest. Autorid ei josta ühtegi rahvust teisest kõrgemale ja keeleküsimust ei puuduta nad üldse. Arvan, et moskvalaste jaoks ei olegi see, mis keeles Eestis või Armeenias omavahel kõneldakse, eriti oluline (moskvalastega räägitakse nii siin kui seal mõistagi vene keeles). Neid huvitavad sootuks teised probleemid, ja nimelt impeeriumi tervikklikkusega seotuvad. Autorite meel on Nõukogude impeerium, olenemata sellest, mis moel ta kunagi tekkis ja kui kirju ta rahvuste poolest ka ei oleks, tänane reaalsus ja selle lahtilõhkumine ei tooks midagi head. Nad põhendavad ka seda, miks. Kõigepealt ei olevat Nõukogudemaal rahvuslikult homogeeniseid piirkondi: "Moldaaviast elavad ju ba aastasada üksteistega kõrvuti moldaavilased, ukrainlased, poolakad, juudid, venelased, mustlased... gagaussid, bulgaarlased... — — —. Krimmi poolsaarel on elanud tatarlased, kimmerlased, sküütid, kreeklased, slaavlased. XIV—XV sajandil tatarlased. Mari ANSV's elasid kasaarid, kaama bakaarid. XVI sajandil tulid siia venelased. Ja nii võib lugeda lõpmatult kaua, sest meile tohtul maal ei ole piirkonda, kus läbi aegade ja praegu elaks ainult üks rahvus. Lisaks on tormiline urbaniseerimine viinud selliste rahvuste segamiseni, et paljudes piirkondades elab põlis-

rahvusest elanikke vähem kui
uusasukaid.»

Samas ei peeta endiste etniliste olukordade taastamist mõttekaks: «Rahvusdemokraatide loogika kohaselt peaksid Austraaliast lahkuma kõik Euroopa päritoluga asukad, sest need ilmusid siia alles XIX sajandil».

Rahvuslusest ei olevat praegu mingit kasu. «Uute rahvuslike liikumiste käigus rahvustevaheline koostöö muutub kiiresti rahvustevaheliseks võitluseks ja võitlusevõidaks. Sellistele võitlusevõidudele ei ole omasid ei demokraatia normid ega ka ülemäärane hoolitsus oma tegude huimanõuete tagajärgede pärast. Sellest räägivad ühiskonna poolt hüljatud Kaukaasia põgenikud, ehkki selle häda ulatus on juba ammu võtnud üleilulise ulatu-

Seejärel tõestatakse Aserbaidžaanil ja Armeenia näidete varal, kui kole asi marurahvuslus on. Kahepoolne pagulasvoog, kutsu- ja mõlemapoolne surve on olnud üpris lõhker. «Pögenikelt vägivaldselt äravõetud varanduse kogumaksumus Aserbaidžaanil ja Armeenia NSV-s kokku ulatub eksperte hinnanguil kuni 3,4 miljardi rublani. Kuid sellega pögenike hädad ei lõpe; uude elukohas tuleb neil teha suuri kulu- tusi, milleks nad valmis ei ole.»

Pärast lühütleavaardat Moldaavia

rühvussuhetest keskendub autorite tähelepanek Baltimaades aselisedvatele protsessidele. Artiklis kirjeldatakse Baltimaade sisesseatud ustupiranguid («Balti vabariikide ja ülejäänud riigi vahel kehtivad juba nähtamatud ja kaardil märklmata, kuid täiesti reaalsed tollibariärid»), 1988. a. septembris «Riias korraldatud rahvarinnet (autoritel «rahvusdemokraatide») nõupidamisest ja seal vastuvõetud dokumentidest, massiteabevahendites loodavasi «emaletõukava vene migrandi» image'ist. Ärevaks teeb autoreid EKP KK sekretäri Mikki Titma seltsukoht, mida tutvustatakse järgneva lõiguna: «Me ei sunni kedagi hakkama ENSV kodanikeks. Osa siia elama asunud võib lureda oma viibimist siin ajuti seks... Ohe rahva poliisel maal ei saa kõigil rahvali oia võrd sed õigusi. Võrdsed õigused on inimeste kul indiviidide vahel» kodanike õigused on kõigil võrdsed, kuid rahvuse õigused – see on midagi muud.»

Autorid toovad ära ühe musta stsenaariumi. Kui kõik nii edasi läheb, nagu Baltimaade rahvaste rinded soovivad, siis «Eestist võib Vene NFSV territooriumile valgu da umbes pool miljonit põgenikku (ja vaatamatu põhiolemuselt ta sakaalukale vaatenurgale reedavad mõned sõnad nagu «põgenikud» ja «ostrakism», et nemad

ki näivat uskuvat Baltimaadel vene-
laste ahmistamis – J. O.). Nen-
de inimeste töö läbi on Eestis
loodud elukeskkond (sotsiaalne,
majanduslik, varanduslik), mille
väärtust võib hinnata kümnete
miljonite rublaade ning mida ei
saa kompenseerida mitte mingis
vormis. Venekeelse elanikkonna
asumisladeks saaksid sel juhul
Leningrad, Leningradi oblast,
Pihkva oblast, Novgorodi oblast,
ja Valgevene põharajoonid, kus
kiiresti kujundatakse välja vas-
tuteemend. Draama järgmiseks
vaatuseks oleks välistatu kom-
munikatsioonide katkemine nen-
de regioonide vahel).

Mida siis tähendab? Autoriteet kiitakse peab ütlema, et nad ei anna mingild retsepte, kuidas rahvustevahelisi suhteid Nõukogude Liidus parandada. Küllap ei suutnud nad imperiumimõtlemist demokraatiast rahvussuhte pinnal kuidagi kokku vilia. Seetõttu lõpetavad nad oma artikli üpris huvitavalt: «Ilmselt tuleks meil mõelda põgenikele abi andmise üldilidulisele programmele, kuna see protsess näitab kasvatundist, et ning arvavad ka geograafiliselt. [...] Hädavaajalik on õigeaegne ja täpne informatsioon rahvustevahelise pinge kollektist. Olukord Kaukaasias, Moldaavias, Balti vabariikides nõuab nii riigi kui ka üldsuse tähelepanu. Tuleb kindlustada õiguskaitske. Konfliktsetes piirkondades elavatele ebastabiilsetele [...] O.] etnilistele gruppidele, keda võib ähvardada nii diskrimineerimine kui ka otsene vägivald. Igauks neist sõltumata, oma rahvuslikust päritolust, on Nõukogude Liidu kodanik, ning sellepärast on neil õigus oma kodanikuõiguste riiklikele garantidele.»

Nagu sünnisündus nüüd ka Fer-

Nagu sünninud muud ka fer-
ganas näitsid, on autorite tähe-
lepanekutes mõndagi terast. Kas
aga pole impeeriumimõlemise
peamine häda just selles, et ta
kõiki ja kõike, ka rahvuslikke
kombeid ühe moodupuuga mõi-
dab. Ja mis meie häda — paraku
ei ole see moodupuud ka mitte eu-
roopalik.

JAAK OLEP

sustab ENSV Riiklik Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee järgmiselt:

I preemia — 3000 rbl.,
II preemia — 2000 rbl.,
III preemia — 1000 rbl.

Züriil on õigus üldsusmää püres preemiaid ümber jagada.

Lisateavet ökoloogia ja keskkonnakaitse õpikule esitavate nõuete ning ökoloogia ja keskkonnakaitse programmi kohta saab ENSV Oppe- ja Metoodikakabinetist Tallinn, Tõnismägi 11, telefon 68 28 74, A. Kari).

ENSV Riiklik Hariduskomitee
ENSV Riiklik Looduskaitse
ja Metsamajanduse Komitee

jas eksemplaris ENSV Hariduskomitee Õppe- ja Metoodikabinetile.

Käskikiri esitatakse eesti keeles, autorite nimedeta, märgusõna tüütiltelehel. Käskikiri peab olema masinakirjas (standardkiri) kaheintervalliliste vahedega standardmõõdus lehe ühel küljel (28–30 rida leheküljele, 58–60 rähemärki ühes reas). Üks au-

toripooen võrdub nitvliisi 22
trükkitud lehekülje või 300 cm
ilustratsiooniga. Koos õpiku kä
sikirjaga esitavad kollektiivi
liikmed suletud ja märgusõnaga
varustatud ümbrikus enda koh
ta järgmised andmed: perekon
na-, ees- ja isanimi, teaduslik
kraad ja nimetus, eriala, töö
koht, aadress.

Eesti NSV Riiklik Hariduskomitee ja Eesti NSV Riiklik Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee kuulutavad välja üldhariduskooli XI klassi ökoloogia ja keskkonnakaitse õpiku konkursi.

Võistlused on kutsutud osa võtma pedagoogika- ja loodusteadlased, õpetajad ja teiste elu-ala eesindajad, kellele on kal- lis Eestinnäe looduse ja rahva tulevik.

Õpiku koostamisel on aluseks programmi projekt, mida auto- ri võivad parandada ja täien- dada. Käskliri mahuga kuni 12 pp. (incl. illustreatsioonid) tuleb saata 15. juuniks 1990. a. pe- r...

ÕNNITLEME

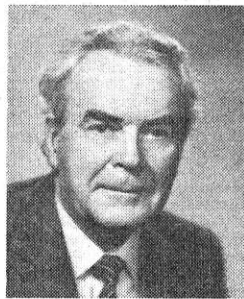
RUDOLF PALM,

ERSO kauaaegne kontsertmeister. Sai 21. juunil 85-aastaseks.

HARALD JOASOON,

kirjastustöötaja ja tõlkija. Saab 2. juulil 80-aastaseks.

OTTO ROOTS,

populaarsete laulutekstide autor, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane. Sai 29. juunil 75-aastaseks.

ASTA BLUMENFELD,

kauaaegne kirjastustöötaja, end. ENE mitme teadusliku toimetuse juhataja, tõlkija. Saab 3. juulil 75-aastaseks.

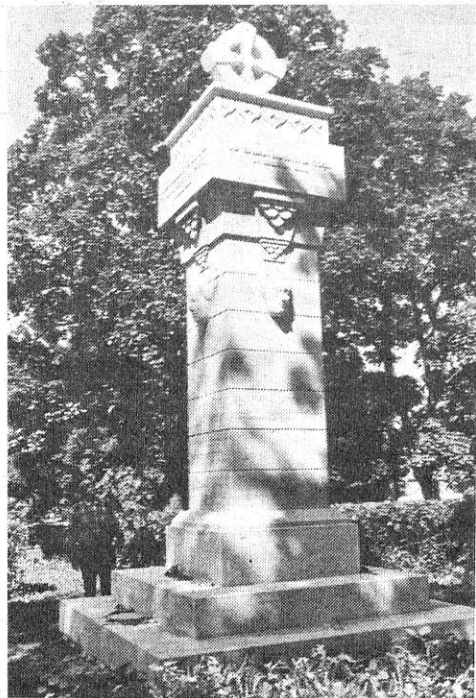
ÜLO LUMISTE,

TÜ algebra ja geomeetria kateedri juhataja, professor, Eesti Matemaatika Seltsi esimees, Eesti NSV teeneline teadlane. Saab täna 60-aastaseks.

ELGA AINSALU,

Nuia Lastemuusikakooli kauaaegne direktor. Saab 6. juulil 60-aastaseks.

Pidulikke, pühalikke hetki

oli möödunud nädalavahetusel paljudes kohtades üle kogu Eestimaa. Peale monumenti Tahkurannas taasavati Vabadussõjale pühendatud mälestusmärke ja vabadussambad Harju-Jaanis, Simunas, Rāpinas, Pärnu-Jaagupis, Jõelähtmel, Märjamaal. Pildil vasakul: taasavatud vabadussam-

mas Rapla kiriku aias (originaalsamba autor oli Jaan Koort, rekonstruktsiooni eest kandsid hoolt skulptorid Tõnu Maarand ja Ants Viitmaa). Paremalt: Aidu Võidulähter Jõgeva rajoonis.

ARVO KULDKEPI ja MIHKEL VANARI fotod

«BALTICA '89» PROGRAMM

HÕIMUPÄEV, 4. juuli		14	Väljasõidud Eestimaa folklooripidudele
10.30—12.30	Hommikupoolik Vabaõhumuuseumis	17—19	Eesti lasterühmade kontserdid Tallinna vanalinna vabaõhulavadel
12	Näituse «Soomeugrilaste rahvakunst» avamine Eesti Näituse peapaviljonis	19	Simman Raekoja platsil
21.30—24	Hõimuõhtu Purjespordikeskuses		
AVAPÄEV, 5. juuli			MAAPÄEV, 8. juuli
15	Rongkäik		Folklooripeod Eestimaal:
15.30—17.45	Festivali pidulik avamine ja kontsert Raekoja platsil		* Viru säru
18—20	Kontserdid Tallinna vanalinna vabaõhulavadel		* Viljandimaa virred
22	Simman Purjespordikeskuses		* Setu leelopäev
			* Saaremaa suvesimman
			* Pärnumaa pirand
			* Jõgeva kiigepidu
			* Kohtla-Järve suvesubrik
			Eesti rühmade esinemised Tallinna vanalinna vabaõhulavadel
			Simman Raekoja platsil
LINNAPÄEV, 6. juuli			LÕPUPÄEV, 9. juuli
10—13	Kontserdid Tallinna vanalinna vabaõhulavadel		Soome-ugri rühmade kontsert Harju mäel
18—21	Suur festivalikontsert «Baltica '89» Tallinna linnahallis	11	Eesti rühmade esinemised Vanalinna Muusikamajas ja Matkamajas
22.30	Simman Purjespordikeskuses	12	Rongkäik
			Lõppkontsert Kadrioru staadionil
			Lõpuõhtu «Kalevi» spordihallis
LASTEPÄEV, 7. juuli			
10—11	Kontsert-jumalateenistus Jaani kirikus	14.30 16 21.30	

Kirjastuskooperatiivis «KUPAR»

«Kupra» juunikuu üldkoosolek otsustas annetada Eesti Humanitaarinstituudile 7000 rubla, toetada Halliste kiriku taastajaid 1000

rublaga ja vepsa lugemiku koostajat Marje Joalaidi 1000 rublaga. Veel otsustati abistada Hugo Treffneri Gümnaasiumi (Tartu l

keskkooli) õpilaste kirjandus-almanahhi väljaandmisel.
HANS LUIK,
«Kupra» aseesimees

ENSU RIIKLIK FILHARMOONIA

RAEKOJA SAAL: reedel, 30. VI kl. 19.30 esineb Arvo Leibur (viul), klaveril Lauri Väinmaa; teisip., 4. VII kl. 19.30 esineb Rita Kinka (klaver, Jugoslaavia); reedel, 7. VII kl. 14 esinevad Matti Helin (flööt) ja Jussi Siirala (klaver, Soome), kavas Bach, Mozart, Tulou, Fauré, Roussel, Fukushima, Kaski.

NIGULISTE: laup., 1. VII ja pühap., 9. VII kl. 11.30 muuseumi muusikatund, esineb Rolf Uusväli (orel), kavas Bach, Stanley, Haydn, Bach; pühap., 2. VII kl. 11.30 muuseumi muusikatund, esineb Kari Jussila (orel, Soome), kavas Bach, Viitla, Englund, Linjama, Pärt.

PUHAVAIMU KIRIK: pühap., 2. VII kl. 18 esineb Ostrobothnia kammerorkester (Soome, Kokkola), solist Jari Valo (viul), dirigent Juha Kangas, kavas Eller, Bach, Haydn, Nordgren, pääsmed müügil Filharmoonia kassas.

JAANI KIRIK: reedel, 7. VII kl. 20 G. F. Händeli «Messias» II

ja III osa, esitavad Filharmoonia kammerorkester, solistid Anne-Liis Treimann (sopran), Marje Tralla (alt), Toivo Kivi (tenor), Tarmo Sild (bass), dirigent Tõnu Kaljuste, pääsmed müügil Filharmoonia kassas.

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAAL: reedel, 30. VI kl. 18 «roheline» ja looduskaitsejate ühised käärad «...aga elu vajab elamist». Jätkuva kesk-konnagenotslidi ning läheneva ökokatastroofi pärast valutavad südant nimekad teadlased, looduskaitjad, poliitikud, kunstnikud. Töötab «kõnekoda», mikrofon on kõigi päralt; neljap., 6. VII kl. 18 rahvusvahelise folkloorifestivali «Baltica '89» kontsert.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 9—19. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo peatus). Eksamatsioonide tellimine tel. 59 98 55.

TÄNUAVALDUSED

Täna südamest kõiki, kellel ma meeles olin.

Ralf Parve

Kõigest südamest tulev tänuavaldus valitsuskomisjonile, veteranidele, sõpradele ja paljudele kollektiividele kodu- ja välismaal, kes osalesid EDUARD PÄLLI viimasele teekonnale saamises või toetasid meid ränga kaotuse puhul trükitõlkes ja telegrammides.

Eugen Päll ja kõik teised omaksed

ÕNNITLEME

INES ARU,

«Vanalinna Stuudio» näitleja, Eesti NSV teeneline kunstnik. Saab 1. juulil 50-aastaseks.

JURIS ZIGURS,

«Estonia» teatri peanäitejuhi abi, endine balletitartist. Saab 1. juulil 50-aastaseks.

ENN KREEM,

APN-i Eesti osakonna juhataja. Saab 2. juulil 50-aastaseks.

AUTASUSTAMISI

- Kauaaegse aktiivse ja tulemusliku töö eest looduse ja keskkonna kaitsmisel andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium ajakirja «Eesti Loodus» toimetuse osakonnajuhatajale Ann Marvetile ja Eesti NSV Riikliku Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee Looduskaitse Peavalitsuse peaspetsialistile Veljo Rannikule TEENELISE LOODUSKAITSJA aunimetuse.
- Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee aukirja pälvivad: — tõhusa kaasabi eest Põltsamaa lauluväljaku ehitamisel Lillevere kolhoosi insener Tiit Kulu; — seoses viiekümnenda sünnipäevaga ja kohusetundliku töö eest kirjastuse «Valgus» ENE peatoimetuse loodusteaduste teadusliku toimetuse vanemteadustoimetaja Helja Rauk; — tõhusa kaasabi eest Kassinurme linnuse korrastamisel Kaarepere Metsakaitsejaama direktor Kaupo Ilmet; — pikaajalise loomingulise töö eest ja viiekümnenda sünnipäeva puhul Rakvere Teatri direktor Rein Olmaru; — tulemusrikka töö eest ning seoses 25. tööaasta täitumisega muuseumi direktori ametikohal Eesti Riikliku Meremuuseumi direktor Ants Pärna; — tulemusrikka pedagoogilise töö eest noorsoo esteetilis-kasvatamisel Nuia Lastemuusikakooli direktor Elga Ainsalu.

Alates järgmisest numbrist kannab meie kultuurileht «Reede» nime.

Küsi ka ajalehekioskist «Reedet»!

EESTI KULTUURILEHT
REED

● Eesti NSV Olemnõukogu Presiidiumi istungil registreeriti, juhindudes Eesti NSV seadusest «Kohalike ühenduste kohta» Eesti Maaliidu ja Eesti Rohelise Liikumise põhikirji. Nüüdsest kuuluvad Maaliit ja Roheline Liikumine Eesti NSV poliitilisse süsteemi kõigi sellest tulenevate õiguste ja kohustustega.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Presiidiumi järjekorrald istungil otsustati ühe küsimusena registreerida Eesti Olemnõukogu istungil 26. aprillil 1989 vastu võetud Eesti Olemnõukomitee ja Eesti Olemnõukomitee põhikirji. Eesti Olemnõukomitee lubati vabariigis läbi viia loteriisid.

● 23. juunil otsustasid Tartu ja Tallinn koolilapsed Peetri kirikus viimast aastat ühiseid tegevusi, proovisid ja armastust poeetiliselt, proovisid ja armastust poeetiliselt, proovisid ja armastust poeetiliselt. Kes suri 19. juunil 82-aastasena. Pärast matusestustust suundus leinarongkäik Vana-Jaani surnuaiale. Saatjate hulgas olid Vladimir Beekman, Valmar Adams, Ain Kaalep, Hando Runnel, Lehte Hainsalu, Jaan Elart, Vaino Vähing jt. Viimast austust olid poeetiliselt tulnud avaldama Eesti NSV Olemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja Maia Leosk, EKP Keskkomitee ideoloogiasakonna juhataja Kalle Merusk, Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee esimees Jaak Kaarma jt. Sarga juures luuges Betti Alveri viimased värsed Viiru Härmi, Betti Alveri loomingulisele teele ja eluloost kõneles professor Karl Muru. Valusalt kõnelesid tema sõnad, et kunagi varem ei ole kokku tulnud nii palju Betti Alveri loominguga austajaid. Kõik, mis poeetilis loonud on, elab, kuni elab eesti rahvas.

● EKP Keskkomitee, Eesti NSV Olemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldavad 27. juunil Eesti NSV Olemnõukogu istungis Tallinn Toompeal vastuvõtu nädal, kes lõpetasid 1989. aastal keskkooli parimate tulemustega. Sõudamiskid avaldasid laulus ning head soovid pedagoogidele andis 139 kuldmedaliga ning enam kui 550 hõbemedaliga lõpetanud edasi ENSV Riikliku Hariduskomitee esimees Väino Rajangu. Tervistuskõne pidas Eesti NSV Olemnõukogu esimees Arnold Rüütel. Edu ja jõudu soovisid ELKNO Keskkomitee esimees sekretär Urmas Laanem ja ajakirja «Eesti Loodus» peatoimetaja Ants Paju. Kõik head tulemustega lõpetanud keskkoolinoored said Eesti NSV Riikliku Hariduskomitee tunnustusmedali.

● 21. juunil oli Eesti NSV Olemnõukogu Presiidiumi keeleakadeemias istung, mida juhatas komisjoni esimehe asetäitja Enn Põldroos. Istungil arutati eesti keele õppijate õpikute ja muude õppevahendite väljaandmist ning eesti keele õpetamist televisiooni kaudu. Komisjoni istungil kuulati Postiside ja Ajakirjanduse Levitamise Peavalitsuse ülesandeid Eesti NSV keeleseadusega. Komisjoni istungil arutati läbi «Juhend Eesti NSV riigikeele oskuse nõuetekandamisest». Istungil võttis osa Eesti NSV Kultuurikomitee esimees Jaak Kaarma.

● Eelmisel nädalal toimunud Eesti NSV Hariduskomitee istungil tehti teatavaks, et nüüdsest on meil taas Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool ja Tallinna Konservatoorium. On ka Skautide Malev.

● 22. juunil oli Kuressaare saarlaste ühisfoorum «Saaremaa on alati mu kodu». Arutati, mida oleks vaja kodukandi heaks teha lähemas ja kaugemas tulevikus. Kohalikus kultuurimajas kõnelesid ja vastasid kodu- ja välissaarlaste küsimustele Eesti president Arnold Rüütel, peaministri esimene asetäitja Ain Soidla, maavanem Ants

Tammleht, Moskvas olnud rahvasaadikute kongressi delegaat Peeter Jalaas, eestluse aktivistid Torontost Robert Kreem ja Arvi Raudoja ning rajooni parteijuhte Veli Varik.

● 21. juunil toimus Riias Läti Eesti Seltsi majas Jakob Hurdale pühendatud «Riia rahvaluulepäev», mille valmistasid ette eelpool nimetatud selts koos Emakeele Seltsiga. Kõneldi Läti maa pealinna sidemetest Eestimaaga sajandivahetusel, mil Riia oli tunnustatud kultuurikeskus. Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule sektori töötajad Pille Kipper, Sirle Pent, Veera Pino, Kadri Peedo rääkisid J. Hurda tegevusest rahvaluule kogujana ja kogumistöö juhina, samuti tema tegevusest Riia linnas. Tõnu Karma võttis sõna teemal «Kristjanis Barons ja Eesti», Eesti Rahva Muuseumi peavarahoidja Evi Astel kõneles muuseumi 80 aastast.

● 12.–16. juunini peeti Helsingis (Hannasari) 16. rahvusvaheline süsteemse lingvistika kongress. Sellele eelnes 10. Soome lingvistide suvekool samal teemal Jyväskylä Ülikoolis. Eestist (ja kogu Liitu) esindas mõlemal üritusel Heino Liiv ettekandega keele sünergeetika, mis oli valminud koostöös prof. J. Tuldavaaga.

● Eestis viibis ja andis kolm kontserti, kaks Saaremaal ja ühe Tallinnas Niguliste kirikus Põhja-Itaalia Trentino meeskoor «Maddalene». Koor kooriga oli meil külas ka nimetatud provintsi koorijuhingu president, Euroopa Kooriliidu sekretär Giorgio Gogoli.

● 19. juunil oli koos «Pioneer» jutuvõistluse žürii, kuhu kuulusid Jaan Rannap, Lembit Rattus, Vello Neemoja, Mario Kivistik ja Kalle Muuli. I preemia (200 rbl.) vääriliseks tunnustati Vaapo Vaheri võistlusjutt «Rong». II preemia (150 rbl.) pälvis Harry Tamm-salu «Nimetu». III preemia (100 rbl.) Inge Triikeli «Igav liiv ja tühi väli» ning ergutuspreemia (50 rbl.) Henno Käo «Maarjajõe kirs». Heino Väli «Hiiglane ja härjapõlvilased» ja Mati Niine «Jussike». Kaheksa võistlusjuttu autorile Harry Tammسالuse otsustati anda eripreemia (50 rbl.) paeluvate mälestuskildude kirjanikuks eest.

● Kolmas Viru säre peetakse 7. ja 8. juulil Põltsk. 7. juulil avatakse pidustused kell 21 rauaaias. Sellele järgneb lõkkeplatsil regilaulude ja laululõngade õhtu Lahemaa rahvamuusikute eestvedamisel. 8. juulil kell 11 algavad pidustused pargilauludega. Kontserte jätkub Põltsk. pargi nelja punkti. Lisaks on väljas näitus, kulla tulevad nii sepad kui ka korvpallurid. Ohtekokku on säre nimistus 25 kollektiivi. Viru säre osalevad ka rahvusvahelise festivali «Baltica» külalised.

● NSV Liidu Siseministeeriumi Akadeemia erialanõukogu ees Moskvas kaitses dissertatsiooni «Alaerialiste õiguskirjanduse elupaanide psühholoogiline iseloomustus» Tartu Ülikooli kaitumishälvete sotsioloogia labori teadur Jüri Saar. Ta tunnustati ühel häälel psühholoogikandidaadi kraadi vääriliseks.

● Tartut külastas ja pidas läbirääkimisi kahe sõpruslinna kultuurisuhete asjus neljalikmeline Uppsala linna esindus: kultuuriselt Frans-Olaf Brunnzell, kultuuriselt Lisen Hesser, Uppsala lään muusikaala juhataja Kjell Söderqvist ja kultuuriteemadest fotograaf Bo Gyllander. Rootsi külalised said osa Tartu mälestuslaulupeost, viibisid Lõuna-Eestis, olid valmistatud Taevaskojast.

● Rapla rajooni Kaiu kolhoosi mail olid paar nädalat suvelaagris noored graafikud Eestist, Lätist, Moskvast, Armeenist ja Soomest. Jaanilaupeval oli Kaiu jaanilaua, kus näitusmüügil olid ka kunstnike vastvalminud tööd.

● Pärnu Koduloomuuseumis on 2. juulil Pärnu kunstnike tööde väljapanek.

REEDIST REEDEN

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on vaadata püsiekspositsioon «Eesti kunst» ja näitus «Pallase» koolikond Eesti kunstis (maal, skulptuur, graafika).

KUNSTIHÖONES (Vabaduse väljak 8) Schleswig-Holsteini kunstinäitus.

KUNSTISALONGIS (Vabaduse väljak 6) Mare Mikofi ja Jüri Arraku tööde näitus 2. juulil viimast päeva.

DRAAKONI GALERIS (Pikk tn. 18) Kohtla-Järve kunstnike tööde näitusmüük.

TEATRI JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on näitus «August Puist 100» (seoses rahvusvahelise folkloorifestiivaliga «Baltica 89»).

TARBKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) Aino Alamaa personaalnäitus.

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata püsiekspositsioon «Tallinn XVIII ja XIX sajandil», näitused «Fajanss ja portselan», «Kalendrid muuseumi» ja «rakkoedest», «Eestlased Kanadas».

KIEK IN DE KOKIS (Komandandi tn. 1) Soome fotograafi Reijo Porkka fotonäitus «Soomemaa ja soomlased», Meelis Lõki fotonäitus «Murelikud maastikud».

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) Tallinna 49. keskkooli õpilaste tööde näitus ja Oktoobri raj, koolidevahelise

oppekeskuse tekstiileriala õpilastööde näitus.

TARTU RIIGLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Valkraavi tn. 14) Tartu kujutava kunsti kevadenäitus 3. juulil viimast päeva.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) vabariiklik akvarellinäitus.

KIVISILLA PILDIGALERIS (Tartu, Reekoja pl. 18) püsiekspositsioon «Tartu maal».

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, Viide tn. 2) prof. Anton Starkopfi 100. sünniaastapäeva tähistav ekspositsioon.

O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 38) on püsinäitus O. Lutsu elust ja loomingust.

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus «Rahvakultuuri varamu 80 aastat».

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriluse, Koidula tn. 12a) nuku näitus, autor Tarja Kareli Soomest (Kotka).

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) Naima Uustalu keraamika näitus. Ekskursioonid tel. 44 58 38.

RIIKLIK KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») näitus «Õlime muuseumis» ja Peet Areni maalide näitus.

KINOMAJAS Uus tn. 3) Mare Raidma kostüümpildid.

GALERII «ERF-DECO» (Koidula tn. 11) kuni 10. juulini Epp-Maria Kokamäe akvarellide näitusmüük. Lahti esmaspäevast neljapäevani kl. 16–20.

TA RAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) Eesti TA Raamatukogule Rootsis elavate eestlaste poolt aprillis 1989 kingitud eesti- ja võõrkeelse kirjanduse näitus. Avatud kl. 9–21.

LILLEPÄVLJONIS on avatud Leedu skulptuuride näitus. Lah- ti kl. 11–19.

Cezar Petrescu. PIMENEMINE.

Rumeenia Rahvavabariigi teeneline kirjanik, kõrgema kirjanduspreemia laureaat Cezar Petrescu (1892–1961) on väljapaistvamaid kriitilisi realistliku rumeenia kirjanduses. Võimeka sõnameistrina on tema sulest ligemale neljakümne aasta jooksul ilmunud üle pool sajatu teose. Tuntuim neist on 1927. aastal trükitud näinud romaani «Pimenemine», mis annab värvika pildi Rumeenia ühiskonnas ajavahemikus 1916–1925 toimunud muudatustest. Teost kõrvaltatakse põhjendatult niisuguste maailmakuulsate sõjavastaste romaaniidega nagu Hemingway «Hüvasti, relvad» ja Remarque'i «Läänerindel muutuseta». Eesti keeles on seni C. Petrescu loomingust ilmunud ainult väike jutustuste valik «Dacia fe-

lix» (LR). Rumeenia keelest tõlkinud Natalie Alver, saatesõna kirjutanud E. Puskar, kunstiliselt kujundanud Benjamin Vassermann. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 14 000. 496 lk., hind 3.20 rbl.

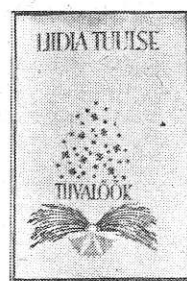
Stanislaw Lem. SOLARIS. EEDEN.

Sarja «Põnevik» järjekorras kõi- de sisaldab poola kirjaniku Stanislaw Lemi (sünd. 1921) kaks ulmeromaani: «Solaris» ja «Eeden». Esimene on põhendatud inimeste kohtumisele Maast erineva mõistusliku eluvormiga. Teise romaani tegelased satuvad tähe- laeva avaril järrel Eedeni- nimelisele planeedile, kus nad kohtuvad mõistustlike olevuste- ga. Inimestele on olevuste elu mõistmata ning see viib kokkupõrkeni. Poola keelest tõlkinud Aarne Puu, illustreerinud ja sarja kujundanud Andres Tali. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 50 000. 352 lk. Hind 3 rbl.

Liidia Tuulse. TIIVALDÜK. Luulet 1963–1983.

Väliseesti luuletaja valikko- mun on koostatud Rootsis il- mumud Tiivalkaamatute «Liiv ja lumi» ning «Linde pihlaka võrast» põhjal.

PARALEJÕUDJA

Vabastad end rõhuvast rüüst.

Astud murule kitsastest kingadest. Kodukummel, kuuekannus.

Oled unustanud pika teekonna.

Raba, kuhu vajusid, metsa, kuhu eksisid, lauka, kuhu ähvardasid uppuda.

Kirill Topalov. OLE SA ÖNNISTATUD.

«Loomingu Raamatukogu» nr. 18/19 (1638/1639). Bulgaaria kirjaniku Kiril Topalovi (sünd. 1943) populaarsem teos on «Ole sa õnnistatud», mis täna on tõlgitud paljudesse keeltesse ja vormunud filmiks, näiden- diks ning monolavastuseks. Oma jutustust iseloomustades mainib autor, et meie suhtu- mine emadesse on paradok- saalne. Kõik on ühel nõul, et emakssaamine on naise püha kohus, et me ülistame ema,

Siin, täna, sel hetkel oled parallejõudja. Kujundanud ja illustreerinud Milvi Torim. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 10 000. 72 lk. Hind 50 kop.

hoolitsema tema eest jne. Sama aga suhtume kõigist riik- lise dokumentidest hoolima- ta vallamadesse ikka veel kui allakäinud naistesse ja nende lastesse kui ebaseadus- lisesse, unustades, et kõik inimesed sünnivad ilma ai- nut ühe seaduse, looduse seaduse järgi. Bulgaaria kee- lest tõlkinud ja järelsõna kir- jutanud Mare Saks-Zaneva. Kirjastus «Perioodika», Trüki- arv 23 000. 88 lk. Hind 40 kop.

Mati Kuntro. PÄEVAD JA UNISTUSED.

1955. aastal Virumaal sün- dinud autori raamat sisaldab juttu ja novelli «Unistused ja kummitus», «Armastuse ausammas», «Tädi Elise», «Ho- buste kadumine», «Pihtimus Praxitelesele». Nende ühenda-

Leelo Tungal. KRISTIINA. SEE KESKMIINE.

Keskmiisele koolileale mõel- dud raamat kõneleb humo- ristlikus toonis kolmelapselise pere igapäevast muredest ja rõõmudest. Et maailma on vaadatud keskmise õe, kuue- aastase Kristiina silmade kau- du, siis on jutustuses esiko- hal tema probleemid. Illust- reerinud Kersti Haarde. Kir- jastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 52 000. 96 lk. Hind 35 kop.

Дармап Нормет. ЗАСЫПАЙКА, МАТТИ И ТУПС.

Dagmar Normeti lasteraa- matu «Une-Mati, päris-Mati ja Tups» on vene keelele tõlki- nud Irina ja Vitali Belobrov-

Ilmar Sarg. OLEMERE.

Nooremale koolileale mõel- dud värsiraamatu on illust- reerinud Lea Mallin. Kirjastus

«VIKERKAAR» nr. 6.

Traditsiooniline intervjuu on seekord Kulno Süvalepa- ga (vahendanud Viljo Sald- re). Fotolehekülgedega «Päi- kesepoisid» märgitakse Jüri Järveti ja Eino Baskini juu- belit, ringkõnitsusele «Teatri- probleem 1989» vastavad Peeter Tooma, Jaak Villi, Raivo Trass ja Heino Mandri.

Järgmisena on antud vestus ungari dramaturgi György Spiröga («Teater ei ole mõel- dav ilma näitleja ja publiku- ta», ungari keelest tõlkinud Edvin Hiedel). Teatriosa lõpe- tab Väino Vähing hinnangute- ga «Tootudrukute» lavastusele Noorsooteatris ja «Palkoni- draamateatris. Muusikavee- guel loome Avo Hirvesoo kirjutist «Kuningriigi uuteks alamateks», milles tehakse juttu sõjapäevadele Rootsi põ- genenud lava- ja muusikaini- mestest, ning Riho Pätsi 90. sünniaastapäeva puhul ühte masendavat lõiku helilooja eluteest, nimelt vangla-aas- taid 1950–1955 (järgnema jääva kirjaniku on kokku seadnud Helju Tautk). Filmi-

Juhan Lepasaar. LAANE-TEEDEL.

Alutaguse laas on meie metsade seas kõige ürgsema ilmaga. Selle kandi loodusest, metsaelanikest ning metsata- lude elanikest pajatab hea loodustundja, kohalik elanik Juhan Lepasaar. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 30 000. 144 lk. Hind 90 kop.

«TERAS». Meenutusi tehase esimestest neljast aastaküm- nest. Koostanud Eli Kaldma, kujundanud Kersti Tormis, fotod: Ants Kaldma. Katse- Mehaanikatehase «Teras» väljaanne. Kirjastus «Val- gus», 1988. Trükitud 2500 eks. 80 lk. Hind 35 kop. Tel- litud.

MEIE AED.

Pildiviik on mõeldud abi- vahendiks eeskätt algklasside loodusõpetuse tundides, sa- muti saab viihikut edukalt kas-utada ka koolieelses eas las- tele (nii lasteaias kui kodus) taimede ja loomade tutvusta- miseks. 2. trükk. Koostanud I. Riisalo, joonistanud L. Sin- jukajeva. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 70 000. 48 lk. Hind 60 kop.

«KOGUJA» ERKI kuukiri 2–3.

Arvult teigest numbrist loe- me aastatel 1914–1934 Riigi Kunsttööstuskooli direktori Voldemar Pätsi artiklit «Ise- seisvuse manifest avaldame- ne. Päästekomitee tegevus 22.–24. veebruarini 1918». Uku Masingu «Kõnelust kunst- tist (käsikirjalist kogumi- kust «Kinnivaad» (1950)), veerge ERKI laendatud õppe- hoone ideekavandite arhitek- tuurivõistlusest, muljed poo- la kunstniku Wladyslaw Ha- siori näitusel (Aime Hansen, Raivo Kelomees) jm. Teemal «Parasotsialism» kirjutab R. Kelomees, teemal «Arhitekt ja haridus» võtab sõna Jüri Soolep, ümberkorralduste üle institutsiooni mõtiskleb Ene Grauberg, toimetuse küsimus- tide vastab metallikunstnik Lilian Linnaks. Trükiarv 1000. Hind 50 kop.

Talvi Märja. JUHTIDE KOOS- TÖÖ JA KOOSJUHTIMINE.

Koostöötreeningu meetodilisi materjale. Kaas: L. Krusta, E. Vilde nim. Tallinna Peda- googilise Instituudi väljaan- ne, 1989. Tiraaž 500. 168 lk. Hind 80 kop.

«RAAMATUKOGU». Metoodi- kat, informatsiooni. Mai 1989.

Väljaandes võtavad sõna Märk Kubo («Koidikul»), Kal- ju Oja («Eesti Rahvusraama- tukogu lugeja ja lugejanõu- dus»), Väime Kabur («Tagasi- vaateid»), Maret Sarv («Mee- nutusi»), Arvo Valtori («Elu- looliseid taustast») ja mitmed teised. Viimati mainitud au- tobiograafia, kirjutatud 1985. a., ei saanud tollal ilmumise- luba ja avaldati alles nüüd. Koostanud Ene Riet. Eesti Rahvusraamatukogu väljaan- ne. 90 lk. Hind 40 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 6.

26. juunil mõõdus 90 aas- tat Riho Pätsi sünnist. Sel puhul on koolimuusika veer- gudel toodud ped.-dr. Heino Rannapi kirjutis «Haruldane Päts». 56 lk. Hind 30 kop.

«EESTI NAINE» nr. 6.

Avaldab paarkümmend kir- jatükki, nende seas Asta Kil- tami jutujamist Tallinnas viibinud ülemailmse maine- ga keeleteadlase Ilse Lehist- ga. 32 lk. Hind 35 kop.

LÄBI FILMIOBJEKTIVI. 2.

II kvartal. Uus filmireper- tuaar. Reklam. Esilinastus. Koostanud M. Pohhomova, Vahendufirma «Meedium». Tekst eesti ja vene keeles. 20 lk. Tasuta.

osa sisaldab Tatjana Elmano- viti kõnele tüpoloogilise klassifitseerimise probleemi- dest, Georg Pärnapuult märk- mel muudatustest Eesti fil- mides 1940–1941 («Film pro- paganda teenistuses»), Tiina Lõki kirjutise Eesti rahvata- lise suundumustest jm. 90 lk. Hind 75 kop.

KUIDAS IVANOV KÄIS ASSAMBLEEL

Huvitav küll, aga meie tor-
milisel ajal kipuvad kõik
sündmused saama sümboli
tähtsuse. Niimoodi juhtus ka
mõni aeg tagasi, kui sümbool-
set nime kandev mees Ivanov
otsustas minna Balti assam-
bleele, kus kolm Baltikumi
rahvast otsustasid rääkida
iseendast. «Lähem õige ka»,
mõttes Ivanov, «äkki paisata-
se midagi puhvetisse.»

Asi läks aga untsu. Ei saa-
nud lihtne tulemees Ivanov
defitsiitset kompvekke, aplad
baltimaalased olid kõik nahka
pannud, tuvastades niimoodi
oma prioriteeti solvatud Iva-
novi ees. Ivanov sagis siia-
sinna, kompvekid olid aga na-
gu maa alla vajunud. Meele-
härmist pani ta isegi kõrvak-
lapid pähe, et kuulda, mida
need baltimaalased seal en-
dale lubavad? Kõrvaklappides
rääkisid ka tõlgid puhvetist —
baltimaalastel aga pole nende
probleemidega asja.

Sel ajal kui Ivanov mööda
puhveteid ringi jooksis, olid
baltimaalased lausa märatse-
ma hakanud. Kui Ivanov ju-
huslikult saali sisse astus, ei
uskunud ta oma kõrvu. Tuleb
välja, et nemad nagu asutak-
sid Liidust välja astuma. Iva-
nov läks lausa manru. Kuidas
on see võimalik, mõttes ta, et
kolm mingisugust rahvast võ-
tavad endale õiguse korralda-
da ise oma elu! Neil, näete,
olevat õigus enesemääramise-
le. Aga temalt, Ivanovilt, pole
ükski neist kolmest rahvast
küsinud, et mismoodi teie,
seltsimees Ivanov, suvatsete
meie elu seada? Et missugu-
seid korraldusi on oodata?

Võib öelda, et need kolm
Balti rahvast lausa sülitasid
Ivanovile näkku. Vähe sellest,
et nad talle kompvekke ei
andnud, nüüd plaanitsevad
lahku ka lüüa. Ei, otsustas
Ivanov, seda asja ma niimoo-
di ei jäta! Kirjutan sellest
korraldusest ajalehte. Ja
mõelge ometi, nii nagu ot-
sustas, nii ka tegi. Kirjutas
ajalehes «Sovetskaja Estonia»
kõigest, nagu oli. Alustas puh-
vetist ja lõpetas ajalooliste
analoogiatega Hitleri, Mussoli-
ni ja Staliniga. Sedamoodi,
et mingisugustel baltimaalas-
tel poleks enam nii mõnus
oma assambleele kokku tulla
ja ilma Ivanovita kompvek-
ke mugida.

**PETROV
SIDOROV**

P. S. Sümbolise tähenduse
saamiseks palume kõik meie
artiklis esinevad nimed luge-
da väljamõelduks.

P.
S.

O L G E M ETTENÄGELIKUD!

Ehkki on uutisaeg, ei to-
hiks me ka praegu unustada
vanu häid traditsioone. Ja ni-
melt seda, et ideekaaslastel
peaksid oma pühi ideid ja
võitlusvalmidust sümbolisee-
rivad monumentid oma kaitse
alla võtma. Ei või ial teada,
millal ekstremistid ERSP või
Muinsuskaitse Seltsist kätte-
maksuks «oma» monumentide
mahavõtmise eest midagi sa-
masugust ka nende kujudega
ei planeeri. Kui nii, siis võt-
kem üle vastaste sõjakavalus
ja peitkem monumentid kä-
be-kähku maa alla. Küll siis
hiljem, kui meie meestel võim
jälle käes, saab taas ülestõus-
mispühi pidada.

H. Leberechti Seltsi
Pelgulinna tugigrupp

NIAGARA PEETER

RAHVAS RÄÄGIB NÕUDE LIIDUST

lähenumist, aga järjepidevat na-
jarubriiki pole.»

(Lähemalt vt. «Aja Kirja» koh-
ta «Looming» nr. 10, 1988.)

Eesti õigekirjutus on üldi-
selt katsunud kohaneda tege-
likule hääldamisele. Ka maa-
de nimede suhtes. Üks laia-
tarbesõna, mis kirjavormis on

jäänud kaugele maha rahva-
keelest, on Nõukogude Liit.

Kuulates inimesi rääkimas,
kohtame vormi nõukogude ai-
nult üliformaalses stiilis. Ta-
valiselt on see aga midagi
kolme- või koguni kaheksilbi-
list: Nõukogude Liit, Nõugude
Liit, Nõugde Liit, Nõude Liit.
Varem või hiljem tuleb kirja-
viisil rahvakeelele järele jõu-
da, nagu laiatarbesõna puhul
kunagi. Akumulaatorist saab
aku (kuigi formaalses stiilis
ka pikem vorm jääb lubatuks),
transformaatorist trafo — ja
omnibuse asemel läheme bus-
sile (ja varsti pussile).

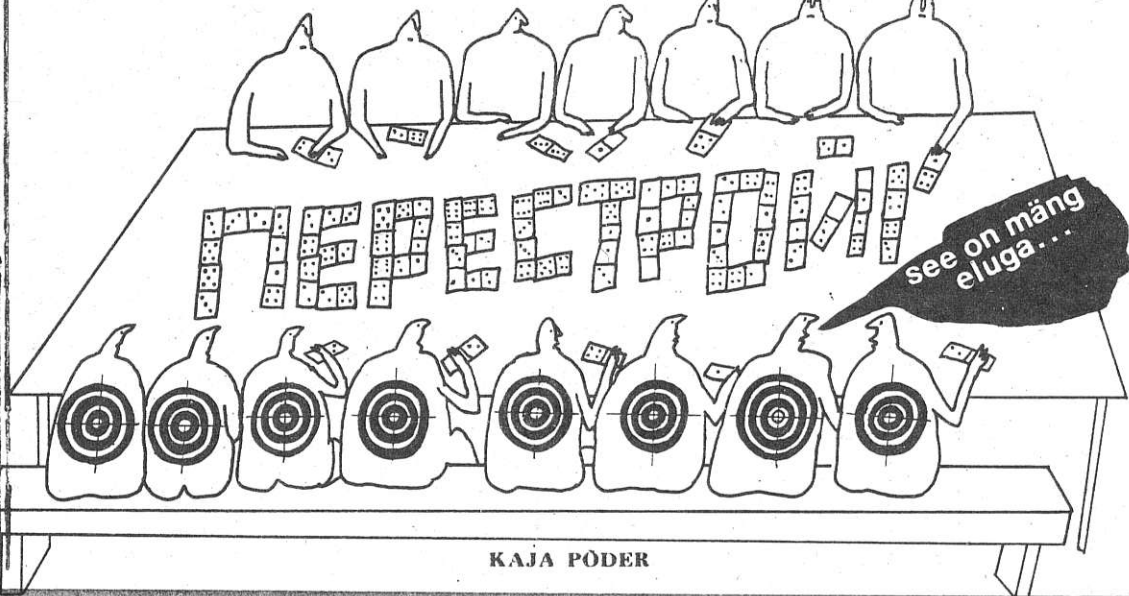
Praeguses rahvakeeles oleks
võib-olla Nõugude Liit ja
nõugude rahvas kesksed
hääldamisvormid, aga suund
veelgi lühema vormi poole on
ilmne. Et kirjakeelset vormi
(või lubatud paralleelvormi)
mitte mitu korda muuta, oleks
otstarbekas juba praegu luba-
da paralleelvorme Nõukogude
Liit ja Nõude Liit, nõukogude
ühiskond ja nõude ühiskond.

Pedantsed puristid võivad
muudugi väita, et rahvapära-
ne lühivorm tooks katumist
lauanõude või õiglusunõudega.
Rahvast aga ei häiri, et hääl-

damisel sama riistapuud võib
tarvitada nii teisele rinda tor-
kamiseks kui ka ühistranspor-
di. Võiks ju praeguse kirja-
viisi kallal kah närida, et see
toob nagu kaasa mingi mõtte-
ühenduse mõistega nõukogu,
mis kaasaegsete sotsmaade
osas kehtiks küll ainult Jugo-
slaavia (ja viimasel ajal ka
Poola) kohta, kui töölisnõuko-
gudest rääkida.

Lauanõudega vaevalt roh-
kem segimine tuleb kui
pussi ja bussi vahel (kuigi
bussiski võib pussitada, maha-
laskmisest kõnelemata). Aga
kõlaline kokkusattuvus sõnaga
nõue — nõude ei olegi nii ek-
sitav. On ju üheks põhiliseks
vaheks kapitalistlike maade ja
N. Liidu vahel see, et esimes-
tes toodang kipub ületama
nõuet, tuues majanduslikke
kriise, kuna aga nõude ühis-
konnas nõue on järjekindlalt
tarbekaupade toodangut üle-
tanud. (Muudugi mitte alati ja
igas asjas. Keegi pole täius-
lik.)

On selge, et öeldu kehtib
paljude teistegi sõnaühendite
kohta: Nõude Eesti, nõude in-
imesed, ja kas või nõude nõu-
ded nõude suhtes (s. t. nõu-
kogude nõudmised lauanõude
suhtes). Tihti aga tarvitame
kirjas hoopis lühendeid nagu
N. Liit, mida võib sama hästi
hääldada aktuslikult Nõukogu-
de Liit kui ka vabamalt Nõu-
de Liit.

TOIMETAJA ASETÄITJA
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: I. JAAMA, T.
KALLAS, J. KANGILASKI, K. KUISK, M. MI-
KIVER, T. MATTISEN, Ü. POOTS (toimetaja
asetäitja), E. PÖLDROOS, I. RAUD, L. REM-
MELGAS, J. RÄÄTS, L. SUMERA, A. TAMM,
J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.

Toimetuse kirjaku ei võetavate ega tagasta.

Toimetuse aadress: 200 031 Tallinn, Toompüstitähe 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor,
postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sek-
retär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuriosakond — 44 30 05, kunsti ja huumoriosa-
kond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond
— 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kol-
meks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Oksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodi-
ka», Tallinn, Pärnu mnt. 8.

«Серп и Васьор» («Серп и молот») орган Государственного Комитета
по культуре и творческим вопросам Эстонской ССР.
Надательное «Периодика». Таллинн. Пярнуское шоссе, 8. Tellimise nr. 2791
EKP Kirjastus Kirjastuse Trükkoda, Tallinn, Pärnu mnt. 87-a. Maht 4 trükkopagnat. Tiraaž 91 000
MB-04978 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

«СЕРП И МОЛОТ»
(«Серп и молот»)
Издательство 69756